

Наукові перспективи
Видавнича група

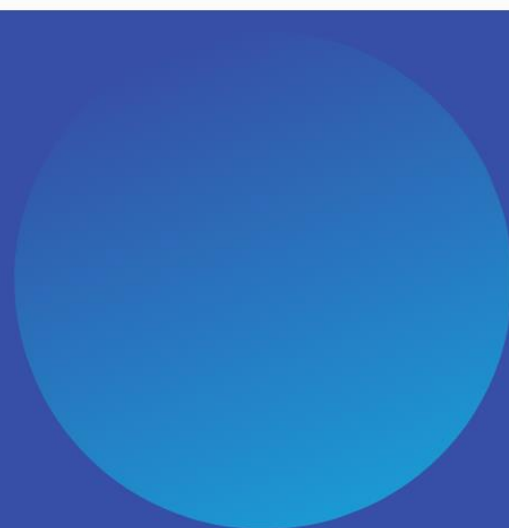
№ 1 (1)

2022

І НАУКА ТЕХНІКА

серії: право, економіка, педагогіка, техніка, фізико-математичні науки

СЬОГОДНІ

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея
докторів наук із державного управління»**

Громадська організація «Асоціація науковців України»

«Наука і техніка сьогодні»

***(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Техніка», Серія «Фізико-математичні науки»)»***

Випуск № 1(1) 2022

Київ – 2022

Publishing Group «Scientific Perspectives»

**Public Scientific Organization «Ukrainian Assembly of Doctors of
Sciences in Public Administration»**

Public organization «Association of Scientists of Ukraine»

"Science and technology today"

***("Pedagogy" series, "Law" series, "Economics" series,
"Technology" series, "Physical and mathematical sciences" series)***

Issue № 1(1) 2022

Kiev – 2022

«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Техніка», Серія «Фізико-математичні науки»): журнал. 2022. № 1(1) 2022. С. 191.

Журнал видається за підтримки громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 17.02.2022, № 10/2-22)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор: Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Артемчук Володимир Олександрович - доктор технічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г.Є. Пухова НАН України (Київ, Україна);
2. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна);
3. Бірюкова Тетяна Вікторівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри біологічної фізики та медичної інформатики Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна);
4. Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна);
5. Волк Павло Павлович — доцент кафедри водної інженерії та водних технологій Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна);
6. Гнатюк Сергій Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, заступник декана факультету аеронавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
7. Дацій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна);
8. Дівізніюк Михайло Михайлович - доктор фізико-математичних наук, професор, Завідувач відділу Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна);
9. Дяденчук Альона Федорівна - кандидат технічних наук, старший викладач кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна);
10. Забулонов Юрій Леонідович - доктор технічних наук, професор, Член-кореспондент НАН України, директор Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» (Київ, Україна);
11. Ільїн Валерій Юрійович - доктор економічних наук, професор (Київ, Україна);
12. Ільїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна);
13. Кардаш Оксана Любомирівна — кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматизації, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна);
14. Квасніков Володимир Павлович — доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
15. Коваленко Валентин Васильович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна);
16. Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна);
17. Комнатний Сергій Олександрович - докторант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна);
18. Кравчук Володимир Миколайович — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна);
19. Кузьмич Людмила Володимирівна - доктор технічних наук, головний науковий співробітник Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України (Київ, Україна);
20. Куницький Сергій Олегович - кандидат технічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник науково-дослідної частини Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна);
21. Лук'янчук Олександр Петрович — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри будівельних, дорожніх, меліоративних, сільськогосподарських машин та обладнання Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна);
22. Маджд Світлана Михайлівна - доктор технічних наук, професор, професор кафедри зеленої економіки та економіки природокористування Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління (Київ, Україна);

23. Микитин Тарас Миронович - кандидат технічних наук, завідувач кафедри економіки та менеджменту Рівненського державного інституту культури (Рівне, Україна);
24. Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна);
25. Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна);
26. Мірошніченко Валентина Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завдувач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна);
27. Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща) ;
28. Огієнко Микола Миколайович - кандидат технічних наук, професор кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
29. Одарченко Роман Сергійович - завідувач кафедри телекомунікаційних та радіоелектронних систем Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
30. Оніщенко Наталія Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України (Київ, Україна);
31. Опанасенко Володимир Миколайович — доцент кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
32. Охріменко (Жмурко) Тетяна Олександрівна - старший науковий співробітник кафедри комп'ютеризованих систем управління Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
33. Павлов Костянтин Володимирович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна);
34. Поліщук Віталій Васильович — кандидат сільськогосподарських наук , завідувач відділу зрощення, відділення меліорації Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України (Київ, Україна);
35. Приходькіна Наталія Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);
36. Сапожников Станіслав Володимирович - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна);
37. Синиціна Юлія Петрівна - кандидат технічних наук, PhD, доцент кафедри економічної та інформаційної безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (Дніпро, Україна);
38. Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету (Київ, Україна) ;
39. Стахова Анжеліка Петрівна — старший викладач кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна);
40. Титко Анна Василівна — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна) ;
41. Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна);
42. Федоренко Владислав Леонідович — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України ((Київ, Україна);
43. Фесенко Андрій Олексійович - кандидат технічних наук, асистент кафедри кібербезпеки та захисту інформації Київського національного університету імені Тараса Шевченка. (Київ, Україна);
44. Черненко Варвара Петрівна - кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформатики і вищої математики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна);
45. Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна);
46. Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна);
47. Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна);
48. Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна);
49. Якимчук Олег Феодосійович - керівник групи білінгу Відділу бізнес-систем Департаменту інформаційних технологій ПРАТ «Рівнеобленерго» (Рівне, Україна);
50. Яцишин Андрій Васильович - доктор технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Педагогіка»

- Нmyria V.P., Borysenko O.I., Mustafa O.O.** 7
*THE PLACE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE PROCESS OF TRAINING
FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF ECONOMICS IN ACCORDANCE WITH
PROFESSIONAL COMPETENCIES*
- Алексєєва С.В.** 18
*АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ:
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ*
- Гончаренко-Закревська Н.В., Дюканова Н.М.** 27
ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ІНШОМОВНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ВНЗ
- Давидченко І.Д.** 37
*ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ*
- Кульчицький В.Й.** 49
*СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ШКОЛИ*
- Приходько Ю.І.** 58
*НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИДАКТИЧНИХ ОСНОВ СИСТЕМИ
ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ*
- Семко Л.П.** 73
*ОСОБЛИВОСТІ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ
В ШКОЛІ*
- Цимбал О.М.** 82
*УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА МУЗИКА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА*
- Черновалюк І.М.** 96
*ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ
СТУДЕНТІВ*

СЕРІЯ «Економіка»

- Богданенко А.І.** 107
*ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У
СФЕРІ БУДІВНИЦТВА СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА*

Брагіна О.С., Жила А.В., Коробань А.В. <i>ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ – ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ТА ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА</i>	116
Дачій О.І., Жукова І.В. <i>ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ЕКОНОМІЦІ</i>	128
Залізнюк В.П. <i>ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВ НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ</i>	137
Лисак В.Ю. <i>ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНУ ПОВЕДІНКУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ</i>	144
Матюха М.М. <i>ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ОБЛІКУ В УМОВАХ АУТСОРСИНГУ</i>	152
Скрипник Л.Р., Чиж О.М., <i>ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ, ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ОСНОВА ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ</i>	162
Чернега І.І., Бленда Н.О., Непочатенко О.А., Коротєєв М.А., Мальована М.М., Пономарьова М.С. <i>ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК СУЧАСНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ</i>	168
Яровой Т.С., Шопша М.М. <i>РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ЕКОНОМІКИ</i>	180

Серія «Педагогіка»

UDC 337

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-7-17](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-7-17)

Hmyria Viktoriia Petrivna PhD in Economics Cherkasy State Business College, 243, Chornovol St., Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0003-3070-0158>

Borysenko Olena Ivanivna English teacher, teacher-methodologist, Cherkasy State Business College, 243, Chornovol St., Cherkasy

Mustafa Oksana Oleksiivna English teacher, teacher-methodologist, Head of the Foreign Language Dep. Cherkasy State Business College, 243, Chornovol St., Cherkasy

THE PLACE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF ECONOMICS IN ACCORDANCE WITH PROFESSIONAL COMPETENCIES

Abstract. Education is the task of society and its requirements. The Ministry of Education acts as a conductor of education in society in the form of its guidelines. Areas of training specialists, requirements for future specialists, taking into account the requirements of the national labor market and its features, are determined by a set of competencies put forward by the Ministry of Education.

The relevance of the article is that it analyzes the competencies of future professionals in the field of economics and their relationship to English language programs in a world of constant changes in the labor market and globalization, which, in turn, causes the development of international business and international relations.

The article is devoted to the importance of learning English by students of the economic direction of Ukrainian universities, its connection with the profile subjects and their future specialty.

The educational program of the Ministry of Education of Ukraine defines three groups of basic competencies: instrumental, interpersonal and systemic.

Thus, the aim of this study was to investigate the relationship of these three main groups of competencies of future economists with the study of English, which is not the language of communication in society. Legislative documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the training of specialists in higher educational institutions of Ukraine, curricula for the training of future specialists in the field of economics in specialized subjects and English were studied.

The competencies of educational programs, curricula for training specialists in the field of economics and business, the main competencies of future specialists and their relationship with the competencies acquired by students of economic faculties in English classes were studied and analyzed.

The authors used the empirical method, the method of analysis and synthesis, induction and deduction.

The authors tracked the influence of English on the formation of basic competencies of future professionals. The place of the English language in the system of formation of general and professional knowledge and competencies of future specialists in higher educational institutions of Ukraine of economic direction was found.

Keywords: Specialist, Competence, Educational Program, Economics, Economic Disciplines, Economic Field.

Гмиря Вікторія Петрівна кандидат економічних наук, Черкаський державний бізнес-коледж, вул. Чорновола, 243, м. Черкаси, <https://orcid.org/0000-0003-3070-0158>

Борисенко Олена Іванівна Вчитель англійської мови, викладач-методист, Черкаський державний бізнес-коледж, вул. Чорновола, 243, м. Черкаси

Мустафа Оксана Олексіївна Вчитель англійської мови, викладач-методист, завідувач кафедри іноземної мови. Черкаський державний бізнес-коледж, вул. Чорновола, 243, м. Черкаси

МІСЦЕ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ВІДПОВІДНО З ПРОФЕСІЙНИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ

Анотація. Освіта – це завдання суспільства та його вимоги. Провідником освіти у суспільстві виступає Міністерство освіти у формі його директивних документів. Напрямки підготовки фахівців, вимоги до майбутніх спеціалістів враховуючи вимоги національного ринку праці та його особливості визначаються набором компетентностей, які висуваються Міністерства освіти.

Актуальність статті полягає в тому, що вона аналізує компетентності майбутніх фахівців у сфері економіки та їх співвідношення до навчальних програм з англійської мови у світі постійних змін на ринку праці та процесу глобалізації, що викликає, в свою чергу, розвиток міжнародного бізнесу та міжнародних зв'язків.

Стаття присвячена важливості вивчення англійської мови студентами економічного напрямку вишів України, її зв'язку з профільними предметами та їх майбутнім фахом.

Освітня програма Міністерства освіти України визначає три групи базових компетентностей: інструментальну, міжособистісну та системну.

Таким чином, метою цього дослідження було дослідити взаємозв'язок цих трьох основних груп компетенцій майбутніх економістів із вивченням англійської мови, яка не є мовою спілкування у суспільстві. Було вивчено законодавчі документи Міністерства освіти і науки України щодо підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України, навчальні програми підготовки майбутніх фахівців у сфері економіки з профільних предметів та англійської мови.

Досліджено та проаналізовано компетентності освітніх програм, навчальні програми з підготовки фахівців у сфері економіки та бізнесу, основні компетентності майбутніх фахівців та їх зв'язок з компетентностями, які набувають студенти економічних факультетів на заняттях з англійської мови.

Автори використовували емпіричний метод, метод аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Автори відслідкували вплив англійської мови на формування базових компетенцій майбутніх фахівців. Було виявлено місце англійської мови в системі формування загальних та професійних знань та компетентностей майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України економічного напрямку.

Ключові слова: спеціаліст, компетентність, освітня програма, економіка, економічні дисципліни, галузь економіки

Problem statement. The rapid development of the economy, society, the process of globalization on the one hand, and the process of reforming the education system in Ukraine, in particular the higher education, pose new challenges to the teaching staff. One of the main directions is to increase the level of competencies of future specialists in order to train professionals capable of working in modern ever-changing conditions, in the conditions of digitization of all spheres of life and work, integration processes such as creating a joint business with foreign partners or entering foreign markets.

This situation encourages the search for new, more modern and relevant to the present, ways to increase the effectiveness of training competencies, adapt to changes, remove psychological and intercultural pressure, conditions for successful European integration, including European values.

Analysis of the resent research and publications. The authors analyzed regulatory and legislative acts of Ukraine, carried out a retrospective analysis of literary sources, analyzed and summarized their own experience on the issues of research.

Purpose. Considering the impact of learning a foreign language on improving the effectiveness of training future specialists, we will start by defining the basic

concepts regarding higher education. The Law of Ukraine “On Higher Education” provides the following definition: “Higher education is a set of systematized knowledge, skills and practical skills, ways of thinking, professional, ideological and civic qualities, moral and ethical values, and other competencies obtained in a higher education institution (scientific institution) in the relevant field of knowledge for a certain qualification at the levels of higher education, which in terms of complexity are higher than the level of a complete general secondary education” [1, p.2].

Basic material. In other words, higher education should prepare a comprehensively developed specialist with theoretical knowledge, automated skills, logical and critical thinking, and a developed outlook. A set of civic, moral and ethical values can be described as a set of competencies. Competence is the ability of a person to successfully socialize, study, carry out professional activities, which arises on the basis of a dynamic combination of knowledge, skills, abilities, ways of thinking, views, values, and other personal qualities [1, p.3]. To achieve this goal, an educational program is used, which is a single set of educational components (academic disciplines, individual tasks, practices, tests, etc.) aimed at achieving the learning outcomes provided for by such a program, which gives the right to receive a certain educational or educational and professional qualifications. An educational program may determine a single specialization within its framework or not provide for specialization [1, p.4].

The educational program provides for a set of academic disciplines aimed at acquiring competencies that can be classified as follows [2, p.10]:

1. Instrumental - cognitive, methodological, technological, linguistic;
2. Interpersonal - communication skills, social interaction and collaboration;
3. System - a combination of understanding, susceptibility and knowledge, the ability to plan changes to improve systems, develop new systems.

Modern requirements for competencies include thirty positions within these three main groups [2, p.10-11].

Instrumental competencies consist of:

- Ability to analyze and synthesize.
- Ability to organize and plan.
- Basic general knowledge.
- Mastering basic knowledge of the profession.
- Oral and written communication in the native language.
- Knowledge of a second language.
- Basic computer skills.
- Information management skills (ability to find and analyze information from different sources).
- Problem solving.
- Decision-making.

Interpersonal competencies mean:

- Ability to criticize and self-criticize.
- Interaction (teamwork).
- Interpersonal skills and abilities.
- Ability to work in an interdisciplinary team.
- Ability to communicate with experts from other fields.
- Positive attitude towards dissimilarity and other cultures.
- Ability to work in an international environment.
- Ethical commitments.

System competencies include:

- Ability to apply knowledge in practice.
- Research skills and abilities.
- Ability to learn.
- Ability to adapt to new situations.
- Ability to generate new ideas (creativity).
- Leadership skills.
- Understanding the culture and customs of other countries.
- Ability to work independently.
- Planning and project management.
- Initiative and entrepreneurial spirit.
- Concern for quality.
- Desire to succeed.

We have reviewed all this in order to determine the place of the English language in the process of training economic specialists in higher education institutions of Ukraine in accordance with professional competencies.

We will consider each competency separately and its relationship with learning English.

The first group of competencies is instrumental. Considering the competencies of this group, one can recall the conclusions of Professor Thomas Buck from the University of Edinburgh, who believes that those who speak two or more languages have more developed cognitive abilities. This is especially evident in reading and general intelligence [3, p.1]. The processes of analysis and synthesis require the ability to be able to comprehend a particular object or phenomenon as a whole or, conversely, to be able to recognize individual components. These processes are opposite, but interconnected. By studying a foreign language, understanding its laws and principles, a person subconsciously learns to see the process or phenomenon as a whole and its individual components. In the same algorithm, these processes take place in the study of economic disciplines, that make up the content of the educational program for training future economists. These skills and abilities are also used when creating tables, graphs, charts, when it is necessary to summarize or, conversely, to break down the information into components. The ability to analyze also helps with planning, as the skills to combine or divide into components are also used in the planning process.

Basic general and professional knowledge is acquired from different and diverse sources: during lectures and practical classes, from textbooks, professional journals, statistical collections, the Internet. With the spread of the Internet, information can also be obtained in a foreign language. According to the results of scientific research carried out by the international organization W3Techs, part of the English-language content on the World Wide Web is more than 51 percent [5, p.1], the rest of the content is in all other languages of the world. According to the same organization, other languages that were used by at least two percent are Russian, German, Japanese, Spanish, Chinese, French, Italian and Portuguese. Economic sciences appeal to terms that are in their totality of English-speaking origin. This fact helps to get acquainted with English-language resources in the specialty, facilitates the process of finding and processing new information, and at the same time increases the level of English proficiency.

Every specialist must be fluent in his native language, correctly and competently draw up documents of both general use and professional documents. Ukrainian and English belong to the Indo-European family of languages, they have the same principles of construction. But each language also has its own specific characteristics, which are related to many factors, such as the history of the country, its lifestyle, culture, religious beliefs, the development of science and technology, economy. [6] All this gave each language its own, unique features. When learning a foreign language, a person compares both languages, native and foreign, recognizing the common and separating differences. This requires the ability to analyze, find common features and emphasize what is different. Such analysis helps better understand the linguistic processes in the native language and its individual phenomena.

Nowadays, fluency in a foreign language, especially in English, provides numerous benefits. The rapid development of the country's economy, the creation of joint ventures, the arrival of foreign business in Ukraine and vice versa, the entry of Ukrainian enterprises into world markets require professionals who are fluent in English. Many Ukrainian companies even conduct interviews with potential candidates for vacant positions in English. Therefore, it is impossible to overestimate the importance of English proficiency. [7]

The digitalization of modern society requires the free use of digital gadgets, using them whenever necessary. [8] Knowledge of English, economic terminology helps quickly and efficiently find the necessary resources on the Internet. There are a number of sites where economic statistics on different countries, the latest trends in the development of economic science, the ways of economic development of the world countries are stated. Computer skills are directly related to information management skills, namely the ability to find and analyze information from various sources. [9]

Learning and practicing a foreign language takes place in the process of interpersonal communication in the coordinate system: teacher - student, student -

student, student - group. [10] The process of communication itself is a complex type of interaction, including our emotions, attitude to the topic of conversation and communication partner, which leads to a bilateral influence. [11] Communication necessarily involves feedback. Emotions can be both positive and negative. Communication as an interaction involves knowledge of the basics of interpersonal communication, which include the rules of etiquette, understanding the topic of conversation, the use of colloquial structures, the use of proverbs, sayings, idiomatic phrases. An important component of communication is a nonverbal message. While learning English, students learn the customs, traditions of Great Britain, the United States, the peculiarities of interaction between people from these countries. Some features include greetings - linguistic and behavioral, the use of language patterns, signs of nonverbal communication, knowledge of the specifics of doing business and business negotiations, the use of professional terminology in a conversation. Studying such discrepancies during communication, students learn to be tolerant towards people of different cultures, and also begin to better understand and respect their own customs and traditions.

Such knowledge is acquired and developed in English classes by future economists.

One of the types of tasks for students of economics is the preparation of projects on economic topics, but in English. While working on the project, students communicate with each other, learn to work in a team, clearly express their positions and opinions both in their native language and in a foreign language. Such tasks increase professional knowledge, develop speaking skills in a foreign language, teach to work in a team, feel unity with other people and responsibility for the final result of joint work.

While studying Public Speaking, students prepare speeches and presentations in English that are related to economic topics. These types of educational tasks prepare students to speak on a professional topic in front of a foreign-language audience, relieve the psychological fear of both speaking to the public in general and speaking in English. Thus, we see that learning English in the classroom by students of economics contributes to the acquisition of interpersonal competencies, which are put forward by the Ukrainian society to employees working in the field of economics.

The third group of competencies put forward by the Ministry of Education and Science belong to system ones. Learning English as a foreign language involves systematic work on learning the language: learning lexical units that includes working with a dictionary to find the meaning of a word and its transcription, colloquial phrases, idioms, grammar and examples of its use. All this implies systematic work with both sources and search in the virtual space. The constant search for the necessary information, the ability to formulate an opinion clearly and quickly and keywords for searching not only in the native but also foreign languages, form research skills and abilities of future economists. By learning a foreign

language, looking for the necessary information in English, students learn to work independently, which will help them in their further professional activity.

Working constantly on tasks in English, students must perceive new material, learn and process it, compare rules and phenomena, accumulate knowledge, make analysis and conclusions. Thus they develop their ability to learn. It is known that the amount of knowledge is constantly increasing, new theories, knowledge, trends, ideas appear - this is our present. In accordance with these modern requirements that need lifelong learning, knowledge of English helps not only continue to develop learning skills, but also to use for this purpose the latest scientific achievements of all mankind, because, as we know, the latest achievements in science and practice appear on the network in English, sometimes even not all the materials are translated into other languages due to the fact that English is spoken by about 80% of the world's population. By preparing projects and other creative tasks in English classes, students learn to apply in practice the knowledge and skills acquired while learning English. While reading English-language information, students can also see examples of using certain points in practice. Such examples can be useful in the future to solve professional problems and make verified and adequate decisions.

Knowledge, skills of search work, the ability to work independently provide future economists with self-confidence, which, in turn, helps navigate in difficult situations, the speed of response to changes, analysis of these changes, finding analogues of the situation or part of it, searching and finding ways to solve it, psychological self-confidence and knowledge of where and how to find the necessary information helps adapt to new situations.

Another requirement of our time is creativity, that is, the ability to generate new ideas. Actually, new ideas are based on deep theoretical knowledge and practical skills. The generation of new ideas can also be based on general erudition. Often new ideas come up while reading a certain stuff which is relevant to a given topic. English-language sites provide a large number of economic resources, and moreover the translation into Ukrainian or Russian is not always understandable to modern citizens of Ukraine. Fluency in English, confidence in your own knowledge and capabilities are the basis for creating new ideas. New ideas are not born without constant renew of knowledge and practice.

A person who is educated, self-confident, easily finds a common language with other people, fluent in both native language and English, easily adapts to new, often non-standard situations, who is able to solve problems that arise, such person is a professional. A professional always evokes respect and trust and is always followed by others. These components are part of the personality's leadership qualities [12].

The importance of learning English for such competence as understanding the culture and customs of other countries is difficult to overestimate. Moreover, while learning English, future economists study the culture and traditions of several leading countries of the world, such as the United Kingdom, the United States, Canada.

English-language content can also be found about Australia, Japan, India, Cyprus, which are English-speaking countries, or countries where the second official language is English. Speaking about culture, we also mean the culture and traditions of doing business in these countries.

Learning to work systematically, and learning English requires a systematic approach, future economists begin to value their own time. In the process of preparing various creative tasks in English classes, students learn to value their work, worry about its quality, show initiative, they involuntarily begin to have a desire to be appreciated. Such activity contributes to the formation of the desire to succeed, to worry about the quality of the work performed, and develops initiative.

Conclusions. Thus, in this article we investigated the relationship between learning English by future economists and the impact of the learning process and knowledge of the language itself on the formation of professional competencies of future specialists in the field of economics and business. The importance of learning and fluency in English is difficult to overestimate.

English contributes to the formation and improvement of all three groups of professional competencies of specialists in the economic field - instrumental, interpersonal and system.

To a large extent, the influence of English on the formation of professional competencies of future economists depends on the content of the educational program, the number of economic disciplines taught in English, and the cooperation of departments of economic disciplines and the department of foreign (English) languages.

The authors assume that this topic may be of interest not only to English teachers, but also to specialists in psychology and economics.

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII [The Law of Ukraine «On Higher Education» from 01.07.2014 № 1556-VII]. (n.d.). zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian]
2. Zakharchenko V.M., Lughovyi V.I., Rashkevych Yu.M., Talanova Zh.V.; Za red. Kremenia V.Gh. (2014). Rozroblennia osvitnikh program. Metodychni rekomendatsii [Development of educational programs. Methodical recommendations]. Kyiv: DP «NVC «Priorityty» [in Ukrainian].
3. Scientists: learning a foreign language slows down the aging of the brain. Retrieved from: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2014/06/140602_second_language_ko [in English]
4. Kzhyzhanowski Lech, Kachkowska Maria Foreign languages and the development of the human brain: impressive facts. Retrieved from: <https://osvita.in.ua/inozemni-movi/inozemni-movi-i-rozvitok-mozku-ljudini-vrazhajuchi-fakti> [in English]
5. 51.2% of information on the Internet is stored in English. Retrieved from: <https://translation.profalians.com.ua/ru/51-2-informacii-v-internete-hranitsja-na-english-language/> [in English]
6. Trubacheva S. E. (2004) Umovy realizatsiyi kompetentnisnogo pidkhodu v navchal'nomu protsesi. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy [Conditions for the implementation of the competence approach in the educational process. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. - Kyiv: "KIS" [in Ukrainian]

7. Gulay O I (2009) Kompetentnisnyy pidkhid yak osnova novoyi paradyhmy osvity [Competence approach as the basis of a new paradigm of education] / O.I. Gulay // *Visnyk Nats. akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. (Seriya «Pedagogichni nauky»)* - *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. (Pedagogical Sciences Series)*, 2, 67-73 Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vnadps/2009_2/09goinpo.pdf. [in Ukrainian]
8. Artyomov I. (Eds.) (2015) *Innovatsiyi u vyshchii osviti: hlosariy terminiv i ponyat'* [Innovations in higher education: a glossary of terms and concepts]. Uzhhorod: PE "OUTDOOR - SHARK"[in Ukrainian]
9. *Natsional'na doktryna rozvytku osvity* [National doctrine of education development]. Retrieved from: <http://osvita.ua/legislation/other/2827/> [in Ukrainian]
10. Cheremis A. *Yakist' osvity yak zahal'na tendentsiya yevropeys'koyi intehratsiyi* [Quality of education as a general trend of European integration] Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/1463/>. [in Ukrainian]
11. *A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, 2005*. Retrieved from: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Bergen_conf/Reports/EQFreport.pdf. [in English]
12. Rudnic'ka-Jurijchuk, I.R. (2021). *Marija Pasternakova – pedagog, vihovatel' doskillja v ukrains'kij diaspori Kanadi* [Maria Pasternakova is a teacher and preschool teacher in the Ukrainian diaspora in Canada]. *Perspektivi ta innovacii nauki (Serija «Pedagogika»)* - *Perspectives and innovations of science ("Pedagogy" Series)*, 5 (5), 554-562 [in Ukrainian].

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України. 2019. - №243-VIII - 2300 – VIII. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-19>.
2. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова; За ред. В.Г. Кременя. - Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. - 120 с.
3. *Scientists: learning a foreign language slows down the aging of the brain*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу https://www.bbc.com/ukrainian/science/2014/06/140602_second_language_ko
4. *Kzhyzhanowski Lech, Kachkowska Maria Foreign languages and the development of the human brain: impressive facts*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://osvita.in.ua/inozemni-movi/inozemni-movi-i-rozvitok-mozku-ljudini-vrazhajuchi-fakti>
5. *51.2% of information on the Internet is stored in English*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://translation.profalians.com.ua/ru/51-2-informacii-v-internete-hranitsja-na-english-language>
6. Трубачова С. Е. *Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. - Київ : «К.І.С.», 2004. - С. 53-56.
7. Гулай О. І. *Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти* [Електронний ресурс] / О.І. Гулай // *Вісник Нац. академії Державної прикордонної служби України. (Серія «Педагогічні науки»)* – 2009. - № 2. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vnadps/2009_2/09goinpo.pdf.
8. *Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / за ред. І. Артьомова*. – Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. - 138 с.
9. *Національна доктрина розвитку освіти*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/2827/>
10. Черемис А. *Якість освіти як загальна тенденція європейської інтеграції*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1463/>.
11. *A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, 2005*. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Bergen_conf/Reports/EQFreport.pdf.

12. Юрійчук І.Р. Марія Пастернакова – педагог, вихователь дошкілля в українській діаспорі Канади. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»). Вип. № 5 (5). Київ, 2021. С.554-562. ISSN 2786-4952 Online. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-554-563](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-554-563). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/773/775>

УДК 37.091.31 (477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-18-26](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-18-26)

Алексєєва Світлана Володимирівна доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник, відділ дидактики, Інститут педагогіки НАПН України, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053, тел.: (044) 481-37-71, <https://orcid.org/0000-0002-8132-0465>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ: ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Анотація У статті обґрунтовано необхідність розробки теоретичного базису дидактики щодо індивідуалізації навчання в умовах інформатизації освіти.

Дидактична теорія має сприяти відкриттю нових можливості вдосконалення освітнього процесу, що дасть змогу підготувати сучасну молодь до життя в цифровому суспільстві та здатності ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах цифрової економіки. Необхідність обґрунтування нових підходів сучасної дидактики визначає новим форматом освіти, яка використовує широкий доступ до відкритих електронних ресурсів, організацію асинхронної та синхронної педагогічної взаємодії та використання різних освітніх телекомунікаційних каналів.

Провідні ідеї дидактики в умовах інформатизації освіти розкриваються через призму наукових підходів цифрової гуманізації навчання і особистісно орієнтованої педагогіки та провідних принципів: персоналізації, гнучкості та адаптивності, насиченості освітнього середовища, полімодальності (мультимедійності), навчання у співпраці і взаємодії, успішності в навчанні, практико-орієнтованості, включеного оцінювання, доцільності. Отже, інформатизації освіти впливає на моделювання освітнього простору закладу освіти, відкриває можливості для оновлення змісту, організаційних форм навчання.

Нові орієнтації й цінності сучасної освіти обумовили необхідність індивідуалізації навчання як системи засобів, що спрямованні на підтримку й розвиток самобутності учнів. Індивідуалізації навчання має забезпечити формування й розвиток особистісних цінностей молоді, умов її самореалізації, саморозвитку. Індивідуалізація навчання уможливить створення умов розвитку «цифрових дітей», які з'єднали інтернет і життя. Індивідуалізації навчання сприятиме розкриттю індивідуальності кожної дитини і стане напрямом удосконалення навчання, своєрідною стратегією освітнього процесу, яка охоплює всі його ланки.

Ключові слова: інформаційна освіта, індивідуалізація навчання, інформаційне суспільство, цифрові діти, цифрова гуманізація навчання.

Aliksieieva Svitlana Volodymyrivna Doctor of pedagogical sciences, senior researcher, Department of Didactics of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovykh Striltsiv St., 52-D, Kyiv, 04053, tel.: (044) 481-37-71, <https://orcid.org/0000-0002-8132-0465>

CURRENT PROBLEMS OF DIDACTICS IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF EDUCATION: INDIVIDUALIZATION OF LEARNING

Abstract. The article substantiates the need to develop a theoretical basis for didactics on the individualization of learning in the context of informatization of education.

Didactic theory should help open up new opportunities for improving the educational process, which will prepare modern youth for life in a digital society and effectively carry out professional activities in the digital economy. The need to substantiate new approaches of modern didactics is determined by a new format of education that uses wide access to open electronic resources, the organization of asynchronous and synchronous interaction and the use of various educational telecommunications channels.

The leading ideas of didactics in the context of informatization of education are revealed through the prism of scientific approaches: digital humanization of learning and personality-oriented pedagogy, as well as the leading principles: personalization, flexibility and adaptability, saturation of the educational environment, polymodality (multimedia), learning in cooperation and interaction, learning success, practice-orientation, included assessment, expediency. Thus, the informatization of education affects the modeling of the educational space of the educational institution, opens opportunities for updating the content, organizational forms of learning.

New orientations and values of modern education have necessitated the individualization of learning as a system of tools aimed at maintaining and developing the identity of students. Individualization of education should ensure the formation and development of personal values of young people, the conditions of their self-realization, self-development. The individualization of education will make it possible to create conditions for the development of "digital children" who have connected the Internet and life. Individualization of education will help to reveal the individuality of each child and will be a direction of improving learning, a kind of strategy of the educational process, which covers all its parts.

Keywords: information education, individualization of learning information society, digital children, digital humanization of learning

Постановка проблеми. Яскраво виражена цифровізація суспільства, розвиток технологій штучного інтелекту, глобальні виклики XXI століття вимагають переоцінки педагогічних здобутків дидактичного забезпечення освітнього процесу. Сьогодні активно з'являються нові дидактичні категорії – «електрона дидактика», «е-дидактика», «цифрова дидактика», «медіа-дидактика». Вчені та дослідники з різних аспектів підкреслюють необхідність обґрунтування нових підходів до змісту, методів, організаційних форми навчання, що сприятимуть сталому, гармонійному, збалансованому розвитку всебічно розвинутої соціально адаптованої особистості інформаційного суспільства. Дидактична теорія має сприяти відкриттю нових можливості вдосконалення освітнього процесу, що дасть змогу підготувати сучасну молодь до життя в цифровому суспільстві та ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах цифрової економіки. З'ясування подібних питань має принциповий характер, бо від вичерпності їх розгляду та всебічності характеристик залежить усвідомлення можливих рівнів інтерпретації дидактики як теорії навчання та її прикладного застосування у педагогічній практиці.

Нові орієнтації й цінності сучасної освіти обумовили необхідність індивідуалізації навчання як системи засобів, що спрямованні на підтримку й розвиток самобутності учнів. Індивідуалізації навчання має забезпечити формування й розвиток особистісних цінностей молоді, умов її самореалізації, саморозвитку, саморефлексії, саморегуляції, самозахисту, самоосвіти та самовиховання, необхідних для становлення самобутнього особистісного Я-образу. Індивідуалізації навчання сприятиме розкриттю індивідуальності кожної дитини. Вихідними положення індивідуалізації навчання є розкриття унікальності й неповторності кожної дитини, розвитку її індивідуальності, створенні сприятливих умов для розкриття її здібностей. Основне завдання закладів загальної середньої освіти полягає не в озброєнні учнів знаннями, вміннями та навичками, а у формуванні особистості, її оригінальності та самобутності. Відтак, індивідуалізація стає напрямом удосконалення навчання, своєрідною стратегією освітнього процесу, яка охоплює всі його ланки: навчальний процес (вибір форм, методів, прийомів навчання); зміст освіти (створення навчальних планів, програм, навчальної літератури); побудову системи освіти (формування різних типів навчальних закладів, груп, класів) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освіта в інформаційному суспільстві є транслятором культури, виступає пріоритетною цінністю, а визначення її мети і змісту потребує пошуку оптимального поєднання традиційних підходів, що вже склалися, і впровадження нових інформаційних компонентів, спрямованих на формування досвіду життєдіяльності особистості на інформаційній основі, що зумовлює затребуваність особистості в інформаційному суспільстві. Проблему інформатизації освіти досліджували В. Биков, І. Булах, Ю. Валькман, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак,

Ю. Рамський, та ін.; проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів – Н. Морзе, О. Топузов, Ю. Жук, С. Алексеєва, О. Співаковський та ін.

В сучасному суспільстві інформація перетворилася на головне джерело виробництва. Широкий доступ до інформації забезпечив комп'ютеризацію та зміни просторової організації соціальної реальності, що визначається активним впровадженням інформаційних технологій та процесом цифровізації [2]. Інформаційні технології міцно і впевнено проникають у всі сфери нашого життя, а одним з головних пріоритетів стає інформатизація освіти як гарант майбутнього інтелектуального потенціалу нації [3]. Необхідно розвивати національно-освітній простір, напрацьовувати методологію і методіку використання комп'ютерних мультимедійних технологій та забезпечити їх використання під час викладання шкільних предметів, забезпечити пріоритетність та вдосконалення підготовки фахівців з інформаційно-комунікативних технологій, поліпшити ситуацію щодо матеріально-технічного забезпечення процесів інформатизації [4]. Обґрунтування нових підходів сучасної дидактики в умовах інформатизації визначається новим форматом освіти, яка використовує широкий доступ до відкритих електронних ресурсів, організацію індивідуального навчання, що визначає комфортні умови, які відповідають освітнім запитам цифрових дітей.

Метою статті є обґрунтування необхідності розробки теоретичного базису дидактики в умовах інформатизації освіти щодо індивідуалізації навчання.

Виклад основного матеріалу. Завданням сучасної освіти стає підготовка молоді до умов життя та майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Дидактика в умовах інформатизації освіти орієнтована на обґрунтування нових цілей, змісту, методів, організаційних форм й закономірностей теорії навчання у віртуальному просторі, з використанням соціальних мереж, що істотно впливає на організацію освітнього процесу в цілому, змінює характер набуття, опанування та поширення знань. Дидактика в умовах інформатизації освіти має розв'язувати проблеми інтенсифікації процесів інтелектуального розвитку учня – майбутнього члена інформаційного суспільства. Така дидактика як педагогічна теорія навчання передбачає розробку проекту педагогічної діяльності де змінюється роль як учня так і вчителя. Учитель виступає не в ролі розповсюджувача знань та інформації, а в ролі консультанта, помічника, партнера та координатора пізнавального процесу, а учень – стає активним суб'єктом освітнього процесу. До кола онтологічних уявлень дидактики належить і цифровий зміст навчання (текст, статична або динамічна графіка, аудіо, відео, мультимедіа) та різні способи до його доступу (аудиторний, локальний, мережевий), що забезпечує трансформацію пасивного навчання в інтерактивне. Важливою особливістю такої трансформації є створення адаптивного змісту навчання до

індивідуальних особливостей учня, що сприятиме формуванню всебічно розвиненої, емоційно гармонійної особистості.

Інформатизація суспільства сприяла «появі цифрових дітей», які активно транслюють події життя в блогах, генеруючи контент свого покоління. Ці діти остаточно з'єднали інтернет і життя, вони не затримують свою увагу на чомусь одному і постійно поглинають гігабайти все нової і нової інформації, швидко освоюють нові гаджети, інтуїтивно їх розуміють, із задоволенням працюють з ними. Такі діти мають кліпове мислення, розлад уваги; втрата бажання пізнання нового; неспроможність до аналізу та синтезу [5]. В освіті таких дітей має забезпечуватися ефективно досягнення дидактичних цілей через відповідну сукупність методів, засобів і адекватних організаційних форм навчання при створенні й забезпеченні відповідної технологічної та матеріальної бази. Тому, сучасна дидактика має знаходитися в тісній кореляції з впровадженням інформаційних, цифрових і телекомунікаційних технологій в сфері освіти.

Концептуальні засади інформатизації сфери освіти закріплені нормативними документами: Закон України «Про повну середню освіту» (2021), «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), «Про дистанційне навчання» (2013), «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський освітній простір» (2004) тощо. Загалом, інформатизація освіти визначено пріоритетним напрямом модернізації освіти в умовах інформаційного суспільства. Створення єдиного інформаційного освітнього простору України, його інтеграція у світовий інформаційний освітній простір припускає багатоцільову діяльність, зокрема, становлення мережевого мультикультурного освітнього простору, що передбачає координацію інформаційних потоків, підвищення ефективності управління всією системою національної освіти в цілому, створення дидактичної системи взаємопов'язаних цілей, завдань, напрямів, методів і засобів навчання, впровадження інформаційних технологій. Також необхідне філософське переосмислення ролі інформації в розвитку освіти, системне перетворенні структури і функцій освітнього процесу, створення принципово нової моделі освіти [6]. Інформатизації закладів освіти має здійснюватися шляхом проектування інформаційно-освітнього середовища, створення інформаційної архітектури, інформаційної моделі навчання, підходів m-Learning і m-Science, принципів SocialMobile-Access-Regulated-Technology, HIT, UIC, ACH, дієвих організаційно-управлінських та інформаційних механізмів, запровадженням інновацій [1].

Аналізу стану проблеми у закладах освіти підкреслюють необхідність цифрової гуманізації навчання й особистісно орієнтованої педагогіки як ключових наукових підходів в дидактики інформаційної освіти. Цифрова гуманізації навчання орієнтовані на формування в учнів системи цінностей, яка

уможливило максимально персоналізовану педагогічну взаємодію і сприяє становленню інтелектуально розвиненої, духовно і морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ. У закладах освіти має забезпечуватися цифрова трансформація процесів навчання, використовуватися цифрові канали зв'язку, що дає змогу створити належні умови задля забезпечення індивідуальних освітніх потреб учнів, їх морально-психологічного комфорту, особистісного зростання, з урахування вікових та індивідуальних особливостей, психолого-педагогічного супроводу (створення ситуацій успіху та підтримки), забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах діяльності, а також сприятиме стимулюванню ініціативності та життєвої активності учнівської молоді, культивуванню загальнолюдських, духовних, моральних і культурних цінностей, набуттю практичних навичок, необхідних для особистісної самореалізації [7].

Розв'язання проблем індивідуалізації навчання в умовах традиційної класно-урочної системи вимагає від вчителя попереднього вивчення і діагностики всіх індивідуальних особливостей розвитку учнів, зокрема, розумового, їх пізнавальної і практичної самостійності, індивідуальної системи діяльності. Сьогодні ми маємо говорити про особистісно орієнтовану педагогіку. Особистісно орієнтована педагогіка – це є перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, що заснована на ідеології дитиноцентризму. Такий підхід розуміється як максимальне наближення навчання конкретної дитини до її сутності, здібностей й життєвих планів, враховуються індивідуальні нахили, створення належних умов для розвитку її творчого потенціалу, самоідентифікації, суспільно-значимого особистісного самовизначення, вільного саморозвитку і збереження власної індивідуальності [8].

Відбір змісту та форм сучасного навчання має здійснюватися відповідно до провідних принципів: персоналізації, гнучкості та адаптивності, насиченості освітнього середовища, полімодальності (мультимедійності), навчання у співпраці і взаємодії, успішності в навчанні, включеного оцінювання, доцільності, практико-орієнтованості. Зокрема, принцип персоналізації дає змогу зробити освіту потрібною та адекватною вимогам сьогодення, адже базується безпосередньо на освітніх цілях та інтересах дітей, закладаючи міцний фундамент для усвідомленого навчання протягом життя. За такого підходу відбувається визначення й корегування мети навчання кожного учня, відбір стратегії й освітніх траєкторії, темп освоєння освітньої програми, характер педагогічного супроводу. Такий принцип уможливило моніторинг персональних показників розвитку та навчальних результатів учня [9; 10]. Принцип гнучкості та адаптивності дає змогу розвивати індивідуальний підхід, що орієнтований на визнання особистісних пріоритетів та інтересів дитини,

вольової регуляції й тактовності освітнього процесу. Це принцип творення необхідних умов для розвитку творчого потенціалу особистості, захисту й підтримки інтересів учнів. Принцип насиченості освітнього середовища орієнтує на створення освітнього простору із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних засобів, що створює емоційну атмосферу, моделює настрій, сприяє пізнавальній й навчальній діяльності. Насичення освітнього простору інформаційними ресурсами, інноваційними за своєю суттю і змістом формами методичної взаємодії спрямовує особистість на саморозвиток, самовдосконалення. Принцип полімодальності й мультимедійності (за аналогією принципу наочності) передбачає використання різних симуляторів, тренажерів, програм візуалізації, засобів доповненої реальності, пристроїв, що мають бути задіяні в освітньому процесі з метою забезпечення зорового, слухового, моторного (кінестетичного) способів сприйняття навчальної інформації. Принцип навчання у співпраці і взаємодії вимагає побудови освітнього процесу на основі активної багатосторонньої комунікації (контактною й мережевою) між учителем та учнем, а також використання групових форм навчання. Принцип успішності в навчанні – є принципом засвоєння учнями знань і є завершальним елементом у дидактичній ланцюжку «пояснення – закріплення – контроль», що свідчить про наявність певних успіхів, досягнень, здобутків учнів та усвідомлення власних можливостей. У взаємозв'язку з цим принципом знаходиться принцип практико-орієнтованості, що забезпечує перехід від технологій передачі знань до технології навчання з набуттям досвіду. Безперервне оцінювання успішності учня протягом усього освітнього процесу забезпечується принципом – включеного оцінювання, що пов'язаний з цифровими технологіями, які уможливають миттєвий зворотний зв'язок на результати навчання. Завдяки цьому принципу відбувається коригування навчальних цілей та зони найближчого розвитку учня. Максимальне забезпечення досягнення поставлених дидактичних цілей в освітньому процесі можливо завдяки використанню відповідних технологій, що регламентується принципом доцільності, зокрема, не доцільно використовувати малоефективні освітні технології без чітко поставлених освітніх цілей. Означені дидактичні принципи орієнтовані на забезпечення якості освіти та безперервний моніторинг освітнього процесу, його індивідуалізацію і є відкритими, що дає можливість їх доповнювати зі розвитком теоретичних і практичних можливостей інформатизації освіти.

В умовах інформатизації освіти необхідно зазначити про сучасні організаційні форми навчання, з використанням інформаційних і мережевих засобів комунікації (телефонні конференції; відео та аудіо конференції; веб-форуми; чати; блоги; інтернет-портали; веб-платформи, електронні списки розсилки; групи новин; ментальні карти; соціальні мережі). Використання тих чи інших організаційних форми визначається умовами навчання: контактне

навчання (Face-to-face Learning), інформаційні технології (Online Learning) та дистанційне навчання (Distance Learning). Але будь яка організаційна форма навчання здійснюється за допомогою інструментального середовища e-learning, насамперед, це наявність електронного навчального курсу, створення віртуальних класів, лабораторій, опанування навчального матеріалу та його обговорення з використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій, конференц-зв'язку, дискусійних форумів, соціальних мереж, здійснення індивідуального консультування та педагогічного супроводу через мережеві засоби комунікації.

Висновки. Отже, інформатизації освіти відкриває можливості для оновлення змісту, організаційних форм навчання. Дидактика інформаційного суспільства обґрунтовує активізацію індивідуалізації навчання, впровадження педагогіки співпраці, перехід від технологій передачі знань до технології навчання з набуттям досвіду, широкомасштабного використання інформаційних технологій та сучасних засобів навчання. Індивідуалізація навчання базується на освітніх цілях та інтересах дітей і дає змогу зробити освіту адекватною вимогам сьогодення, закладаючи міцний фундамент для усвідомленого навчання протягом життя. Основним інструментом для цього є індивідуальна освітня траєкторія, як особистий шлях реалізації потенціалу кожного учня.

Література:

1. Алексеева С. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. Pp. 290-296. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724261>
2. Топузов М. О. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві *Український педагогічний журнал*. 2017. № 1 С.26-26
3. Алексеева С. В. Інформаційне освітнє середовище підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць*. 2015. Вип. 10. С. 72–77
4. Калініна Л., Топузов О. Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 34–44.
5. Алексеева С. Нетрадиційне навчання нового покоління дітей (покоління діджиталізації). *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта - 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації: матеріали V міжнародної наук.-практ. конференції*. Тернопіль: Крок, 2021. С.196-199. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727591>
6. Топузов О. М. Соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2018. N 3. С. 47-59.
7. Алексеева, С.В. (2018) *Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри: теорія і практика: монографія*. Міленіум, 484 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617>
8. Алексеева С. В. *Форми та методи он-лайн консультування майбутніх фахівців з розвитку професійної кар'єри. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* Випуск 44. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. стор. 194-198. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166116>

9. Алексеева С. В. Психолого-педагогічні чинники формування професійної придатності майбутнього фахівця в умовах сучасної освіти. *Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія* : зб. статей. 2012. Вип. 36, ч. 1. С. 27– 32.

10. Юрійчук І.Р. Марія Пастернакова – педагог, вихователь дошкілля в українській діаспорі Канади. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»). Вип. № 5 (5). Київ, 2021. С.554-562. ISSN 2786-4952 Online. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-554-563](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-554-563).

References:

1. Aliexsieieva S. (2021) Indyvidualizatsiia navchannia u zakladakh zahalnoi osvity yak pedahohichna problema. [Individualization of education in general education institutions as a pedagogical problem] Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, Rr. 290-296. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724261>[in Ukrainian].

2. Topuzov M. O (2017) Proektuvannia informatsiino-osvitnoho seredovyscha navchalnykh zakladiv u suchasnomu suspilstvi [Designing the information and educational environment of educational institutions in modern society] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal* . (1) S.26-26 [in Ukrainian].

3. Aliexsieieva S. (2015) Informatsiine osvitnie seredovysche pidhotovky maibutnykh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery. [An informational educational environment to prepare future designers for professional career development] *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika*: zb. nauk. prats. Vyp. 10. С. 72–77 [in Ukrainian].

4. Kalinina L., Topuzov O. (2017) Orhanizatsiini mekhanizmy upravlinnia zakladamy osvity: metodolohii ta teoretychni zasady. [Organizational mechanisms of educational institutions management: methodologies and theoretical principles.] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. (4). S. 34–44. [in Ukrainian].

5. Aliexsieieva S. (2021) Netradytsiine navchannia novoho pokolinnia ditei (pokolinnia didzhytalizatsii). [Non-traditional teaching of a new generation of children (digitalization generation)] *Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita - 2021: innovatsii v osviti v konteksti yevropeizatsii ta hlobalizatsii: materialy V mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii*. Ternopil: Krok, S.196-199. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727591>[in Ukrainian].

6. Topuzov O. (2018) Sotsialne spivrobitnytstvo v systemi zahalnoi serednoi osvity. [Social cooperation in the system of general secondary education.]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. (3). S. 47-59. [in Ukrainian].

7. Aliexsieieva, S.V. (2018) Pidhotovka maibutnykh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery: teoriia i praktyka: monohrafiia. [Preparing future designers for professional career development: theory and practice] Milenium, 484 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617> [in Ukrainian].

8. Aliexsieieva S. (2016) Formy ta metody on-lain konsultuvannia maibutnykh fakhivtsiv z rozvytku profesiinoi kariery. [Forms and methods of online counseling of future professionals in professional career development] *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*: zb. nauk. pr. Vypusk 44. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer»,. stor. 194-198. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166116> [in Ukrainian].

9. Aleksieieva S. (2012) Psykholoho-pedahohichni chynnyky formuvannia profesiinoi prydatnosti maibutnoho fakhivtsia v umovakh suchasnoi osvity. [Psychological and pedagogical factors of formation of professional suitability of the future specialist in the conditions of modern education]. *Problema suchasnoi pedahohichnoi osvity. Ser.: Pedahohika i psykholohiia* : zb. statei. Vyp. 36, ch. 1. S. 27– 32. [in Ukrainian].

10. Rudnic'ka-Jurijchuk, I.R. (2021). Marija Pasternakova – pedagog, vihovatel' doshkillja v ukraïns'kij diaspori Kanadi [Maria Pasternakova is a teacher and preschool teacher in the Ukrainian diaspora in Canada]. *Perspektivi ta innovacii nauki (Serija «Pedagogika») - Perspectives and innovations of science ("Pedagog" Series)*, 5 (5), 554-562 [in Ukrainian].

УДК 808.5 + 811.111.142

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-27-36](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-27-36)

Гончаренко-Закревська Наталія Валеріївна кандидат педагогічних наук, доцент, зав. кафедри іноземних мов, факультет міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, проспект Відрадий, 4, корп. 7, м. Київ, 03058, тел.: (067) 656-29-97, <https://orcid.org/0000-0002-4393-9750>

Дюканова Ніна Михайлівна доцент, доцент кафедри іноземних мов, факультет міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, проспект Відрадий, 4, корп. 7, м. Київ, 03058, тел.: (066) 404-53-53, <https://orcid.org/0000-0001-7192-2705>

ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ІНШОМОВНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ВНЗ

Анотація. У статті проаналізована концепція «академічної грамотності» та принципи її поліпшення у викладачів і студентів вищих навчальних закладів незалежно від їх профілю. Наголошено про монополію англійської мови при написанні і публікації академічних робіт у світі. Також охарактеризовано стиль академічного письма, традиції якого склалися досить давно завдяки зусиллям як науковців і освітян, з одного боку, так і редакторів наукових журналів, з іншого боку. Досягненню належного рівня академічної грамотності студентів сприяє їх участь у «академічному дискурсі», про що вперше вказав французький соціолог П'єр Бурдьє. Він же наголосив про існування «лінгвістичного непорозуміння» між викладачем і студентом через брак відповідних компетенцій у останнього, а також через існуючу в той час систему стосунків між ними. Автори даної роботи вважають досягнення належного рівня академічної грамотності при вивченні англійської мови в українських ВНЗ ще складнішою проблемою в силу об'єктивних причин. Один з шляхів її вирішення – це популяризація і дотримання принципів сучасного академічного письма, таких як чіткість і структурованість академічного тексту. Сам академічний стиль інтерпретується як монотип, диференційований лише за жанрами. Слід враховувати також конкретні функції мови, які є характерними для цього стилю, а саме: критичне мислення, обережність формулювань, класифікація і перелік, пояснення термінів, порівняння і протиставлення, опис тенденцій, опис цифрових даних, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, наведення прикладів і використання слів-зв'язок. Застосування цих лінгвістичних функцій проілюстровано прикладами з банків академічних фраз. Окреслено зміст цього досить нового явища у академічному письмі на основі

використання готових нейтральних фразових кліше. Надано загальні рекомендації щодо написання і редагування академічних робіт англійською мовою.

Ключові слова: академічна грамотність, академічний дискурс, лінгвістичне непорозуміння, стиль, прийоми спрощення і структурування тексту, функції академічного письма.

Honcharenko-Zakrevska Nataliia Valeriivna Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of Foreign Languages chair, head of the Chair of Foreign Languages, Department of International Relations in National Aviation University, Vidradnyi Ave., 4, Build. 7, Kyiv, 03058, tel.: (067) 656-29-97, <https://orcid.org/0000-0002-4393-9750>

Diukanova Nina Mykhailivna Docent of Foreign Languages Chair, docent of the Chair of Foreign Languages, Department of International Relations in National Aviation University, Vidradnyi Ave., 4, Build., 7, Kyiv, 03058, tel.: (067) 656-29-97, <https://orcid.org/0000-0001-7192-2705>

WAYS TO IMPROVE FOREIGN LANGUAGE ACADEMIC LITERACY AT UNIVERSITIES

Abstract. The concept of academic literacy and the principles of its improvement among students of universities of any profile have been stated in the article. The monopoly of English language in academic papers writing and publishing all over the world has been emphasized. The article deals with primarily academic writing the traditions of which were constituted globally long ago thanks to efforts of both educators and scientists, on the one hand, and the editors of scientific journals, on the other hand. The French sociologist Pierre Bourdieu first introduced the term ‘academic discourse’ meaning the achievement of the proper level of academic literacy in university students. It was him who stated the existence of ‘linguistic misunderstanding’ between a professor and a students because the latter may lack relevant competencies, also because of the existing relationship system. The authors of the article consider the achievement of the proper level of academic literacy while studying English at Ukrainian universities the much more complicated problem due to objective reasons. To solve it, in their opinion, it is necessary to proceed from the principles of academic writing that had been formed in the world, such as clarity and clear structure of the scientific text understood as a monotype differentiated only by genres. In addition, the specific language functions characteristic for this style are to be taken into account, e.g.: critical thinking, being cautious, classifying and listing, compare and contrast, defining terms, describing trends, describing quantities, explaining causality, giving examples, and signaling transitions. The application of

these language functions has been illustrated by the examples from academic phrasebanks. The content of this relatively new phenomenon in academic writing where some neutral phrases from research articles and theses are used has been explained. Some recommendations as for writing and editing of academic papers in English have been given.

Keywords: academic literacy, academic discourse, linguistic misunderstanding, style, techniques to simplify language and text structure, functions of academic writing.

Постановка проблеми. Наразі спостерігається тенденція до інтернаціоналізації вищої освіти, причому англійська мова залишається практично монополістом щодо публікації результатів наукових досліджень [1-6]. Тому проблема формування у освітян академічної грамотності і поліпшення знання англійської мови як бази для безперервної освіти (магістратура, аспірантура і/ або подальша професійна діяльність) набуває все більшого значення в контексті глобалізації і інтеграції української системи освіти в світову академічну систему.

Програмою-максимум для усіх освітян залишається оволодіння стилем англійського академічного письма на такому рівні, який дозволяє публікацію статей у провідних наукових журналах за кордоном чи захист дипломної роботи/ дисертації англійською мовою, що свідчить про реальну інтегрованість цієї особи до світового наукового співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше поняття «академічного дискурсу» було сформовано французьким соціологом П'єром Бурдьє, який аналізував проблеми академічної грамотності у вищій школі, відмічаючи наявність там академічного дискурсу [7, С.4]. Як висновок, він констатує існування «лінгвістичного непорозуміння» *linguistic misunderstanding* між тогочасними студентами і викладачами через надмірний вплив, навіть тиск останніх. Йшлося про те, що очікування викладача часто не співпадали з можливостями і здібностями реальних студентів, які важко сприймали академічну мову, особливо в її писемному варіанті. Їм бракувало головним чином знань термінології та певних продуктивних навичок. Зауважимо, що йшлося про пару споріднених мов (англійської і французької).

Робота П'єра Бурдьє дала поштовх цілій низці досліджень, з яких можна виділити Роберта Дея, Джона Морлі, Джона Дея, Ольги Ільченко, Юрія Семенова, Анатолія Богатирева та інших.

«Лінгвістичне непорозуміння», звичайно, має місце і в сучасній українській вищій школі. На нашу думку, воно виникає передусім за рахунок значної відмінності між українською і англійською мовами, які належать до різних мовних груп, але не тільки.

Наразі формування загальноосвітнього замовлення, адресованого кафедрам іноземних мов, характеризується такими двома протиріччями:

1) тенденцією на розширення асортименту компетенцій студентів і 2) відмовою від ділення груп за рівнем мовної підготовки і професійних інтересів. Наслідком цього стало скорочення штату науково-педагогічних працівників, зменшення кількості аудиторних занять та інтенсифікація праці викладачів [3, 4]. В цьому відношенні кафедра іноземних мов Факультету міжнародних відносин НАУ залишається приємним винятком.

Взаємодія формального прагнення до якісного навчання і водночас економії грошових коштів ставить сучасного викладача англійської мови у непрості умови пошуку рішень, які б задовольнили підвищені професійні вимоги і обмежені можливості їх виконання [4, С. 8]. Ці протиріччя, а також підвищене навантаження науково-педагогічних працівників за рахунок підготовки додаткових навчально-методичних матеріалів, особливо посилюється під час карантину через COVID-19.

Під «академічною грамотністю» розуміють володіння «академічним дискурсом», тобто певними *рецептивними* (слухання, читання) і *продуктивними* (письмо, говоріння) навичками [3, 8]. Академічна грамотність студента вищого навчального закладу включає до себе два типи компетенції – загальні (знання англійської мови на певному рівні) і професійні (які є необхідними в більш вузькій науковій чи практичній сфері). Основу академічної грамотності складає писемна мова (написання анотацій, наукових статей, тез, есе, курсових і дипломних робіт) [8, С. 178].

Один із доступних шляхів рішення даної проблеми полягає у вдосконаленні володіння стилем академічного письма задля підвищення рівня комунікації між студентом і викладачем. Це є особливо актуальним за умов дистанційного навчання, коли стає необхідним поліпшувати «читабельність» конспектів лекцій та інших матеріалів, які створюють викладачі.

Отже, **метою** даної роботи є викладення принципів поліпшення ясності академічного письма з огляду на терміни «академічної грамотності» і «академічного дискурсу», про які йшлося вище.

Автори ставили перед собою такі **завдання**:

- 1) коротко охарактеризувати загальні принципи спрощення і поліпшення «читабельності» англійської академічної писемної мови,
- 2) проаналізувати конкретні функції мови, які є задіяними у стилі академічного письма, і
- 3) проілюструвати їх конкретними прикладами з фразових банків.

Виклад основного матеріалу. Стиль англійської академічної прози є досить уніфікованим, що було досягнуто за рахунок десятиріч напруженої праці науковців, освітян і редакторів наукових журналів. Водночас основними критеріями якісної прози для них залишаються чіткість, ясність і структурованість при викладенні матеріалу [2, 5, 9, 10].

Актуальність роботи обумовлена тим фактом, що поліпшення викладання професійно-орієнтованої і академічної англійської мови є нагальною потребою сьогодення. Питання ясності і читабельності тексту виходить на передній план і набуває ще більшого значення в процесі інтеграції української освіти до існуючих у світі систем уніфікації тексту [1, 2, 5].

У цілому в літературі домінує розуміння наукового тексту як монотипу, який є диференційованим лише у плані виділення основних жанрів, таких як дипломна робота, дисертація, наукова стаття, оглядова стаття, монографія, тощо [1] і визначається певними синтаксичними, графічними, морфологічними, макросемантичними і стилістичними структурами [3]. Тому можна вважати, що наші рекомендації щодо поліпшення стилю академічного письма носять універсальний характер.

Взагалі простота (читабельність) тексту визначається такими факторами, як довжина речення, довжина слів й частота знайомих читачу слів, що підтверджує цитата: “The best English is that which gives the sense in the fewest short words” [10, с.18]. Легше за все досягти мети за рахунок скорочення речень, які у академічному тексті мають об’єктивну тенденцію подовжуватися через наявність посилки, цифрових та інших даних у дужках. Проте навіть тут слід прагнути до максимального скорочення кількості слів, не порушуючи при цьому змісту і структури речення [2, 5, 10]. Іноді достатньо просто викреслити зайві слова і спростити інші, наприклад:

No: An extensive review of the literature available at the present time leads us to the inescapable conclusion that maternal age shows a statistical association with income.

Yes: Most studies have shown an association between maternal age and income – Більшість досліджень продемонстрували кореляцію між віком матері і рівнем доходів родини.

Структурованість тексту досягається завдяки поділу його на абзаци. Їх використовують для того, щоб згрупувати пов’язані між собою думки і надати читачу візуальний відпочинок. В академічних роботах нерідко спостерігається дефіцит абзців, коли неможливо зрозуміти, де закінчується одна і розпочинається інша група думок [5].

Рівень сприйняття тексту покращується, якщо вже у першому реченні розкрито напрям подальших думок автора. Іншими словами, абзац має відкриватися головним, а в подальшому пояснюватися/ деталізуватися допоміжними реченнями [10]:

Maintaining a healthy lifestyle requires eating a nutritious diet and getting regular exercise. [головне речення] A nutritious diet includes eating a variety of goods from each of the four food groups: meat, dairy, fruits and vegetables, and grains. Regular exercise is also an essential part of keeping a healthy lifestyle [допоміжні речення]. – Дотримання здорового образу життя пов’язано з

належним рівнем харчуванням і фізичним навантаженням. Поняття правильного харчування включає уживання їжі з чотирьох груп харчових продуктів: м'ясо, молоко, фрукти і овочі, а також зернові культури. Регулярні фізичні вправи є також необхідними для дотримання здорового образу життя.

Ці принципи поліпшення ясності і чіткості письма вважаються універсальними і придатними до застосування у будь-якому писемному жанрі.

При написанні академічних робіт пам'ятають про те, що у цьому стилі знайшли своє відображення конкретні функції мови, які ми ілюструємо прикладами з банків академічних фраз, тобто банків готових фраз з наукових статей і дисертацій, зібраних, перероблених і опублікованих британськими лінгвістами [11, 12]. Всі фрази є нейтральними і універсальними за змістом, що унеможлиблює звинувачення їх користувачів у плагіаті. Ми вважаємо за доцільне користуватися ними при написанні робіт у різних жанрах академічної прози, зокрема дипломних робіт, наукових статей і дисертацій [7, 9, 11, 12].

Being critical – критичне мислення. Від авторів академічних робіт очікують критичного ставлення до літературних джерел, які вони використовують і на які вони посилаються. Це вимагає від них аналітичного підходу і не обов'язково означає згоду з усім, що було опубліковано раніше. Критичне ставлення до літератури означає також пошук причин, у силу яких вчені не можуть сприймати щось як безперечну істину і призводить до виявлення проблем з аргументацією чи методологією автора чи пошуку критики його робіт з боку інших науковців. Шрифтом виділені конкретні прийоми, що при цьому застосовуються:

Previous research findings into X have been inconsistent and contradictory [1-3]. – Результати більш ранніх досліджень X були суперечливими і тому не заслуговують на увагу[1-3].

Being cautious – обережність формулювань. Один з найсуттєвіших аспектів академічного письма – це тенденція авторів уникати зайвих узагальнень і абсолютної упевненості у своїх висновках. Тому існує чимало лінгвістичних способів пом'якшення категоричності виразів. Це так звані hedging devices.

These frequent storms are almost certain/ could be/ may be/ might be due to climate change – Ці часті шторми можуть бути обумовлені змінами у кліматі.

Classifying and listing – класифікація і перелік. Проводячи класифікацію предметів чи явищ, дослідники виявляють сумісність чи відмінності між елементами вибірки. Перечень, в свою чергу, дозволяє спростити будь-який текст і зробити його більш структурованим. Функція класифікації часто сполучається із функцією написання дефініцій, що використовується у великих академічних роботах типу дипломного проекту чи дисертації.

X may be divided into three main classes/ sub-groups/ categories. – X можна поділити на три основні класи/ підгрупи/ категорії.

All good research papers have certain qualities in common:

- *clear sentences*
- *accurate word choice*
- *concise construction. Усі хороші наукові статті мають спільні риси,*

a same:

- *ясно побудовані речення*
- *точно підібрані слова*
- *чітку структуру.*

Compare and contrast – порівняння і протиставлення. Виявлення подібності чи відмінностей між речами чи поняттями допомагає краще зрозуміти предмет. Зазвичай процес виявлення подібності або відмінностей супроводжується аналізом, коли порівнюються дещо ціле і окремі його компоненти і дається їх оцінка. При цьому порівняння і протиставлення передують процесу оцінювання.

X is different from Y in a number of aspects. – X відрізняється від Y у різних аспектах.

Defining terms – пояснення термінів. Від авторів академічних робіт часто очікують дефініції ключових термінів. Передусім це робиться задля того, щоб науковий керівник чи рецензент переконався у тому, що автори правильно їх розуміють. Багато суперечок у академічній, дипломатичній і юридичній сферах зумовлені відмінностями у інтерпретації одного й того ж терміну через неправильні дефініцію чи переклад:

A university is an institution where knowledge is produced and passed on to others. – Університет – це установа, де набуті знання передаються іншим особам.

Describing trends – опис тенденцій. Ми розуміємо тенденцію як загальний напрямок розвитку чи зміни чогось з часом, а проекцію – як передбачення змін у майбутньому, наприклад:

The graph shows that X caused/ led to/ resulted in a gradual increase in Y in 2020. – На графіку показано, що X призвело до поступового зростання Y в 2020 р.

Describing quantities – опис цифрових даних. Мова, за допомогою якої описують числівники, може здаватися складною для студентів чи науковців, для яких англійська мова не є рідною, через комбінації коротких слів (прийменників чи займенників) типу: *nearly, approximately, by, over half, nearly quarter, fewer/ less than* тощо.

The annual birth rate dropped from 44.4 to 38.5 per 1000 per annum. – Щорічна народжуваність понизилася з 44,4 до 38,5 на 1000 населення.

Explaining causality – виявлення причинно-наслідкових зв'язків. Написання практично усіх академічних робіт вимагає глибокого й всебічного дослідження теми і шляхів вирішення проблеми, що пов'язано з виявленням причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами і суб'єктами дослідження.

Most of the instability in X stems from the economic effects of the war. – Нестабільність X обумовлена передусім економічними ефектами війни.

Giving examples – наведення прикладів. Автори академічних робіт наводять приклади як доказ на підтримку своїх аргументів чи захист своєї точки зору. Приклади використовуються також для полегшення засвоєння незнайомих чи складних концепцій, тому що будь-яке твердження, що супроводжується прикладами або ілюстраціями, звучить набагато переконливіше.

For example, the word 'doctor' used to mean a 'learned man.' - Наприклад, слово «лікар» завжди вважалось синонімом «вченої людини».

Signalling transitions – використання слів-зв'язок. Автори мають сигналізувати, коли вони переходять з однієї теми на іншу чи з одного розділу на інший, що здійснюється за допомогою цілої системи перехідних слів типу consequently, furthermore, moreover, thus тощо.

Furthermore, it can be seen from the limited works on this issue. Більш того, це можна помітити у небагатьох роботах з цього питання..

Наведені приклади орієнтують читача на загальноприйнятну стилістику англійської академічної прози і сприяють поліпшенню читабельності академічних робіт.

Висновки. «Академічна грамотність» вимагає від учасників навчального процесу не тільки оволодіння певними знаннями і навичками щодо створення письмового тексту, а і розвиває у них спроможність продукувати ідеї, вміння аналізувати, перефразувати і представляти інформацію у вигляді логічного і структурованого тексту.

«Академічна грамотність» є ефективним засобом розвитку критичного мислення та інших навичок задля успішного функціонування науково-педагогічних працівників у «академічному дискурсі» інституціональному дискурсі, який передбачає комунікацію у певних рамках статусно-рольових стосунків (студент – викладач, аспірант – науковий керівник дисертації, дослідник – редактор наукового журналу тощо).

Викладені матеріали орієнтують читацьку аудиторію на дотримання стилю академічного письма на основі засвоєння певних мовних функцій. Таким чином, на базі літератури і практичного досвіду авторів даної статті можна зробити такі висновки:

- Стиль академічного письма характеризують структурованість, строгість та функціональність.
- Шляхи усунення «лінгвістичного непорозуміння» автори вбачають у дотриманні конкретних лінгвістичних прийомів при написанні академічних робіт.
- Спрощення і покращення читабельності академічної прози досягається за рахунок правильного підбору слів/ термінів, регулювання довжини абзаців і речень, які входять до їх складу, і специфічної побудови абзацу.

- При написанні академічних текстів представляється доцільним користуватися так званими «фразовими банками».

Література:

1. Ільченко О.М. Англійська для науковців. The Language of Science: Підручник / видання друге, доопрацьоване. К.: Наук. думка, 2010. 288 с.
2. Дюканова Н.М., Касьяненко А.Л. Основи редагування наукових статей, написаних англійською мовою. Проблеми освіти. Збірник наук. праць. 2018. Вип. 89. С. 125-133.
3. Богатырев А.А., Тихомирова А.В. Альтернативная стилистика научного текста в контексте формирования интеркультурной академической текстовой компетентности // Мир лингвистики и коммуникации. 2015. № 5 (юбилейный). URL: http://tverlingua.ru/archive/042/08_42.pdf.
4. Богатырев А.А., Красильникова Н.В., Тихомирова А.В. Пути формирования профессиональной коммуникативной компетентности в неязыковом вузе и «иностранный язык». Языковой дискурс в социальной практике. Сб. науч. трудов. Тверь: Твер. гос. ун-т. 2020. С.6-14.
5. Олександрова Г.М., Дюканова Н.М. Основи редагування англійської науково-технічної прози // Intellectual Archive. Toronto: Shiny World Corporation (Canada). 2016. November – December. Vol. 5. No 6. P. 91-98.
6. Олександрова Г.О., Дюканова Н.М., Касьяненко А.Л. «Academic Phrasebank» в академічних текстах англійською мовою. Проблеми освіти. Збірник наук. праць. 2019. Вип. 93. С. 49-58.
7. Bourdieu P., Passeron M. Academic Discourse: Linguistic Misunderstanding and Professional Power. – Stanford: Stanford University Press, 1994. 144 p.
8. Миролюбова Н.А. Академическая грамотность как социальная практика в контексте профессиональной иноязычной компетенции. Языковой дискурс в социальной практике. Сб. науч. трудов. Тверь: Твер. гос. ун-т. 2019. С. 178-181.
9. Семенов Ю.Н., Дюканова Н.М. Застосування фразових банків у англійських академічних текстах // Актуальні проблеми іноземної філології. Луцьк. 2020. № 12. С. 192-197.
10. Day, Robert A. 1995. *How to Write and Publish a Scientific Paper*. New York: Oryx Press, 228 p.
11. Morley, John. 2018. The Academic Phrasebank: an academic writing resource for students and researchers <http://www.phrasebank.manchester.ac.uk/index.htm>
12. Swales, John. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press. 260 p.

References:

1. Ільченко, О.М. (2019) Angliiska dlia yfukovtsiv [The Language of Science: Guidance / 5nd edition, reviewed] Kyiv, Ukraine: Press house 'Edelweis' [in Ukrainian].
2. Diukanova, N.M., Kasianenko, A.L. (2018) Osnovy redaguvannia naukovykh statey napysanykh angliiskoiu movoiu [Fundamentals of Research Papers Written in English Editing]. *Problemy osvity. Problems of Education: Collection of scientific papers*. No. 89. P. 125-133 [in Ukrainian].
3. Bogatyrev, A.A., Tikhomirova A.V. (2015) Alternativnaya stilistika nauchnogo teksta v kontekste formirovaniya interkulturnoy akademicheskoy tekstovoy kompetentsii [Alternative stylistics of scientific text in the context of formation of inter-cultural academic text competence]. *Mir lingvistiki i Komunikatsii, World of Linguistics & Communication*. No. 5 (jubilee). URL: http://tverlingua.ru/archive/042/08_42.pdf [in Russian].

4. Bogatyrev, A.A., Krasilnikova, N.V., Tikhomirova, A.V. (2020) Puti formirovaniya professionalnoy kommunikativnoy kompetentsii v neyazykovom vuze i inostrannyi yazyk [Ways of professional communicative competence formation in non-language university and the foreign language] .*Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Yazykovyi diskurs v sotsialnoy praktike."* - *Proceedings of International Scientific and Practical Conference "Language discourse in social practice"*, 6-14. [in Russian]
5. Olexandrova, G.O., Diukanova ,N.M. (2016) Osnovy redaguvannia angliiskoi naukovo-tekhnochnoi prozy [Fundamentals of English Scientific and Technical Prose Editing] *Intellectual Archives*. – Toronto: Shiny World Corporation (Canada). November – December. Vol. 5. No. 6. P. 91-98 [in Ukrainian].
6. Olexandrova, G.O., Diukanova, N.M., Kasianenko, A.L.(2019) ‘Academic Phrasebank’ v akademichnykh tekstah angliiskoiu movoiu [‘Academic Phrasebank’ in Academic Texts in English] . *Problemy osvity. Problems of Education*. Collection of scientific papers. No. 93. P. 49-58 [in Ukrainian].
7. Bourdieu P., Passeron, M. (1994) *Academic Discourse: Linguistic Misunderstanding and Professional Power*. Stanford: Stanford University Press [in English].
8. Miroljubova, N.A. (2019) Akademicheskaya gramotnost kak sotsalnaia praktyka v kontekste professionalnoy inoyazychnoy kompetentsii [Academic literacy as a social practice in the context of competence-oriented approach to education] *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Yazykovyi diskurs v sotsialnoy praktike."* - *Proceedings of International Scientific and Practical Conference "Language discourse in social practice"*, 178-181. [in Russian].
9. Semenov Yu.M., Diukanova N.M. (2020) Zastosuvannia frazovykh bankiv v angliiskikh akademichnykh tekstakh [Application of Phrasebanks in English academic texts] *Aktualni problem inozemnoi fololohii. Current Problems of Foreign Philology*. Lutsk.2020. No. 12. 192-197. [in Ukrainian]
10. Day, Robert A. (1995) *How to Write and Publish a Scientific Paper* New York: Oryx Press [in English].
11. Morley, John (2018) *The Academic Phrasebank: an academic writing resource for students and researchers* [in English] <http://www.phrasebank.manchester.ac.uk/index.htm>
12. Swales, John (1990) *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press [in English]

УДК 378.011.3-051:373.2: [81'1: 005/336/2]

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-37-48](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-37-48)

Давидченко Інна Дмитрівна кандидат педагогічних наук, керівник навчального відділу, викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, тел.: (067) 12-25-378, <https://orcid.org/0000-0002-3461-6255>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Лінгвокультурологічна компетентність реалізується у знанні матеріальної та духовної культури, історичного розвитку українського народу, фольклору, традицій, звичаїв та обрядів рідного народу, а також умінні використовувати культурні знання у професійній діяльності. Важливо виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, визначати місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минувшини.

Законом України про вищу освіту до закладів вищої освіти поставлено завдання готувати висококваліфікованих фахівців, освічених, з належним інтелектуальним потенціалом.

Сучасне життя висуває високі вимоги до підготовки здобувачів вищої освіти – майбутніх педагогів. Завдяки цьому володіння мовленням допомогти майбутнім фахівцям освіти стати справжнім майстром своєї справи з високим рівнем знань і навичок педагогічної діяльності. Найважливішим засобом оголення людини, витончення її почуттів, душі, думок, почуттів є краса і велич, сила і виразність рідної мови.

У статті розглядаються теоретичні аспекти формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти. Доцільно визначити центральними поняттями – «лінгвокультурологія» і «компетентність» та на основі комплексної наукової рефлексії визначити зміст лінгвокультурологічної компетентності.

Феномен «лінгвокультурологічна компетентність» є складним і багатоаспектним явищем у системі життєдіяльності людини, її соціалізації, освіти, навчанні, вихованні. Визначення суті досліджуваного феномена

насамперед передбачає уточнення змісту таких споріднених понять як «культура», «компетентність», «лінгвокультурологія» й, на основі цього, – розкриття суті поняття «лінгвокультурологічна компетентність здобувачів вищої освіти».

Ключові слова: лінгвокультурологічна компетентність, здобувачі вищої освіти, майбутні педагоги, професійна діяльність.

Davydchenko Inna Dmytrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Educational Department, Lecturer of the Department of Ukrainian Linguistics, Literature and Teaching Methods, Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy of the Kharkiv Regional Council, Rustaveli Lane, 7, Kharkiv, 61001, tel.: (067) 12-25-378, <https://orcid.org/0000-0002-3461-6255>.

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL COMPETENCE APPLICANTS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. Linguo-cultural competence is realized in the knowledge of material and spiritual culture, historical development of the Ukrainian people, folklore, traditions, customs and rites of the native people, as well as the ability to use cultural knowledge in professional activities. It is important to develop the ability to characterize the phenomenon of Ukrainian culture, the history of its development, to determine the place in world culture, to appreciate cultural achievements based on knowledge of the historical context of their creation, to be able to dialogue cultures, to express and justify their position. historical past.

The Law of Ukraine on Higher Education sets the task for higher education institutions to train highly qualified, educated specialists with the appropriate intellectual potential.

Modern life places high demands on the training of applicants for higher education – future teachers. Due to this, speaking skills help future educators to become a true master of their craft with a high level of knowledge and skills of teaching. The most important means of exposing a person, refining his feelings, soul, thoughts, feelings is the beauty and grandeur, strength and expressiveness of the native language.

The article considers the theoretical aspects of the formation of linguistic and cultural competence of higher education students. It is expedient to define the central concepts – "linguocultural" and "competence" and on the basis of complex scientific reflection to determine the content of linguistic and cultural competence.

The phenomenon of "linguistic and cultural competence" is a complex and multifaceted phenomenon in the system of human life, socialization, education, training, upbringing. Defining the essence of the studied phenomenon first of all involves clarifying the content of such related concepts as "culture", "competence",

"linguoculturology" and, based on this – revealing the essence of the concept of "linguoculturological competence of higher education".

Keywords: linguistic and cultural competence, applicants for higher education, future teachers, professional activity.

Постановка проблеми. Найважливішим завданням професійної підготовки здобувачів вищої освіти – майбутніх педагогів у закладі вищої освіти є формування необхідного й достатнього рівня професійної компетентності. Професійні компетенції визначаються відповідно до професійної діяльності та освітньо-професійного рівня [1].

Особливості розвитку та формування готовності здобувачів вищої освіти – майбутніх педагогів до професійної діяльності є досить актуальною проблемою, оскільки для жодної іншої професії не висувається таких вимог до людини, як професія педагога, учителя, вихователя. Саме від професійності педагога залежить інтелектуальне, духовне, соціальне, емоційне становлення особистості вихованців. Безперечно, ефективність роботи закладів освіти залежить не лише від програм навчання й виховання, а й від особистості педагога, його взаємин із дітьми та професіоналізму. Кожен талановитий, висококваліфікований, вдумливий педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки, власний досвід, особистісні переваги та особливості дітей та їх батьків, із якими він працює.

Сучасне життя висуває високі вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів. Саме тому необхідним є оволодіння культурою мовлення, що допоможе майбутнім фахівцям освіти стати справжнім майстром своєї справи з високим рівнем знань і вмінь у галузі педагогічної діяльності. Стійкі тенденції до розширення поля професійної діяльності майбутнього педагога неминуче підвищують вимоги до рівня його лінгвокультурологічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що теоретичні аспекти формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти інтенсивно розглядаються у психолого-педагогічній літературі. На підставі аналізу і узагальнення положень наукових праць (М. Алефіренко, А. Арутюнова, Д. Башуріна, В. Воробйова, О. Дортман, О. Зінов'єва, В. Кононенко, В. Красних, В. Маслова, Г. Нурулліна, Л. Саяхова, Ю. Степанов, В. Телія, І. Харченкова, В. Шаклеїн та ін.) визначено, що лінгвокультурологічна компетентність – це інтегративна якість фахівця, що відображає готовність і спроможність до взаєморозуміння і взаємодії з представниками іншого лінгвокультурного соціуму на підставі оволодіння знаннями про іншу лінгвокультуру і соціонормативним комунікативним досвідом з метою їх реалізації в різних сферах професійної педагогічної діяльності.

Мета статті – розглянути теоретичні аспекти формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти. Доцільно визначити центральними поняттями – «лінгвокультурологія» і «компетентність» та на основі комплексної наукової рефлексії визначити зміст лінгвокультурологічної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Феномен «лінгвокультурологічна компетентність» є складним і багатоаспектним явищем у системі життєдіяльності людини, її соціалізації, освіті, навчанні, вихованні. Визначення суті досліджуваного феномена насамперед передбачає уточнення змісту таких споріднених понять як «культура», «компетентність», «лінгвокультурологія» й, на основі цього, – розкриття суті поняття «лінгвокультурологічна компетентність здобувачів вищої освіти».

Культура поведінки, культура спілкування, культура мовлення, тобто все, що пов'язане з поняттям «культура», сьогодні є досить актуальним. У Законі України «Про культуру» наводиться таке визначення: «культура – сукупність матеріального й духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), накопиченого, закріпленого та збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, охоплює всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [2].

Із нашого погляду, саме культура мовлення кожної особистості має вирішальне значення для подальшого її розвитку, вона народжується з готовим апаратом мовлення, який розвивається в життєвих умовах. Процес розвитку мовлення й оволодіння дитиною мовою розвивається з певними віковими закономірностями. Опанування культурою мовлення й мовленнєвого спілкування починається ще в дошкільному віці й залежить від родини, де панує любов і взаємоповага, від вихователів закладів дошкільної освіти, від вчителів та викладачів закладів освіти. Культурою мовлення охоплюється спосіб життя, основні права людини, системи людських цінностей, традиції, вірування. Культурою мовлення формується мисляча людина, людина-творець, людина, спроможна аналізувати себе та своє оточення [3].

Із погляду М. Пентилюк, підвищення рівня як загальної культури, так і культури мовлення, мислення, формування мовної особистості, яка вільно володіє мовою, із високим рівнем комунікативної компетентності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, спроможність орієнтуватись у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення й нести відповідальність за свої дії і вчинки [4].

Лінгвокультурологічна компетентність реалізується у знаннях матеріальної й духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв та обрядів рідного народу, а також у вміннях реалізовувати культурознавчі знання в професійній діяльності. Важливо

виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, визначати місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минушини.

Отже, лінгвокультурологічну компетентність ми розглядаємо як систему знань про культуру, утілену в певну національну мову й сукупність спеціальних умінь оперування цими знаннями в практичній діяльності, а найбільш узагальнено як знання мовцем або слухачем, усієї системи культурних цінностей, виражених у мові [3].

На підставі аналізу відомих визначень лінгвокультурологічної компетентності доходимо кількох висновків. По-перше, нині ми віднайшли чималу кількість дефініцій поняття «лінгвокультурологічна компетентність». Це пояснюється складністю самого терміна «лінгвокультурологічна компетентність», яким охоплюється низка компонентів: лінгвістика, культурологія й компетентність. Кожен зі складових цей термін компонентів породжує безліч визначень лінгвокультурологічної компетентності.

По-друге, визначення «лінгвокультурологічна компетентність» можна класифікувати за аспектом (предмета, джерела), на основі якого побудована дефініція, на дві групи:

1. Знання про культуру, вміння їх інтерпретувати в категоріях культурного коду, спроможності застосовувати ці знання для виконання практичних завдань.

Дослідник В. Телія розглядає лінгвокультурологічну компетентність як здатність розуміти культурно-національну ментальність носіїв мови, виражену в культурній семантиці мовних знаків і умінь «інтерпретувати мовні знаки в категоріях культурного коду» [3].

2. Знання про культуру й мову, розуміння мовної картини світу, усвідомлення національно-культурного компонента мовних одиниць, володіння мовою як скарбницею культури.

Суть лінгвокультурологічної компетентності ми розглядаємо як коло питань лінгвокультурології, науки, яка вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури й мови в їх функціонуванні й узагальнює цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного й культурного змісту за системними методами з орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні установки (систему норм і суспільних цінностей).

Отже, змістом лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти формуються відповідні культурні системи, представлені національними культурними явищами, поняттями, концептами та мовними системами, що значно відрізняються одна від одної. Міжкультурні та міжмовні відмінності

становлять національну специфіку мовної картини світу певного етносу, визначити яку можна, порівнюючи її з мовними картинами світу інших народів. Саме специфічна частина мовної картини світу окремої лінгвокультури представляє найбільший інтерес для формування лінгвокультурологічної компетентності.

Вищезазначене дає розуміння суті лінгвокультурологічної компетентності як інтегративної якості, що утворюється в результаті формування особистістю в процесі соціалізації та інкультурації мовної свідомості завдяки пізнанню національної культури та способів вираження її у мові, що сприяє досягненню соціокультурної адекватності та відповідної комунікативної поведінки в межах своєї лінгвокультури. У результаті акультурації відбувається розширення мовної картини світу, мовної та когнітивної свідомості завдяки кодам іншої мови та культури, чим забезпечується вдосконалення адаптивних механізмів мовної особистості, здатність до навігації в різних інформаційних просторах, уникненню комунікативних невдач у ситуаціях міжкультурного діалогу.

Отже, можемо дійти висновку про те, що для формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти необхідними є три взаємопов'язаних складники: 1) культура, відображена в мові; 2) мовленнєва діяльність (міжкультурна комунікація); 3) мовна особистість як користувач мовою. Цими складниками визначаються компоненти структури лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти.

Під час вивчення української мови в центрі уваги є послідовний розвиток у здобувачів вищої освіти усіх компонентів комунікативної компетенції у процесі оволодіння різноманітними стратегіями говоріння та слухання. Україномовною комунікативною компетентністю як ключовим новоутворенням інтегруються досягнення здобувачів вищої освіти у мовній компетентності: фонетичній, лексичній, граматичній, діалоговій, що є компонентами лінгвокультурологічної компетентності.

Професійна компетентність майбутніх педагогів закладів освіти характеризується такими основними складовими: наявністю високого рівня комунікативної культури; володінням знаннями лінгвокультурологічної компетентності; умінням розробляти й виконувати програми самоосвіти; здатністю займати чітку й дієву громадянську позицію; володінням високим рівнем культури отримання, відбору, зберігання, відтворення, обробки та інтерпретації інформації; здатністю управляти власною емоційною працею, здійснювати творчий підхід; спроможністю визначати адекватність змісту педагогічного процесу поставленим завданням; умінням виокремлювати домінуючі, вузлові ідеї освітніх компонентів, оновлювати їх зміст; організовувати заходи щодо інтеграції знань; умінням розробляти методики й технології навчання; умінням створювати дієве освітньо-виховне середовище; умінням занурюватися в особистісну сутність здобувача вищої освіти,

допомагати у становленні його особистості; володінням достатнім рівнем методологічної культури; прагненням до розвитку особистих креативних якостей [5].

Проаналізовані моменти стали для нас підставою для визначення соціально-історичних передумов уставлення поняття лінгвокультурологічної компетентності, що склалися в період від початку ХХІ століття й донині, до основних із яких ми відносимо такі:

– *культурно-історичні*: приєднання України до світового освітнього простору, зміна контексту професійної діяльності та посилення вимог до рівня якості професійної освіти, що має відповідати міжнародним стандартам, де поряд зі знаннями, уміннями, навичками, досвідом у структурі компетентності представлена ціннісно-сміслова орієнтація, мотивація, професійна спрямованість фахівців, творчі здібності, механізми самоорганізації та саморегуляції діяльності;

– *теоретичні*: зміна характерологічних ознак компетентності, що вирізняється складністю змісту, умотивованістю застосування й наявністю потенційної й актуальної сторін; посилення міжкультурної спрямованості досліджень комунікативної компетентності та наведення переліку компонентів унаочнення іншомовної комунікативної компетентності відповідно до загальноєвропейської компетенції; дослідження теоретичного обґрунтування інваріанта професійної компетентності як багатокомпонентної професійно-особистісної якості здобувачів вищої освіти і визначення змісту кожного його компонента як предмета формування в освітньому процесі, створення бази для розробки педагогічних умов формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти;

– *практичні*: емансипація лінгвокультурології як галузі наукових знань та її самостійне функціонування, водночас і як аспекту лінгводидактики, що розглядає проблеми взаємодії культури й мови в процесі його розвитку.

Ми вважаємо, що для педагога, який здійснює освітній процес, важливе значення має лінгвокультурологічна компетентність, якою забезпечується результативність виконання ним основних професійних завдань. Маючи великий спектр універсалізованих характеристик і маючи можливість залучення в різнобічні сегменти освітньої практики, лінгвокультурологічна компетентність є важливим показником якості підготовки здобувачів вищої освіти – майбутніх педагогів закладів освіти. Оскільки лінгвокультурологічна компетентність – інтегративне багатоаспектне нововведення, що не виникає стихійно, то необхідне цілеспрямоване формування, яке має розпочинатися у закладах вищої освіти, де готують майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

Українські вчені П. Житецький, І. Огієнко, В. Сімович, І. Франко, В. Чапленко, Ю. Шевельов мову розглядали в контексті нації як носія особливого типу культури й мислення; здійснювали лінгвокогнітивний підхід

до дослідження мовних явищ, взаємозв'язки мови, літератури й національної культури, стверджували перспективність їх вивчення в єдності духовного поступу як вираження ментального світу українців. У працях В. Ващенко, П. Гриценка, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Кононенка, М. Кочергана, Ф. Медведєва, В. Скляренка, Н. Сологуб, І. Чередниченка та інших українська мова розглядається як скарбниця національної культури, а культура – як чинник формування нових явищ і процесів.

Із нашого погляду, за комунікативного підходу в процесі навчання української мови необхідно сформувати вміння не тільки спілкуватися українською мовою, а й виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минувшини, або по-іншому виробити комунікативну компетентність.

Під комунікативною компетентністю ми розуміємо спроможність налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, завдяки чому забезпечується ефективне спілкування. Комунікативною компетентністю передбачається вміння змінювати глибину й коло спілкування, взаєморозуміння партнерів по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується за умов безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно, звідки людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії й засоби їх вирішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій як словесних і візуальних форм.

Для здобувачів вищої освіти, які вже засвоїли в міру своїх особистісних якостей системні лінгвістичні знання й виробили навички практичної грамотності, великого значення набуває вивчення лінгвокультурології. Можна знати правила й систему української мови, але не вміти застосовувати ці знання на практиці. Можна читати серйозні книжки, але не сприймати їх глибинного змісту. У таких випадках ми спостерігаємо нерозвиненість не тільки комунікативної та інших суміжних компетентностей, а й нерозвиненість мовної особистості, яка не здатна сприйняти прочитане, зануритися в його зміст. Мовна, лінгвістична, мовленнєва й лінгвокультурологічна компетентності нерозривно пов'язані в комунікативному акті будь-якого рівня й не існують ізольовано.

Для пошуку шляхів удосконалення рівня професіоналізму майбутнього педагога необхідний глибокий аналіз мовленнєвої діяльності як результату

мовленнєвої підготовки. Причому, ми вважаємо за потрібне наголосити на індивідуально-особистісних гранях навчання цієї діяльності: усвідомлення здобувачами вищої освіти значущості слова та його впливу, збагачення особистого словникового запасу, термінологічної бази, мовотвірних засобів, удосконалення техніки мовлення, вибір методики й активність застосування мовленнєвого інструментарію в педагогічній діяльності.

Мовленнєва компетентність майбутнього педагога є невід'ємною складовою його професійно-педагогічної культури загалом і культури особистості зокрема.

Державними освітніми стандартами вищої професійної освіти передбачається вдосконалення лінгвокультурологічних знань, у тому числі уявлення про основні етапи історії країни, що вивчається, пам'ятки культури, збережені на її території, мовних реалій, пов'язаних із найважливішими історичними подіями, культурно-історичними та соціальними асоціаціями.

Лінгвокультурологія є одним з найменш вивчених аспектів лінгвістики. Існують лише окремі монографічні праці, дисертації, статті присвячені порівняльному лінгвокультурологічному вивченню безеквівалентної лексики, пареміології, фразеології.

Отже, із нашого погляду, предметом лінгвокультурології мають стати такі типи лінгвокультурологічних одиниць:

- константи, концепти, етноконцепти культури;
- культурні об'єкти (культурні риси, артефакти, форми в їх речовому та символічному вираженнях, культурні композиції, конфігурації та системи, тощо);
- символи як форма вираження архетипів та буття культури, чинники національно-культурної самоідентифікації (образи – символи, символіка поселення та житла, одягу; громадського побуту, звичаєвості; основних галузей господарства; народної ботаніки, медицини, астрономії; міфології, демонології; язичництва, християнства, іудаїзму, ісламу, буддизму, ведизму тощо; атмосферних явищ, географічних назв, нумізматики, архітектури; усної народної творчості; частин людського тіла; слова, алфавітів, чисел; творів художньої літератури, тексту, дискурсу в цілому; кольорів, мінералів, квітів тощо);
- культурні модальності (еволюція, модернізація, прогрес, деградація, деструкція, культурний «шок» тощо);
- культурні позначення (знаки, образи, маркери, атрибути, імідж, семантичні конструкти, культурні тексти та коди, семіозис, культурна семантика в цілому); герменевтика культури;
- культурні норми (зразки, правила, стандарти; канони, міфи, стереотипи, традиції; етика, естетика; стиль, мода, нормативність, функціональні ознаки; культура праці та споживання, побут, дозвілля, спілкування тощо);
- міжкультурна взаємодія (культурна дифузія, запозичення, толерантність, глобалізація, компліментарність, відторгнення, конфлікт цінностей, культурний синтез, діалог тощо);

- культурна психологія особистості (модель «Я» творців культури; модель видатної особистості, дітей – індиго; особистість як суб'єкт інновацій; модель культурного потенціалу особистості; модель акмеологічної типізації особистості (сучасного вченого), менталітетознавство; трансперсональна психологія, інтуїція, осяяння, інсайт, просвітлення тощо);
- антикультура («чорний» піар, «лінгвістика брехні»; масова, «елітарна» культура (криваві бойовики; звеличення культу сили, грошей, гедонізму; магів-шарлатанів, псевдовідунів; «чорний» гумор, примітивні шоу тощо);
- культурно-інтеграційні та диференційні процеси та явища (кооперація, консолідація, солідарність, злагода, взаємодопомога, самобутність, локальність, «самостійність», ворожнеча політичних партій та окремих лідерів тощо);
- культурні аспекти спеціалізованих галузей діяльності (культури: правова, політична, філософська, наукова, художня, релігійна, інформаційна, охорони здоров'я, природи тощо);
- мова та духовність (мова та релігії народів світу, їх подібність; «одухотворення знань», «мудрість», а не лише «чистий розум», «філософія серця»; загальнолюдські цінності; дух – душа – тіло; покаєння, молитва, прощення; Біблія тощо);
- культурні мотивації (індивідуальні та групові інтереси; сенс життя, «уміння жити», самоорганізація, саморегуляція, самоідентифікація; статус, престижність;
- культуурообумовлена поведінка та свідомість людей (церемоніальна поведінка, обряди та ритуали, вербальне та невербальне комунікування, творчість та інноватика, спосіб життя, дозвілля, світосприйняття, міфологія та вірування, архетипи свідомості тощо);
- культурні інститути (культурна політика, заклади культури, освіти та соціального патронажу, творчі спілки, заклади охорони пам'яток культури, фонд української культури, засоби масової інформації Інституту культурології тощо).

Проаналізувавши навчальний посібник «Українська лінгвокультурологія», укладений колективом авторів І. Бурчик, Л. Кожуховською, Т. Левченко, О. Потапенком, Я. Потапенком, Т. Чубань, за загальною редакцією професора О. Потапенка, урахуваючи сучасні релігії України, Європи, світу, стану культури, дійшли висновку, що предметом лінгвокультурології, має стати лексичний, фразеологічний склад мови, ментальність, мовна картина світу, передусім, через призму: 1) антропоцентризму (людина – мова – світ), адже мова, за влучним висловом В. Гака «існує в людині для людини й реалізується людиною»; 2) духовного, енергетичного, синергетичного розуміння суті мови, теоантропокосмізму; Ф. Бацевич [6] наголошує: «У процесах духовного освоєння світу рідна мова виконує роль каналу постійного діалогу між Я та Іншим, особистістю та світом, людиною і Творцем». У цій же праці [6]

Ф. Бацевич зазначає: «Тому найважливішим завданням сучасної лінгвосинергетики є пізнання механізмів синергетичної суті мови як символічного медіуму, безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію, перебуває на межі духовного світу людини з його устремлінням пізнати навколишній світ і синергетикою «великого світу...»; 3) ноосферного, холістичного, інтегрального підходу до мови.

Тобто, наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд із міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної багатющої, високодуховної культури (усна народна творчість, пам'ятки архітектури, заповідні місця тощо). Науковці І. Бурчик, Л. Кожуховська, Т. Левченко, О. Потапенко, Я. Потапенко, Т. Чубань основними чинниками розвитку міжкультурного діалогу визначають історичну (і культурну) спільність із іншими народами й культурами (наприклад, України та Європи, політична визначеність стратегії взаємодії країни з іншими (наприклад, Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС). Може йтися також про інші види культур – професійну, вікову, гендерну, релігійну тощо, – однак у контексті розгляду проблеми міжкультурного діалогу в Європі. Тож не менш важливим чинником міжкультурного діалогу є уникнення таких явищ, як культурна зарозумілість і самозакоханість, зневага та заздрість до інших культур, стереотипне сприйняття себе й інших, небажання змінюватись і подвійні стандарти в ставленні до себе та інших. Оскільки непорозуміння все ж існують і доволі значні, спосіб лікування полягає не в переході до режиму одномовності, а навпаки – до багатомовності, адже саме вона допомагає побачити й відкрити безмежні обшири духовного як загального, побачити загальне як духовно різноманітне; урешті-решт – допомагає перейти в єдине духовне загальне [7].

Висновки. Здобувачі вищої освіти – майбутні педагоги у закладах вищої освіти повинні володіти таким багажем знань, умінь і навичок, що сприятимуть практичному досягненню високих результатів лінгвокультурологічної компетентності. Професійна підготовка у педагогічному закладі вищої освіти – це підготовка до різноманітної педагогічної діяльності в освітніх установах різних типів і рівнів. Незважаючи на різноманіття профілів педагогічної професії, загальне у них одне – підготовка компетентного, який володіє необхідними теоретичними та практичними знаннями, вміннями, педагога. Однак сьогодні необхідно привернути увагу до лінгвокультурології в освіті педагога, щоб забезпечити не тільки високий рівень професійної підготовки, а й підвищити «загальний» рівень культури, вивчити фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної й матеріальної культури народу, тобто культурно значущої інформації збережених у

колективній пам'яті народу символічних способів матеріального й духовного усвідомлення світу певним етносом, відтворених у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті.

Література:

1. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / за заг. редакцією В. Д. Шинкарука. Офіц. вид. К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти : М-во освіти і науки України, 2008. 72 с.
2. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778 (із змінами № 1801-VIII від 21.12.2016). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>. (дата звернення 22.07.2017)
3. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
4. Пентиліук М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Таврійський вісник освіти* : наук.-метод. журн. Голов. ред. А. М. Зубко. 2007. № 2. С. 53–60.
5. Бондаренко Л. І. Зміст і структура дослідної компетентності майбутнього викладача вищого навчального закладу. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Т. Г. Шевченка*. Пед. науки : зб. наук. пр. 2013. № 10, ч. 3. С. 94–98.
6. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література» / кол. авт.: О. І. Потапенко, Я. О. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко, І. В. Бурчик; за заг. ред. проф. О. І. Потапенка. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2014. 350 с.
7. Жосан Е. О. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посібник Кіровоград : КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с

References:

1. Shinkaruk V. D. (2008). *Kompleks normativnih dokumentiv dlja rozroblennja skladovih sistemi galuzevih standartiv vishhoi* [A set of normative documents for the development of components of the system of industry standards of higher education]. K. : Institut innovacijnih tehnologij i zmistu osviti : M-vo osviti i nauki Ukraїni [in Ukrainian].
2. Zakon Ukraїni "Pro kul'turu" [The Law of Ukraine "On culture"]. (n.d.). zakon5.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2778-17.3> [in Ukrainian].
3. Davidchenko I. D. (2018). Formuvannja lingvokul'turologichnoї kompetentnosti majbutnih vihovateliv doshkil'nih navchal'nih zakladiv [Formation of linguoculturological competence of future educators of preschool educational institutions]. *Candidate's thesis*. Slov'jans': DVNZ «Donbas'kij derzhavnij pedagogichnij universitet» [in Ukrainian].
4. Pentiljuk, M. I. (2007). *Movna osobistist' uchnja v prospekciї movlennevoogo spil'kuvannja* [Linguistic personality of the student in the prospect of speech communication]. *Tavrjjs'kij visnik osviti - aurian Bulletin of Education*, 2, 53–60 [in Ukrainian].
5. Bondarenko, L. I. (2013). *Zmist i struktura doslidnoї kompetentnosti majbutn'ogo vkladacha vishhogo navchal'nogo zakladu* [The content and structure of research competence of the future teacher of higher education]. *Visnik Lugan. nac. un-tu imeni T. G. Shevchenka. Ped. nauki - Bulletin of Luhansk. nat. Taras Shevchenko University. Ped. Science*, 10, 3, 94–98 [in Ukrainian].
6. Potapenko, O. I. (2014). *Ukraїns'ka lingvokul'turologija: navch. posibn. dlja studentiv zi special'nosti «Ukraїns'ka mova i literatura»* [Ukrainian linguoculturology: textbook. manual for students majoring in "Ukrainian language and literature"]. Korsun'- Shevchenkivs'kij: FOP Gavrishenko V.M. [in Ukrainian].
7. Zhosan, E. O. (2008). *Pedagogichnij eksperiment* [Pedagogical experiment]. Kirovograd: KOIPPO imeni Vasilja Suhomlins'kogo [in Ukrainian].

УДК 37.018.43

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-49-57](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-49-57)

Кульчицький Віталій Йосипович доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін, Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, вул. майдан Воли, 1, м. Тернопіль, 46001, тел.: (0352) 52-44-92, <https://orcid.org/0000-0001-5863-3204>

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито сутнісні характеристики дистанційного навчання. Актуальність дослідження визначається тим, що дистанційне навчання є одним із перспективних напрямів розвитку системи вищої освіти. З'ясовано, що перед вищою освітою відкриваються нові горизонти, пов'язані з інноваційними освітніми технологіями, які сприяють створенню знань, управлінню ними, їх поширенню, доступу до них і контролю за якістю засвоєння та застосування на практиці. Таким чином, зростання технологічності, модерні освітні тенденції є детермінувальними чинниками, які організовують дистанційне навчання як ефективний механізм засвоєння студентами змісту освітніх програм. Констатовано, що наслідком процесу інформатизації суспільства та освіти є поява дистанційного навчання як найбільш перспективної, гуманістичної, інтегральної форми освіти, орієнтованої на індивідуалізацію навчання. Зосереджена увага на тому, що дистанційну освіту розуміють, по-перше, як комплекс послуг, якими може скористатися будь-яка молода людина; по-друге, як технічну освітню систему, що підкреслюється поняттям інформаційно-освітнього середовища, і трактується як сукупність інформаційних ресурсів, технічних засобів і каналів телекомунікації. Зазначено, що дистанційна форма навчання передбачає створення і використання єдиного інформаційно-освітнього середовища, яке містить різні електронні джерела інформації, а саме: курси дистанційного навчання, електронні підручники, розташовані на вітчизняних освітніх серверах (для різних моделей дистанційного навчання): віртуальні бібліотеки; бази даних освітніх ресурсів; веб-квести, призначені для цілей навчання; телекомунікаційні проекти; віртуальні методичні об'єднання викладачів; телеконференції, форуми для викладачів та студентів; консультаційні віртуальні центри; наукові об'єднання студентів.

Ключові слова: дистанційне навчання, інформаційні технології, вища школа, викладач, студент.

Kulchytskyi Vitalii Yosypovych Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor, Professor of Higher School Pedagogy and Social Studies Department I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Maidan Voli, 1, Ternopil, 46001, tel.: (0352) 52-44-92, <https://orcid.org/0000-0001-5863-3204>

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF DISTANCE LEARNING IN THE HIGHER SCHOOL SYSTEM

Abstract. The article reveals the essential characteristics of distance learning. The relevance of the study is determined by the fact that distance learning is one of the promising areas of development of higher education. It has been found that new horizons open up to higher education related to innovative educational technologies that contribute to the creation, management, dissemination, access, access and quality control of learning and application in practice. Thus, the growth of technology, modern educational trends are the determining factors that organize distance learning as an effective mechanism for students to master the content of educational programs. It is stated that the consequence of the process of informatization of society and education is the emergence of distance learning as the most promising, humanistic, integrated form of education, focused on the individualization of learning. The focus is on the fact that distance education is understood, first, as a set of services that can be used by any young person; secondly, as a technical educational system, which is emphasized by the concept of information and educational environment, and is interpreted as a set of information resources, technical means and channels of telecommunications. It is noted that distance learning involves the creation and use of a single information and educational environment that contains different electronic sources of information, namely: distance learning courses, electronic textbooks located on domestic educational servers (for different models of distance learning): virtual libraries; databases of educational resources; web-quests designed for learning purposes; telecommunication projects; virtual methodological associations of teachers; teleconferences, forums for teachers and students; virtual consulting centers; student scientific associations.

Keywords: distance learning, information technology, high school, teacher, student.

Постановка проблеми. У час Інтернет-технологій багато аспектів нашого життя переноситься в мережу, прискорюючи тим самим темпи розвитку інформаційного суспільства і долаючи географічні бар'єри. Не стає виключенням і освіта. У сучасному світі дистанційна освіта – поширене явище у багатьох країнах світу, і з кожним роком популярність її зростає, адже ця форма навчання, основним принципом якої є інтерактивна взаємодія між суб'єктами освітніх послуг, є найбільш гнучкою та доступною.

Незначний за обсягом час існування системи дистанційної освіти, що базується на використанні сучасних технічних засобів збереження та доставки інформації, масової комунікації, не сприяє створенню розвинених наукових теорій у цій галузі. У тому вигляді, в якому вони вже існують, вони більше стосуються технічної й організаційної сторін функціонування цієї системи. Суто психологічні і педагогічні аспекти системи дистанційної освіти до сьогодні залишаються найменш науково-теоретично обґрунтованими й усвідомленими. Однак вітчизняний і зарубіжний досвід практики дистанційної освіти, що вже склався, наближає нас до розуміння сутності та особливостей цієї системи, заснованої на використанні специфічних освітніх технологій, сучасних методик навчання, технічних засобів і способів передачі інформації, інформаційних та телекомунікаційних технологій, дає змогу осмислити їх на рівні теоретичної концепції. Базовим для створення будь-якої концепції є визначення основних її понять.

Дистанційна освіта характеризується також як якісно новий, прогресивний вид навчання, що виник в останній третині ХХ ст. завдяки новим технологічним можливостям, які з'явилися внаслідок інформаційної революції, і на підставі ідеї відкритої освіти [1, С. 10]. В основу цього виду навчання покладено самостійну інтерактивну роботу студента зі спеціально розробленими навчальними матеріалами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам з питань розвитку дистанційної освіти присвячені роботи багатьох зарубіжних науковців, таких як: Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон ін. та відповідно вітчизняними, такими як: О. Андреев, Г. Козлакова, І. Козубовська, А. Мінаков, В. Олійник, Є. Полат, А. Хуторський.

Питаннями впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі займаються: А. Андреев, Т. Вахрущева, М. Загірняк, В. Кухаренко, Є. Полат, А. Хуторський, І. Козубовська, О. Рибалко, Є. Долинський, М. Бухаркіна, Я. Ваграменко, В. Вержбіцький, К. Верішко, В. Каймін, В. Солдаткін, Н. Сиротенко, Н. Корсунська, О. Скубашевська, В. Осадчий та ін.

Аналіз і узагальнення досвіду дистанційної освіти, проведений В. Кухаренко, О. Рибалко, Н. Сиротенко, В. Овсянніковим дає змогу виокремити низку властивостей, що розкривають її сутність.

Серед багатьох публікацій щодо використання методів змішаного навчання, можна виокремити наукові праці та педагогічні блоги таких авторів як: В. Кухаренко, К. Бугайчук, Є. Локтева, О. Мокін, Є. Тіхомірова та ін.

Мета статті – розкрити особливості дистанційного навчання в системі вищої школи, а також його сутнісні характеристики.

Виклад основного матеріалу. Наслідком процесу інформатизації суспільства та освіти є поява дистанційного навчання як найбільш

перспективної, гуманістичної, інтегральної форми освіти, орієнтованої на індивідуалізацію навчання.

Передумовами розвитку дистанційного навчання є:

- бурхливий розвиток інформаційних технологій;
- неперервне зниження вартості послуг на підключення та використання глобальної мережі Інтернет, її ресурсів і сервісів;
- суттєве поглиблення процесів упровадження інформаційних технологій в освітню практику;
- значне поширення засобів комп'ютерної техніки серед населення.

Аналіз та узагальнення літературних джерел свідчать, що сьогодні є різні трактування сутності дистанційної освіти, які відображають різноманіття підходів до його тлумачення. У багатьох випадках термін «дистанційна освіта» використовується поряд або замість терміна «дистанційне навчання», «дистантне навчання» тощо. Можна навести велику кількість визначень поняття *дистанційне навчання*, що відображає різноманітні підходи до його розуміння. Ось деякі з них.

1. Дистанційне навчання є формою освіти, поряд з очною та заочною, за якою в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби і форми навчання, що ґрунтуються на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях.

Основою освітнього процесу в дистанційному навчанні є цілеспрямована й контрольована інтенсивна самостійна робота студента, котрий може навчатися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи комплект спеціальних засобів навчання й погоджену можливість контакту з викладачем по телефону, електронною та звичайною поштою, а також очно.

2. Дистанційне навчання є цілеспрямованим інтерактивним асинхронним процесом взаємодії суб'єктів і об'єктів навчання між собою та із засобами навчання, причому процес навчання індиферентний до їхнього просторового розташування. Освітній процес проходить у специфічній педагогічній системі. Елементами цієї системи є підсистеми: мета навчання; зміст навчання; засоби навчання; організаційні форми навчання – ідентифікаційно-контрольна, навчально-матеріальна, фінансово-економічна, нормативно-правова, маркетингова [2].

3. Дистанційна освіта – особлива, досконала форма, яка поєднує елементи очного, очно-заочного, заочного й вечірнього навчання на основі нових інформаційних технологій та систем мультимедіа. Сучасні засоби телекомунікацій та електронних видань дають змогу подолати недоліки традиційних форм навчання, зберігаючи при цьому всі їхні позитивні риси.

4. Дистанційна освіта – комплекс освітніх послуг, що надаються широким колам населення в країні й за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційного освітнього середовища, що базується на засобах обміну

навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок та інше). Інформаційно-освітнє середовище дистанційного навчання становить системну сукупність, що організувалася із засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, яке орієнтується на задоволення освітніх потреб користувачів. Дистанційне навчання є однією з форм неперервної освіти, що покликана реалізувати права людини на освіту й отримання інформації.

5. Дистанційне навчання – нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання характеризується тим, що студенти в основному, а часто й повністю, віддалені від викладача у просторі й часі, водночас вони мають можливість у будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації.

6. Дистанційне навчання – сукупність інформаційних технологій, що забезпечують доставку студенту основного обсягу навчального матеріалу; інтерактивну взаємодію студентів та викладачів у процесі навчання; надання студентам можливості самостійної роботи із засвоєння навчального матеріалу; а також оцінювання їхніх знань та умінь у процесі навчання.

7. Дистанційне навчання – це нова сходинка заочного навчання, на якому забезпечується застосування інформаційних технологій, що ґрунтуються на використанні персональних комп'ютерів, відео- та аудіотехніки, космічної техніки й оптичних систем зв'язку [2].

8. Дистанційне навчання – це універсальна гуманістична форма навчання, що базується на використанні широкого спектра традиційних і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, технічних засобів, які створюють умови для вибору студентами вільних освітніх дисциплін, які відповідають стандартам, діалоговому обміну з викладачем; при цьому процес навчання не залежить від розташування студента в просторі та часі.

9. Дистанційне навчання – це, за словами Л. Хуторського, електронний варіант очного або заочного навчання, що адаптує традиційні форми занять та паперові засоби навчання в телекомунікаційні. Дистанційне навчання покликане вирішувати специфічні завдання стосовно розвитку творчої складової освіти й проблеми, складні для розв'язання у звичайному навчанні, зокрема:

- підсилення активної ролі студента у власній освіті: у постановці освітньої мети, виборі доміантних напрямків, форм і темпів навчання в різноманітних освітніх царинах;

- різке збільшення обсягу доступних освітніх масивів, культурно-історичних досягнень людства, доступ до світових культурних та наукових скарбів для студентів з будь-якого населеного пункту, де є телезв'язок;

- отримання можливості спілкування студента з викладачем-професіоналами, з ровесниками-одномумцями, консультування у фахівців високого рівня незалежно від їхньої територіальної розташованості;

- збільшення евристичної складової навчального процесу за рахунок застосування інтерактивних форм занять, мультимедійних навчальних програм;
- більш комфортні, порівняно з традиційними, умови для творчого самовираження студента, можливість демонстрації продуктів своєї творчої діяльності для всіх, широкі експертні можливості оцінювання творчих досягнень;
- можливість змагання з великою кількістю ровесників, що знаходяться у різних містах та країнах, за допомогою участі у дистанційних проєктах, конкурсах, олімпіадах [2].

Отже, наведені визначення доводять, що дистанційну освіту розуміють, по-перше, як комплекс послуг, якими може скористатися будь-яка молода людина; по-друге, як технічну освітню систему, що підкреслюється поняттям інформаційно-освітнього середовища, і трактується як сукупність інформаційних ресурсів, технічних засобів і каналів телекомунікації.

Серед тлумачень змісту дистанційного навчання виділяють два підходи, які істотно розрізняються з дидактичної точки зору.

Перший досить розповсюджений сьогодні підхід такий: дистанційне навчання – обмін інформацією між студентом і викладачем (групою студентів) за допомогою електронних мереж чи інших засобів телекомунікацій. Студент розглядається як одержувач деякого інформаційного змісту і системи завдань для його засвоєння. Результати самостійної роботи повертаються знову викладачу, який оцінює якість і рівень засвоєння матеріалу. Під знаннями розуміється трансльована інформація, а особистий досвід студентів і їх діяльність щодо конструювання знань майже не організуються.

Другий підхід принципово відрізняється від попереднього. Основою дистанційного навчання виступає особистісна продуктивна діяльність студентів, яка будується за допомогою сучасних засобів телекомунікацій. Цей підхід припускає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, що забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів освіти і продуктивність навчального процесу. Обмін і пересилання інформації відіграють у цьому випадку роль допоміжного середовища організації продуктивної освітньої діяльності студентів. Навчання відбувається в реальному часі (чат, відео зв'язок, спільні для віддалених студентів і викладача «віртуальні дошки» із графікою тощо), а також асинхронно (телеконференції на основі електронної пошти, форуми). Паралельно зі створенням студентами освітніх продуктів відбувається їх внутрішнє освітнє зростання. Особистісний, креативний і телекомунікативний характер освіти – основні риси дистанційного навчання цього типу. У процесі дистанційного навчання передбачається наявність викладача і студентів, їх спілкування, спілкування між собою, а також наявність у системі підручника, необхідного комплексу засобів навчання.

Розвиток системи дистанційного навчання обумовлений сукупністю переваг і можливостей. Це насамперед більш гнучкі умови навчання для

молодих людей, які не змогли чи не можуть здобути освіти традиційним шляхом через віддаленість від кваліфікованих навчальних закладів, фізичних недоліків, індивідуальних особливостей і потреб [3, С. 318-323].

Дистанційне навчання спроможне задовольнити додаткові освітні потреби студентів, особливо з навчальних дисциплін, змістовна частина яких дуже швидко змінюється. Талановитий студент може, наприклад, одночасно навчатися дистанційно у висококваліфікованих фахівців, які знаходяться в будь-якому куточку країни і світу, не залишаючи свого місця проживання. За допомогою електронних мереж студент з будь-якого міста чи села має доступ до світових культурних і наукових скарбів, навчається в престижних університетах світу.

Дистанційне навчання має такі переваги перед очним

- оперативні (подолання бар'єрів у просторі та часі, одержання актуальної «свіжої» інформації, швидкий зворотний зв'язок);
- інформаційні (зростає доступність освітньої інформації, що знаходиться на спеціалізованих серверах, постачається студентові за допомогою інтерактивних веб-каналів, публікується в телеконференціях, списках розсилання й інших засобах мережі Інтернет);
- комунікаційні (збільшується кількість потенційних учасників навчання – студентів, викладачів, фахівців, які оперативно взаємодіють один з одним за допомогою електронних мереж, ліквідуються територіальні обмеження для проведення Інтернет-занять, проектів, олімпіад);
- педагогічні (внаслідок специфіки дистанційних телекомунікацій навчання стає більш мотивованим, інтерактивним, технологічним, індивідуалізованим, спрощується публікація студентських наукових робіт у мережі, їх експертиза та оцінка);
- психологічні (створення більш комфортних, порівняно з традиційними, емоційно-психологічних умов для самовираження студента, зняття психологічних бар'єрів і проблем, усунення помилок усного спілкування);
- економічні (загальні витрати на навчання зменшуються через економію транспортних витрат, витрат на оренду приміщень, скорочення «паперового» діловодства і тиражування посібників);
- ергономічні (студенти і викладачі мають можливість розподіляти час занять за зручним для себе графіком і темпом, вибирати і використовувати для занять найбільш придатну техніку і комп'ютерне устаткування) [4, С. 49-53].

Дистанційна форма навчання передбачає створення і використання єдиного інформаційно-освітнього середовища, яке містить різні електронні джерела інформації, а саме:

- курси дистанційного навчання, електронні підручники, розташовані на вітчизняних освітніх серверах (для різних моделей дистанційного навчання);
- віртуальні бібліотеки;
- бази даних освітніх ресурсів;

- веб-квести, призначені для цілей навчання;
- телекомунікаційні проекти;
- віртуальні методичні об'єднання викладачів;
- телеконференції, форуми для викладачів та студентів;
- консультаційні віртуальні центри;
- наукові об'єднання студентів.

Навчальне середовище формується таким чином, щоб студент мав вільний доступ з будь-якого курсу до:

- інформаційного забезпечення (довідники з відповідних предметів, енциклопедії, консультаційний центр);
- необхідних розділів курсів із суміжних галузей знань;
- лабораторних робіт, практикумів;
- веб-квестів;
- проектів.

Разом з тим, науковець А. Мінаков, аналізуючи соціально-психологічні аспекти дистанційної освіти, підкреслює, що сьогодні стрімке поширення сучасних комп'ютерних засобів телекомунікації ставить на порядок денний цілу низку філософських, політичних і соціальних питань, пов'язаних з цим явищем. Особливе місце займають психологічні феномени впливу нового інформаційного середовища як на особистість людини, так і на всю систему його відносин зі світом. Вчений зазначає, що на сучасному етапі Інтернет перестає бути просто системою збереження й передачі надвеликих обсягів інформації і стає новим психологічним середовищем та сферою життєдіяльності людини. У користувачів комп'ютерних мереж виникає низка психологічних новотворів (інтересів, мотивів, потреб, установок, форм психологічної і соціальної активності), безпосередньо пов'язаних із цим новим простором [5, С. 202-207].

Висновки. Молода людина, стаючи особистістю, не тільки накопичує, але й трансформує ті або інші соціальні факти, для чого очевидна потреба в наявності у неї певних якостей, навичок. Вона повинна не тільки усвідомлювати необхідність у такій діяльності, але й бути здатною здійснювати її, а отже, бути не тільки залученою в культурну підсистему даного співтовариства, але й мати певний рівень знань, творчого мислення, інтелігентності і т.д. Тобто, для перетворення людини необхідний інструмент. Таким інструментом у даному випадку виступає дистанційна освіта.

Отже, основною ідеєю дистанційного навчання є створення навчального інформаційного середовища, що охоплює комп'ютерні інформаційні джерела, електронні бібліотеки, відео- та аудіотеки, книги і навчальні посібники. Складниками такого навчального середовища є як студенти, так і викладачі, взаємодія яких здійснюється за допомогою сучасних телекомунікаційних засобів. Таке навчальне середовище дає унікальні можливості студентам для одержання знань як самостійно, так і під керівництвом викладачів.

Література:

1. Антонов Г. Дистанційне навчання: мода чи потреба? *Освіта України*. 2003. 4 квітня (№ 25). С. 10.
2. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. Технологія розробки дистанційного курсу: навчальний посібник / за ред. В. Ю. Бикова, В. М. Кухаренка. К.: Міленіум, 2008. 324 с.
3. Шахіна І. Ю., Лазнюк Д. С. Інтенсифікація освітнього процесу з використанням on-line засобів. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2017. Випуск 4(14). С. 318-323.
4. Опанасюк Ю. Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти. *Вища освіта України*. 2016. №1. С. 49-53.
5. Долинський Є. В. Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: збірник наукових праць*. 2010. Випуск 42. С. 202-207.

References:

1. Antonov H. (2003) Dystantsiine navchannia: moda chy potreba? [Distance learning: fashion or necessity?]. *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*, April 4 (№ 25). P. 10 [in Ukrainian].
2. Bykov V. Yu., Kukharenko V. M., Syrotenko N. H. (2008) Tekhnolohiia rozrobky dystantsiinoho kursu: navchalnyi posibnyk / za red. V. Yu. Bykova, V. M. Kukharenka. [Distance course development technology: textbook]. K.: Millennium, 2008. 324 p. [in Ukrainian].
3. Shakhina I. Yu., Lazniuk D. S. (2017) Intensyfikatsiia osvithnoho protsesu z vykorystanniam on-line zasobiv. [Intensification of the educational process with the use of on-line means]. *Fizyko-matematychna osvita: naukovyi zhurnal – Physical and mathematical education: a scientific journal*, Output 4 (14). Pp. 318-323 [in Ukrainian].
4. Opanasiuk Yu. (2016) Dystantsiine navchannia yak naslidok evoliutsii tradytsiinoi systemy osvity. [Distance learning as a consequence of the evolution of the traditional education system]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, №1. Pp. 49-53 [in Ukrainian].
5. Dolynskiy Ye. V. (2010) Dystantsiine navchannia – odna z prohresyvyvykh form pidhotovky fakhivtsiv. [Distance learning is one of the progressive forms of training]. *Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia: zbirnyk naukovykh prats – Theoretical issues of culture, education and upbringing: a collection of scientific papers*, Output 42. Pp. 202-207 [in Ukrainian].

УДК 37.378.1

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-58-72](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-58-72)

Приходько Юрій Іванович кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник народної освіти України, Міжнародна громадська організація "Народна Рада старійшин Українського козацтва", член Президії, вул. Еспланадна, 4-6, оф.113-114, м. Київ, 01601, тел.: (044) 227-62-51, <https://orcid.org/0000-0002-8782-383X>

НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИДАКТИЧНИХ ОСНОВ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. За останні роки в Україні прийнято низку важливих нормативно-правових документів з безпекової та оборонної політики, визначено курс держави на євроінтеграцію та зближення з військовими структурами НАТО. В контексті викладеного трансформаційні процеси в системі військової освіти України на теперішній час мають бути спрямованими на врахування кращого світового досвіду з дидактичних основ підготовки військових фахівців.

Метою статті є обґрунтування дидактичних основ підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня.

Досліджується актуальність проблеми, показано її значення у світлі визначеної державної політики у сфері безпеки та оборони. Дидактика освітніх систем розглядається як комплексне поняття, яке містить дві органічні складові – теоретичну та прикладну. Визначено основні закономірності та принципи розвитку освітніх систем провідних країн світу (теоретична складова дидактичної концепції).

Обґрунтовано основні напрями коригування складових теоретичної та прикладної дидактики в підготовці військових фахівців у вищих військових навчальних закладах України: вимоги до фахівців, структура та зміст підготовки військових фахівців, контроль і моніторинг в освітньому процесі тощо.

Визначено закономірності та принципи функціонування освітніх систем; запропоновано низку дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію трансформаційних процесів в системі підготовки військових фахівців в Україні. Запропоновані дидактичні підходи мають сприяти зближенню військових освітніх систем країн НАТО, підвищенню ефективності діяльності системи військової освіти України, покращенню якості підготовки військових фахівців з вищою освітою.

Трансформаційні процеси в системі підготовки військових фахівців з

вищою освітою в даний час мають бути спрямовані на реалізацію вимог основних нормативно-правових документів з питань політики безпеки і оборони держави, на впровадження дидактичних основ в систему підготовки офіцерів, притаманних системам військової освіти провідних країн НАТО.

Перспективні напрями подальших досліджень: оцінка ефективності запроваджених дидактичних новацій; воєнно-економічні розрахунки та обґрунтування; аналіз діяльності випускників вищих військових навчальних закладів у військах.

Ключові слова: військова освіта; дидактична система; підготовка військових фахівців; трансформація; зміст освіти; технологія; контроль; моніторинг.

Prykhodko Yuriy Ivanovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Honored Worker of Public Education of Ukraine, International Public Organization "People's Council of Elders of the Ukrainian Cossacks", Member of the Presidium; reserve colonel, Esplanade St., 4-6, office 113-114, Kyiv, 01601, tel.: (044) 227-62-51, <https://orcid.org/0000-0002-8782-383X>

URGENT PROBLEMS OF THE TRANSFORMATION OF THE DIDACTIC BASES OF THE SYSTEM OF HIGHER MILITARY EDUCATION

Abstract. Recently, a number of important normative and legal documents on security and defense policy have been adopted in Ukraine, and the course of the state on European integration and rapprochement with NATO military structures has been defined. In the context of the above, the transformational processes in the system of military education of Ukraine at the present time have to be directed at considering the best world experience on the didactic basis of military specialists training.

The purpose of the article is to substantiate the didactic basis for the training of military tactical level specialists with higher education/

The relevance of the problem is being investigated, its importance in the light of a determined state policy in the security and defense sphere is shown. Didactics of educational systems is considered as a complex concept, which contains two organic components - theoretical and applied. The basic laws and principles of development of educational systems of the leading leading countries of the world (the theoretical component of the didactic concept) have been determined.

The main directions of the correction of the components of theoretical and applied didactics in the preparation of military specialists in the Military Higher Educational Institutions of Ukraine have been substantiated, namely: the requirements for specialists, the structure and content of the military specialists training, control and monitoring in the educational process, etc.

The regularities and principles of functioning of educational systems have been determined; a number of didactic measures aimed at implementing transformation

processes in the system of military specialists training in Ukraine have been proposed. The didactic approaches should facilitate convergence of military educational systems of NATO countries, increase the efficiency of the system of military education in Ukraine, and improve the quality of training of military specialists with higher education.

Transformation processes in the system of training of military specialists with higher education at the present time should be aimed at implementation of the requirements of the basic legal documents on the security and defense policy of the state, at introduction of the didactic basis in the system of officers training, inherent in the military educational systems of the leading NATO countries.

Perspective directions for further research: assessment of the effectiveness of implemented didactic innovations; military-economic calculations and substantiation; analysis of the activity of the graduates of Military Higher Educational Institutions in the troops.

Keywords: military education, didactic system, training of military specialists, transformation, content of education, technology, control, monitoring.

Постановка проблеми. Дидактичні системи різних країнах світу з підготовки фахівців (теоретичні, структурні, організаційні, змістові, технологічні складові), внаслідок визначених поглядів, інтересів, історичних і національних традицій, наявних територій і ресурсів, мають свої особливості та відмінності. Дидактична система підготовки військових фахівців з вищою освітою в Україні успадкована з колишнього СРСР – держави, яка практично не переймалася досвідом інших країн, мала значний простір, великі ресурси, готувала щороку тисячі офіцерських кадрів, не приділяючи при цьому належної уваги оцінці ефективності її функціонування. В контексті викладеного трансформаційні процеси в системі військової освіти України на теперішній час мають бути спрямованими на врахування національного та кращого світового досвіду з дидактичних основ підготовки військових фахівців, що має призвести до підвищення ефективності її діяльності, покращення якості підготовки офіцерських кадрів з вищою освітою.

Актуальність дослідження трансформаційних дидактичних процесів в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня військового управління на теперішній час зумовлена такими чинниками:

прийняттям протягом останніх років низки нормативно-правових актів з безпекової та оборонної політики держави, подальшого розвитку Міністерства оборони України, Збройних Сил (далі – ЗС) України [1; 2];

реалізацією курсу на поглиблення партнерства з НАТО в питаннях підготовки офіцерських кадрів, проведення миротворчих, антитерористичних операцій, тренінгів, навчань, ведення збройної боротьби;

загальною тенденцією зниження рівня інноваційної освітньої, наукової діяльності, якості підготовки фахівців;

необхідністю коригування дидактики, інформаційного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення військово-освітнього процесу, підвищення якості відбору кандидатів на навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і науково-педагогічних працівників.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми трансформаційних процесів у освіті знайшли ґрунтовне висвітлення в наукових публікаціях і монографіях вітчизняних і зарубіжних вчених – В. Андрущенко, С. Архангельського, Г. Васяновича, І. Беґа, В. Давидова, І. Зязюна, Д. Кільдерова, С. Ніколаєнка, Г. Нойнера, Г. Клімової, Ч. Купісевича, Т. Левченко, Н. Нічкало, В. Оконя, М. Пригодія, Л. Пуховської, В. Рибалки, В. Серікова, В. Сластеніна, І. Харламова, А. Хуторського та ін. До їх творчого доробку слід віднести дослідження теоретичних основ дидактики, сучасних дидактичних концепцій, стану модернізації змісту, форм і методів навчання та виховання молоді; управління освітніми закладами інноваційного типу; підготовку фахівців з різних галузей знань; розвитку творчого потенціалу особистості; особистісно орієнтованого навчання та виховання; гуманістично-демократичного спрямування змісту освіти.

Дидактичні основи та проблеми підготовки офіцерських кадрів в системі військової освіти України висвітлено в наукових працях А. Вітченка, О. Діденка, М. Нещадима, Ю. Приходька, В. Стасюка, В. Телеліма, О. Торічного, Ю. Черніха, В. Шемчука, В. Ягупова та ін. (концептуальні основи розвитку військової освіти; військова освіта як система та її трансформація; компаративна педагогіка; психолого-педагогічні основи підготовки військових фахівців; морально-психологічне забезпечення освітнього процесу; формування змісту навчання; застосування інформаційно-комунікаційних технологій; якість освіти та освітньої діяльності; інноваційна політика та інноваційна діяльність; контрольно-діагностичні процедури в освітньому процесі; моніторинг військової освіти як системи тощо).

Метою статті є обґрунтування дидактичних основ підготовки військових фахівців тактичного рівня військового управління з вищою освітою як системи.

Виклад основного матеріалу. На території України до отримання нею незалежності функціонувало 33 військових навчальних заклади з підготовки фахівців з військово-технічною та вищою освітою, інтегровані в загальносоюзну систему підготовки офіцерських кадрів. Для свого часу, в межах колишнього СРСР, зазначена система певною мірою виконувала відповідні функції і мала риси, притаманні всій державній військовій сфері. Вона була усталена, розгалужена, значною мірою здатна пристосовуватися до вимог часу та змін, що відбувалися у воєнному мистецтві, військах, мала потужні наукові школи в галузі військових наук. Система відносно добре

фінансувалася й забезпечувалася необхідним озброєнням та військовою технікою, іншими матеріально-технічними засобами і ресурсами. Щорічний випуск офіцерських кадрів становив більше 12 тисяч осіб [3, с. 46-47]. Успадкувавши потужну мережу військових навчальних закладів, Україна одночасно зіткнулася з низкою проблем щодо створення вітчизняної системи військової освіти (далі – СВО). Ця робота мала проводитись в доволі складних умовах, зумовлених дією таких основних чинників:

відсутністю концепції національної безпеки і оборони та Воєнної доктрини України;

невизначеністю структури та чисельності ЗС України за видами ЗС, родами військ і спеціальних військ

відсутністю аналогів прискореного створення подібних освітніх систем як у світовій практиці, так і у практиці країн СНД;

негативним сприйняттям консервативним реформаторським середовищем окремих прогностичних положень щодо створення та функціонування СВО;

незавершеністю розроблення загальнодержавної та відомчої нормативно-правової бази з питань освіти;

нестабільністю економічної та соціально-політичної обстановки в державі;

потребою в кардинальній структуризації мережі військових навчальних закладів у порівняно стислі терміни та організації підготовки військових фахівців за повним переліком спеціальностей;

необхідністю вироблення та запровадження засад і змісту підготовки військових фахівців, які відповідали б вимогам сучасних теоретичних і практичних психолого-педагогічних досліджень, а також світовим тенденціям і національним інтересам.

Створення в стислі терміни СВО в умовах зазначених об'єктивних та суб'єктивних чинників апріорі несло в собі низку ризиків, що, на жаль, матеріалізувалися та проявлялися в певні періоди цього процесу. До основних таких проявів слід віднести:

невизначеність зі стратегією дидактичних засад з підготовки фахівців;

нестабільність формування та структуризації мережі вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ), військових коледжів, факультетів, кафедр військової підготовки;

відсутність обґрунтованого поточного та перспективного планування замовлення на підготовку офіцерських кадрів;

зміна підходів щодо розроблення змісту та термінів підготовки фахівців;

перегляд функцій органів управління військовою освітою та створення відповідних структур;

неоптимальне використання обмежених на той час фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

Розроблення основоположних дидактичних засад з підготовки військових

фахівців в Україні на час набуття незалежності виявилось складною проблемою. По-перше, потрібно було вже з першого вересня 1992 року організувати підготовку військових фахівців для ЗС України за усіма спеціальностями, позбавившись від колишніх стереотипів, по-друге надзвичайно розгалужена за територіальним розміщенням та кількісними показниками СВО, що залишилась в Україні, була надлишковою і потребувала на утримання значних фінансових і матеріально-технічних ресурсів, яких не вистачало; по-третє, бракувало досвіду розвитку світових військових освітніх систем; по-четверте, мала місце консервативність поглядів окремих представників військового освітнього середовища, які суттєво заважали проведенню реформ. В умовах, що склалися в Україні на 1992 рік, була розроблена та введена в дію Концепція системи військової освіти [4], яка визначила основні концептуальні положення, напрями та шляхи розвитку військової освіти в Україні.

Ретроспективно оглядаючи події, що давно відбулися, слід задатися питанням: Чи були можливості на той час реформування системи підготовки військових фахівців на дидактичних засадах військових освітніх системах провідних країн світу? Теоретично – могли, але за умов, по-перше, наявності значних фінансових і матеріально-технічних ресурсів, що дозволи б скоротити існуючу мережу ВВНЗ, вирішити соціальні питання фахівців, які в них служили та працювали; по-друге, прийняття відповідних консолідованих рішень, що в значній мірі були пов'язані з першою умовою, по-третє, володіння знаннями щодо міжнародного досвіду з підготовки військових фахівців. Справедливості заради відзначимо, що зазначені гіпотетичні умови на той час не мали шансів на реалізацію. Чи є такі можливості на теперішній час? На нашу думку, СВО за теперішньою структурою і станом, має розвиватись з орієнтацією на дидактичні засади, що мають місце у військових навчальних закладах провідних країн НАТО.

Дидактика (від грец. – повчальний) – частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання, науково обґрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання [5, с. 88]. Автори навчально-методичного посібника [6, с. 12] дидактику розглядають в двох аспектах: 1) як теоретичну науку, що вивчає реальний педагогічний процес, констатує певні факти, зв'язки, залежності, закономірності, прогнозує наслідки навчальної діяльності, моделює експеримент; 2) практичний аспект, коли теоретичні знання повертаються до практики у вигляді висновків і рекомендацій, які є підставою для визначення змісту, вибору методів навчання, організації керівництва навчальною діяльністю.

Зазначені визначення дозволяють, на нашу думку, трактувати дидактику як складне поняття, а саме: *теоретична складова* – дидактичні концепції,

закономірності, загальні принципи освіти; *прикладна складова* – дидактичні принципи навчання, зміст освіти, моделі організації теоретичного та практичного навчання, технології (методи), організаційні форми навчання, контроль, моніторинг, коригування.

Аналіз світових військових освітніх систем, в першу чергу, – країн НАТО, наукові дослідження в цій галузі дають змогу виокремити: 1) *мету*; 2) *основні закономірності, загальні принципи розвитку освітніх систем (теоретична складова дидактичної концепції)*; 3) *принципи навчання, що мають суттєве значення для визначення завдань, основних шляхів та засад створення систем військової освіти, організації підготовки військових фахівців, всебічного забезпечення цього процесу (прикладна складова дидактичної концепції)*.

Метою військових освітніх систем провідних країн світу є постійне нарощування їх інноваційного освітнього та наукового потенціалу, обґрунтована й виважена інтеграція з цивільною освітою, підготовка військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо національної безпеки та оборони держав, створення умов для неперервного підвищення рівня знань, практичних навичок військових фахівців протягом навчання та служби, їх творчого розвитку та самореалізації [7; 8]. Як бачимо, мета містить дві дидактичні складові – теоретичну та прикладну. Теоретична складова на рівні концепції відображає місію освіти, наукові, загальнодержавні, відомчі вимоги до підготовки військових фахівців, прикладна – реалізацію зазначених вимог у військових навчальних закладах. У сумісності зазначених складових пріоритет належить першій, що постає важливим чинником контролю та відповідальності органів управління за якість підготовки військових фахівців.

Закономірності розвитку військових освітніх систем зумовлені:

- освітніми потребами особистості військового професіонала;
- загальнонаціональними інтересами, інтересами національної безпеки та оборони, державною політикою в освітній сфері;
- політичними, ідеологічними та соціально-економічними умовами;
- науково-технічними можливостями держави;
- національними традиціями, національним і світовим досвідом;
- потребами військ;
- ефективністю управлінської діяльності, злагодженістю функціонування всіх структурних складових освітніх систем;
- станом військово-теоретичних та психолого-педагогічних знань і досліджень;
- рівнем підготовки керівного, науково-педагогічного складу;
- станом інфраструктури ВВНЗ, навчальних центрів;
- розвитком теорії і практики військової дидактики;

станом морально-психологічного, фінансово-економічного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення системи.

Із закономірностями військової освіти тісно пов'язані її принципи – як певна система основних вимог до підготовки військових фахівців, виконання яких має забезпечити необхідну ефективність функціонування системи. Принципи, впливаючи із закономірностей військової освіти, визначають її загальну спрямованість, мету, зміст, організаційно-методичні засади, матеріально-технічні потреби.

Основні принципи військових освітніх систем:

єдність державної політики щодо підготовки офіцерських кадрів у військовій та цивільній вищій школі;

пріоритет національних інтересів і національної безпеки при формуванні змісту військової освіти та вимог до військових фахівців;

гуманізація військової освіти;

фундаменталізація, комплексність, неперервність, наступність та практична спрямованість військової освіти;

зв'язок з військами, випереджувальність військової освіти щодо практики застосування військ;

науковість, доступність освіти, врахування вікових та індивідуальних особливостей кадетів (курсантів);

систематичність та послідовність навчання, розвиток свідомості, активності, лідерства, самостійності та творчості навчання кадетів (курсантів);

раціональне поєднання колективного та індивідуального характеру навчання на засадах державної політики та ідеології;

вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання;

контроль, моніторинг та коригування військово-освітнього процесу;

відповідність фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення військової освіти відповідно до військових освітніх стандартів, освітньо-професійних програм.

Розглянемо з позиції історичної ретроспективи деякі елементи *прикладної дидактики* військових освітніх систем колишнього СРСР і України.

Основні засади *прикладної складової дидактичної системи* підготовки *військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ колишнього СРСР*:

1. Терміни навчання – 4-5 років (напрями підготовки: командний, інженерний; гуманітарний; ступінь вищої освіти – спеціаліст.

2. Конкурсні показники – 4-6 кандидатів на навчання.

3. Ідеологічна спрямованість, авторитарне управління освітою, ігнорування національно-мовних особливостей.

4. "Валовий" характер підготовки фахівців, ігнорування запитів і можливостей особистості, недостатньо активний пошук лідерів, талантів,

відсутність зацікавленості в наданні тим, хто навчається, можливостей для повного розкриття здібностей, навчання за індивідуальними планами.

5. Рамочні обсяги (в годинах) суспільних, загальнонаукових, загальноінженерних навчальних дисциплін відносно інженерних та інших спеціальностей цивільних закладів вищої освіти.

6. Фундаментальність теоретичної та військово-технічної підготовки.

7. Поєднання в умовах ВВНЗ теоретичної та практичної підготовки на стаціонарних зразках озброєння та військової техніки.

8. Військово-професійна спрямованість навчання.

9. Оптимальне використання організаційних форм і методів підготовки фахівців.

10. Широкий профіль практичної спеціалізації.

11. Польова практична підготовка на діючих зразках озброєння та військової техніки під час проведення тактико-спеціальних навчань у навчальних центрах ВВНЗ.

12. Обов'язковість наукової діяльності викладацьким складом та воєнно-наукової роботи курсантів.

13. Низька динаміка ротації викладацького складу.

14. Достатність матеріально-технічного забезпечення.

15. Відсутність системи підготовки фахівців з військово-технічних спеціальностей (окрім військових авіаційно-технічних училищ).

До недоліків можна віднести засади, викладені: в п. 1 (випуск усіх фахівців з вищою освітою за відсутності широкого кола джерел поповнення збройних сил офіцерським складом різних ступенів освіти); в пунктах 3; 4; 13; 15.

Фундаментальність теоретичної та військово-технічної підготовки (п. 6) в певній мірі знижувала практичну підготовленість випускників до служби у військах і не завжди була потрібна за деякими посадовими призначеннями. З іншого боку, фундаменталізація освіти сприяла підготовці випускників, які з часом здобували наукові ступені, працювали в науково-дослідних установах, досягали значних успіхів у викладацькій, науковій, дослідно-конструкторській діяльності. Викладене свідчить про те, що військові фахівці мають готуватися за освітньо-професійними програмами, які в повній мірі відповідають посадовим призначенням.

Поєднання в умовах ВВНЗ теоретичної та практичної підготовки на стаціонарних зразках озброєння та військової техніки (п. 7) пов'язано з великими фінансовими та матеріально-технічними затратами, низькою ефективністю їх використання протягом навчального року та відсутністю при цьому наукового обґрунтованої оцінки якості практичної підготовки військових фахівців. Такий підхід вважається недостатньо вивченим і дослідженим, але практично не застосовується у військових навчальних закладах зарубіжних країн.

Широкий профіль практичної спеціалізації (п. 10) означав вивчення у

ВВНЗ значної кількості озброєння та військової техніки, що, з одного боку, значно подовжувало термін становлення молодих офіцерів у військах, впливало на поточний стан організацій бойової підготовки підрозділів, частин та їх готовності до виконання поставлених завдань мирного та воєнного часу, з іншого, – сприяло універсалізації службової діяльності фахівців.

Дидактична система підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ України в основному успадкувала викладені вище засади, окрім явно негативних. За останні роки, внаслідок визначеного державою курсу на євроінтеграцію та на зближення з НАТО, проведення Антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил на сході нашої держави, відбулися певні позитивні зміни в системі підготовки військових фахівців у таких напрямках: спрямування військової освіти на європейську інтеграцію та поглиблення партнерства з НАТО, впровадження в освітній процес ВВНЗ досвіду, набутого в ході проведення Антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил на сході нашої держави; посилення практичної складової у підготовці військових фахівців; покращення фінансування СВО, матеріально-технічної бази.

Разом з тим, зміни суттєво не торкнулися таких питань: диверсифікації підготовки військових фахівців за термінами навчання та ступенями освіти для комплектування підрозділів і частин ЗС; системності змісту навчальних дисциплін; організації теоретичної та практичної підготовки; впровадження інформаційно-комунікаційних, особистісно орієнтованих, інноваційних технологій на основі навчальних середовищ, штучного інтелекту, імітаційного моделювання, застосування тренажерів; інформаційного забезпечення освітнього процесу; контролю та моніторингу якості підготовки військових фахівців; відбору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних, науково-педагогічних кадрів, їх ротації.

З урахуванням національного досвіду, досвіду підготовки військових фахівців у провідних країнах НАТО розглянемо основні напрями трансформації складових теоретичної та прикладної дидактики в підготовці офіцерських кадрів у ВВНЗ України.

1. Розроблення проекту фундаментальних та прикладних концептуальних засад функціонування системи військової освіти відповідно до сучасних нормативно-правових актів з безпекової та оборонної політики держави, стратегії розвитку освіти, новітніх досягнень психолого-педагогічної науки, запровадження кращого досвіду підготовки офіцерських кадрів у військових навчальних закладах провідних країн-членів НАТО. Залучення до цієї роботи провідних науковців системи військової освіти, кваліфікованих незалежних експертів з наступною дискусійною апробацією на конференціях, круглих столах тощо. Діюча Концепція розвитку військової освіти [9] на теперішній час в контексті викладеного є стримуючим чинником.

2. Потребують коригування на рівні суспільства та особистості кожного, хто готується до професійної діяльності, психологічні аспекти сприйняття встановлених Законом України "Про вищу освіту" ступенів вищої освіти "бакалавр" і "магістр". Адже такі фахівці в усіх провідних країнах світу як у цивільній, так і військовій освіті, складають більшість науково-технічного та інженерного персоналу корпорацій, фірм, підприємств, науково-дослідних установ, військових формувань і структур. Не всі мають бути магістрами. Це логічно з усіх сторін – від наявності посад для заміщення фахівцями цього ступеню вищої освіти у ЗС України у відповідності з кваліфікаційними рівнями Національної рамки кваліфікацій до раціональності витрат на їх підготовку, коли в цьому нема потреби на початковому рівні здобуття вищої освіти. Іншими словами, в провідних країнах існує певне співвідношення щодо кількості фахівців того чи іншого ступеня, яке відповідає потребам, як економіки, так і оборони держави: кількість цивільних фахівців регулюється ринком праці, військових – потребами оборони та безпеки держави, структурою та оснащенням збройних сил. Подальше кар'єрне зростання фахівців визначається навчанням на курсах підвищення кваліфікації, здобутими рейтингами на конкурсах із заміщення вакантних посад, мотивами та усвідомленням власної спроможності здобути освіту більш високого рівня чи підвищене посадове призначення.

3. Структурна оптимізація мережі ВВНЗ, коледжів, навчальних центрів на засадах неперервності, ступеневості здобуття освіти, виключення дублювання змісту, практичної спрямованості. Наближення структури, термінів підготовки військових фахівців тактичного рівня військового управління до відповідних структур і термінів підготовки офіцерських кадрів у провідних країнах НАТО, їх спеціалізації, підвищення кваліфікації.

4. Назріла необхідність в перегляді організаційних, структурних, засад і термінів підготовки військових фахівців, змісту теоретичної та практичної складових освітньо-професійних програм, програм навчальних дисциплін, що зумовлюється такими чинниками:

інтелектуалізацією, інформатизацією, комп'ютеризацією та автоматизацією воєнної сфери;

зміною поглядів на ведення сучасних бою та операції, на бойове застосування озброєння та військової техніки;

модульною побудовою сучасного озброєння, військової техніки та особливостями їх функціонування, бойового застосування, експлуатації та обслуговування;

актуальністю переходу від інформаційно-знаннєвої моделі підготовки фахівців до компетентнісної;

необхідністю системного формування змісту освіти та компетенцій фахівців на основі досвіду підготовки військових фахівців у військових

навчальних закладах країн НАТО;

застосування особистісно орієнтованих технологій навчання, формування та розвитку лідерських якостей;

запровадженням інформаційних, інноваційних технологій і засобів навчання, інтегрованих навчальних середовищ;

можливостями динамічного моделювання в ході військово-освітнього процесу будь-яких процесів, дій, ситуацій;

зростанням достовірності прогностичних даних для прийняття різних рішень на основі здобуття потрібної для цього інформації сучасними засобами спостереження, зв'язку та розвідки.

5. Процесуальна складова підготовки військових фахівців має спрямовуватись на забезпечення якості освіти та освітньої діяльності, а саме:

розроблення теоретико-методологічних основ із забезпечення якості освіти як системної і технологічної категорії;

уточнення освітньо-професійних програм, програм навчальних дисциплін у відповідності з виникаючими потребами щодо коригування вимог до підготовки фахівців

створення та розвиток системи мотивуючих чинників в освітній і науковій, інноваційній діяльності;

організація та технологія освітнього процесу має спрямовуватись на набуття майбутніми офіцерами компетенцій (знань, умінь, навичок), лідерських якостей, достатніх для виконання обов'язків за посадовим призначенням як у мирний, так і у воєнний час.

створення всебічних умов для тих, хто навчається, з метою успішного засвоєння ними освітньо-професійних програм;

всебічне забезпечення освітнього процесу кваліфікованими керівними кадрами та науково-педагогічними працівниками, матеріально-технічними та фінансовими ресурсами;

здійснення в освітньому процесі діагностично-контрольних і моніторингових процедур.

6. Потребують комплексних змін організаційні засади дидактичної прикладної складової підготовки військових фахівців тактичного рівня, наближення їх до досвіду, наприклад, військових навчальних закладів Німеччини, США, Туреччини. Дидактичні аспекти цього процесу у ВВНЗ України в порівнянні із зазначеними державами мають суттєві відмінності. Фахівці тактичного рівня готуються на основі поєднання протягом усього періоду навчання з теоретичної, практичної та спеціальної підготовки за посадовим призначенням переважно у ВВНЗ (до речі, широкого профілю). Саме тому ВВНЗ укомплектовані значною кількістю озброєння та військової техніки великої вартості (як правило, стаціонарного розташування в аудиторіях, центрах тощо). При цьому мають місце декілька факторів не на користь такої

системи навчання. По-перше, низький коефіцієнт використання (вивчається на 4-5 курсах). По-друге, певна умовність навчання, оскільки зразки аудиторного розташування. По-третє, затратність такої системи підготовки фахівців. Мабуть, слід вважати доцільним перехід до системи, коли теоретико-практичну та вузьку спеціальну підготовку військових фахівців здійснювати за дворівневою схемою: 1) ВВНЗ; 2) навчальні центри видів ЗС, родів військ. Для цього на теперішній час, на нашу думку, складаються сприятливі умови, а саме: ВВНЗ поступово будуть переходити на вивчення нових зразків озброєння та військової техніки, позбавляючись застарілих зразків; у свою чергу, новими зразками будуть комплектуватися навчальні центри, де навчання з різними категоріями фахівців буде відбуватися в реальних умовах бойового застосування (переважно, на засадах вузької спеціалізації).

7. Підвищення дієвості системи відбору, підготовки, підвищення кваліфікації керівних кадрів, наукових, науково-педагогічних працівників. Функціонування зазначеної системи має спрямовуватись на діагностування таких знань, якостей, умінь: досконалого знання предмету, проблем і перспектив розвитку за сферою діяльності; наполегливості в реалізації поставленої мети; системного, критичного мислення; інноваційної компетентності; лідерських, вольових якостей.

8. З переходом ВВНЗ на підготовку фахівців за оновленою дидактичною системою мають відбутися суттєві зміни в матеріально-технічному, інформаційному, кадровому забезпеченні освітнього процесу, а саме: достатнє оснащення комп'ютерною технікою, тренажерами, сучасними навчальними лабораторіями; створення центрів дистанційної підготовки, імітаційного моделювання, моніторингу, інтегрованих навчальних середовищ; проблемних науково-дослідних підрозділів.

9. Запровадження дієвої системи контролю якості освіти, моніторингу якості освіти та освітньої діяльності.

Контроль якості засвоєння освітньо-професійних програм має відповідати таким принципам: адекватності цілям та завданням навчання, діяльності військових фахівців за обраною спеціальністю; об'єктивності – оцінка якості знань, умінь, навичок (компетенцій), виключення при цьому суб'єктивних факторів; всебічності – спрямованість контролю на знання теоретичних положень, їх розуміння, вміння творчо застосувати знання на практиці, здатність до творчого, логічного, критичного мислення;

Основні узагальнені завдання моніторингу системи підготовки військових фахівців у ВВНЗ (якості освіти та якості освітньої діяльності): неперервне спостереження за станом, систематичне отримання інформації, узагальнення її та аналіз; своєчасне виявлення змін, факторів і ризиків, що їх викликають; попередження негативних тенденцій; здійснення прогнозування розвитку

найважливіших процесів; оцінка ефективності функціонування, ресурсного забезпечення, управлінських рішень.

Висновки. Трансформаційні процеси в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня військового управління на теперішній час мають бути спрямованими на реалізацію вимог основоположних нормативно-правових документів з безпекової та оборонної політики держави. Це вимагає критичного осмислення досягнутого, зосередження зусиль і ресурсів на впровадженні в системі підготовки військових фахівців кращого досвіду військових освітніх систем провідних країн НАТО.

Викладені основні напрями коригування складових теоретичної та прикладної дидактики в підготовці військових фахівців у ВВНЗ України передбачають вирішення низки складних, комплексних нормативно-правових, управлінських, структурно-організаційних, психолого-педагогічних, теоретико-методологічних, фінансово-економічних, матеріально-технічних задач, що сприятиме зростанню військово-професійного, духовно-морального потенціалу військових фахівців, подальшому динамічному розвитку військової освіти, підвищенню її престижності в суспільстві, вагомого внеску в боєздатність ЗС України. Перспективні напрями подальших досліджень: оцінка ефективності запроваджених дидактичних новацій; воєнно-економічні розрахунки та обґрунтування; аналіз діяльності випускників ВВНЗ у військах.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. / Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31.
2. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
3. Нещадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: [монографія]. К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. 852 с.
4. Про реформу системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р., № 490 // Зібрання постанов Уряду України. 1992. № 10.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 374 с.
6. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
7. Приходько Ю.І. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції // *Науковий журнал "Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології"* / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2017. № 3 (67). С. 285–299.
8. Приходько Ю.І. Теорія трансформації систем як засіб дослідження військової освіти // *Науково-теоретичний та інформаційний вісник Нац. акад. пед. наук України, "Педагогіка і психологія"*. 2018. № 1(98). С. 53–61.
9. Про створення єдиної системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р., № 1410 // Офіційний вісник України. 1998. № 51.

References:

1. Pro nacionalnu bezpeku Ukrayiny [On National Security of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII / Vidomosti Verhovnoyi Rady (VVR), 31 [in Ukrainian].
2. Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy [On the Strategy of Military Security of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> [in Ukrainian].
3. Neshchadym M.I. (2003). Viiskova osvita v Ukraini: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka [Higher education in Ukraine: history, theory, methodology, practice]: [monohrafiia]. K.: VPTs «Kyivskiy universytet». 852 [in Ukrainian].
4. Pro reformu systemy viiskovoi osvity [On the reform of the military education system]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 serpnia 1992 r., № 490 // Zibrannia postanov Uriadu Ukrainy. 1992. 10 [in Ukrainian].
5. Honcharenko S.U. (1997)/ Ukrainskiy pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid. 374 [in Ukrainian].
6. Dydaktyka: teoriia i praktyka (2017). [Didactics: theory and practice]. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv humanitarnykh fakultetiv / O.S. Bereziuk, O.M. Vlasenko. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 212 [in Ukrainian].
7. Prykhodko Yu.I. (2017). Pidgotovka vijskovykh fahivciv u providnykh krayinah svitu: osnovopolozhni zasady ta tendencyi [Training of military professionals in the world's leading countries: basic principles and trends] // *Naukovyj zhurnal "Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovacijni tekhnologiyi"* /golov. red. A.A. Sbruyeva. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka. 3 (67). 285–299 [in Ukrainian].
8. Prykhodko Yu.I. (2018). Teoriya transformaciyi system yak zasib doslidzhennya vijskovoyi osvity [Systems transformation theory as a tool for the study of Military Education] // *Naukovo-teoretychnyj ta informacijnyj visnyk Natz. akad. ped. nauk Ukrainy*, "Pedagogika i psykholohiya". 1(98). 53–61 [in Ukrainian].
9. Pro stvorennia edynoi systemy viiskovoi osvity [About creation of uniform system of military education]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r., № 1410 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 1998. 51 [in Ukrainian].

УДК 373.5.016:004

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-73-81](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-73-81)

Семко Лариса Петрівна науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти, Інститут педагогіки НАПН України, вул. Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-7581-3378>

ОСОБЛИВОСТІ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ШКОЛІ

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей прикладного спрямування у вивченні інформатики в школі та проблемі реалізації прикладного аспекту, який формує в учнів розуміння інформатики, як метод пізнання та перетворення оточуючого світу. Інформатика – прикладна наука, яка має необмежені сфери застосування в сучасному світі: в науці, економіці, техніці, виробництві, освіті. Курс інформатики закликаний внести значний вклад до трудової та політехнічної підготовки учнів. Таке широке використання інформатики в різних сферах життя людини підкреслює важливість вивчення в школі саме прикладних аспектів цієї науки. Суспільству потрібна компетентна, творча особистість, яка здатна брати активну участь у розвитку сучасного виробництва, економіки, науки та культури. Це ставить перед сучасною школою нові завдання вдосконалення освіти і підготовки учнів до практичної діяльності. Одним з напрямків модернізації сучасної інформаційної освіти є посилення прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики, тобто здійснення зв'язку його змісту і методики навчання з практикою. Актуальність посилення прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики визначається необхідністю: соціальної затребуваності молодого покоління, здатного застосовувати засоби інформатики та інформаційних технологій; розробки концепції прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики та шляхів її реалізації на різних етапах навчання інформатиці; розкриття і використання дидактичного потенціалу прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики; розробки принципів відбору, типізації практичного матеріалу, цікавого з прикладної точки зору, а також розробки і модернізації методики рішення і використання прикладних задач. Акцентується увага на те, що розкриття прикладних аспектів з інформатики та їх використання в процесі навчання складає основний зміст прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики. Зазначаються основні етапи та шляхи реалізації навчання прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики. У контексті аналізованої проблеми заслуговує на увагу розгляд у статті концепції

прикладної спрямованості навчання інформатики у школі і шляхи її реалізації на різних етапах навчання. Прикладна спрямованість курсу інформатики розглядається з точки зору двох найважливіших взаємопов'язаних функцій: світоглядної і соціально-педагогічної.

Ключові слова: інформатика, прикладний аспект, інформаційні технології, прикладна спрямованість, концепція.

Semko Larisa Petrovna is a researcher at the Department of Mathematical and Informational Education at the Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovykh Striltsiv St., 52D, Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-7581-3378>

FEATURES OF THE APPLIED DIRECTION OF TEACHING INFORMATICS AT SCHOOL

Abstract. The article is devoted to the study of specific features of the applied direction in the learning of informatics at school and to the problem of realization of the applied aspect that forms the comprehension of informatics by pupils as a method of cognition and transformation of the surrounding world. Informatics is an applied science that has unbounded spheres of its application in the contemporary world: in science, economy, technique, production, and education. The course of informatics should make a significant contribution to the labor and polytechnical trainings of pupils. Such broad use of informatics in various spheres of the life of a person testifies to the importance of the study of namely the applied aspects of this science at school. The society needs competent creative persons who can take participation in the development of the modern production, economy, science, and culture. This sets new tasks for school that are aimed at the improvement of the education and preparation of pupils to the practical activity. One of the trends in a modernization of the modern informational education is an enhancement of the applied orientation of the school course of informatics, i.e., the implementation of the connection of its content and the learning methodology with practice. The urgency of a strengthening of the applied orientation of the school course of informatics is determined by the social request for the young generation able to use the tools of informatics and the information technologies. Thus, it is necessary to develop the conception of applied direction of the school course of informatics, to search for the ways to its realization on various stages of the learning of informatics, to clarify and to use the didactic potential of the applied orientation of the school course of informatics, to establish the principles of the selection and typification of a practical material that is of interest from the applied viewpoint, and to develop and to modify the methods of solution and usage of applied problems. Attention is paid to that the clarification of applied aspects of informatics and their use in the process of learning compose the main

constant of the applied orientation of the school course of informatics. The main stages and ways to a realization of the applied direction of the school course of informatics are indicated. The applied trend of the course of informatics is considered from the viewpoint of two highly important interconnected functions: the world-outlook and social pedagogical ones.

Keywords: informatics, applied aspect, information technology, applied focus, concept.

Постановка проблеми. Сучасні потреби розвитку України вимагають переходу на нову, більш гнучку, ніж існуюча, стратегію інформатичної освіти. Особистісна спрямованість освіти є однією з основних тенденцій розвитку сучасної школи.

Основною метою освітньої галузі “Інформатика” є сформувати знання, уміння і навички, необхідні для раціонального використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій при розв’язуванні задач, пов’язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням, передаванням, ознайомити учнів із роллю нових інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному виробництві, науці, повсякденній практиці, з перспективами розвитку комп’ютерної техніки, започаткувати основи інформаційної культури учнів.

Нові поняття і методи, що вивчаються в курсі інформатики, істотно розширюють традиційні межі шкільного інструментарію, формують нові прикладні знання, вміння і навички, які допомагають учням розуміти фундаментальні методи сучасної науки і їх застосування на практиці.

Інформатика – прикладна наука, яка має необмежені сфери застосування в сучасному світі: в науці, економіці, техніці, виробництві, освіті. Курс інформатики має внести значний вклад до трудової та політехнічної підготовки учнів. Таке широке використання інформатики в різних сферах життя людини підкреслює важливість вивчення в школі саме прикладних аспектів цієї науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потреби суспільства визначили соціальне замовлення системі освіти на підготовку фахівців які б володіли на високому рівні знаннями щодо застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в процесі розв’язування фахових завдань. А це неможливо без оволодіння знаннями з інформатики та її прикладних аспектів.

Упродовж 35 років в Україні створюється методична система навчання інформатики, яка висвітлена у працях В. Бикова, Н. Балик, А. Верляня, А Гуржія, М. Жалдака, В. Ключка, О. Кузнецова, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Морзе, С. Ракова, І. Роберт, З. Сейдаметової, Ю. Рамського, Ю. Триуса та інших дослідників.

Питанням змісту інформатики займалися Л. Білоусова, Я. Глинський, В. Рязська, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Н. Морзе, І. Сальникова,

Є. Шестопалов, О. Співаковський. Враховуючи теоретичну значущість і практичну важливість аналізованого питання і з огляду на недостатню його проробку, відсутність наукової аргументації і теоретичного обґрунтування дидактичних та методичних засад методики реалізації прикладної спрямованості навчання інформатики в школі, це питання залишається відкритим.

Крім того, з'являються нові засоби інформаційно-комунікаційних технологій, нове прикладне програмне забезпечення, практика реалізації методичної системи навчання інформатики постійно розвивається. Підкреслюючи значний внесок перерахованих вище авторів, зауважимо, що й багато науковців, учителів, методистів брали участь у дослідженні й обговоренні методичних підходів до навчання прикладних аспектів на уроках інформатики.

Метою статті є розгляд особливостей прикладної спрямованості навчання інформатики в школі. Сьогодні методична система навчання інформатики в старшій школі динамічно змінюється, прагнучи забезпечити максимальне досягнення учнями особистісних, предметних і метапредметних освітніх результатів нової концепції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постійний пошук найбільш вдалої методики в останні роки тісно пов'язаний з розвитком засобів інформаційних технологій, які, за результатами дидактичних і психолого-педагогічних досліджень мають найбільший потенціал.

Для розв'язання поставленої мети використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної, наукової і науково-методичної літератури; аналіз матеріалів науково-методичних конференцій з комп'ютерних технологій; аналіз програм, навчальних посібників, підручників і методичних рекомендацій; аналіз навчального процесу у школі; педагогічні спостереження, бесіди з учителями і методистами ЗОШ тощо.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічна революція у всіх областях людської діяльності висуває нові вимоги до знань, технічної культури, загального і прикладного характеру освіти. Суспільству потрібна компетентна, творча особистість, яка здатна брати активну участь у розвитку сучасного виробництва, економіки, науки та культури. Це ставить перед сучасною школою нові завдання вдосконалення освіти і підготовки учнів до практичної діяльності. Одним з напрямків модернізації сучасної інформаційної освіти є посилення прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики, тобто здійснення зв'язку його змісту і методики навчання з практикою [1].

Проблема прикладної спрямованості навчання інформатики не нова і на всіх етапах її становлення та розвитку була пов'язана з безліччю питань. Дана проблема динамічна за своїм змістом в силу постійного прогресу ІКТ, розширення сфери людської діяльності. Складність в цьому процесі полягає в

тому, що передбачити всі аспекти застосування інформатики в майбутньої діяльності учнів практично неможливо, а тим більше складно розглянути всі ці питання в школі.

Однак, що може зробити вчитель інформатики, так це сформувати логічну культуру мислення, в тому числі і через рішення прикладних задач. Інформатизація сучасного суспільства ставить перед загальноосвітньою школою проблему виховання в учнів здібностей самостійно і творчо використовувати засоби інформаційних технологій у вирішенні навчальних, а надалі й професійних завдань. Також практика навчання інформатики в школі дозволяє стверджувати, що існує проблемне завдання, яке відображає суперечність між переважаючим прикладним аспектом науки інформатики та недостатнім відображенням цього аспекту в реальній практиці навчання інформатики. Здавалося б, будь-який матеріал курсу інформатики має достатній спектр додатків, однак на практиці виявляється, що більшість учнів не мають уявлення про те, навіщо вивчається цей матеріал, де він буде застосовуватися, і що він може дати для вирішення конкретних життєво важливих практичних завдань.

Розкриття прикладних аспектів змісту курсу інформатики та їх використання в процесі навчання складає основний зміст прикладної спрямованості під час вивчення інформатики в школі. Загалом можна сказати, що прикладна спрямованість курсу інформатики – здійснення змістового та методичного зв'язку курсу з практикою життєдіяльності сучасної людини в інформаційному суспільстві.

Отже, актуальність посилення прикладної спрямованості курсу інформатики в школі визначається необхідністю [2]:

- ✓ соціальної затребуваності молодого покоління, здатного застосовувати засоби інформатики та інформаційних технологій (ІТ);
- ✓ розробки концепції прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики та шляхів її реалізації на різних етапах навчання інформатики;
- ✓ розкриття і використання дидактичного потенціалу прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики;
- ✓ розробки принципів відбору, типізації практичного матеріалу, цікавого з прикладної точки зору, а також розробки і модернізації методики розв'язання і використання прикладних задач.

На нашу думку, посилення прикладної спрямованості курсу інформатики в школі має бути одним з основних моментів модернізації даного курсу. Зазначимо основні з них [3]:

1. В наш інформаційний час необхідність посилення прикладної спрямованості курсу інформатики в школі обумовлена соціальною затребуваністю у молодого покоління. Сьогодні інформатика проникає в усі сфери людської діяльності, тому виникає необхідність кваліфікованої

підготовки людей різних професій в галузі застосування засобів інформатики та обчислювальної техніки.

2. Прикладна спрямованість шкільного курсу інформатики, її основні ідеї можуть об'єднати наявні теорії навчання інформатики, розширити і збагатити ці теорії новим, цікавим з прикладної точки зору матеріалом. При цьому прикладна спрямованість, що забезпечує змістовий і методичний зв'язок навчання з життям, має нерозкритий потенціал. А також і недостатньо використовується дидактичний потенціал для вирішення психолого-педагогічних задач навчання інформатики (активізація мотивації, пізнавального інтересу, розвитку нахилів та здібностей учнів, індивідуалізації та особистісної орієнтації навчання, допрофесійної підготовки учнів, зокрема в галузі використання засобів інформаційних технологій і т.д.). Посилення прикладної спрямованості курсу інформатики дозволяє активізувати, поглибити, збагатити і розширити всі аспекти навчання інформатики (програмістський і світоглядний).

3. Велика роль завдань у вирішенні проблем прикладної спрямованості курсу інформатики в школі очевидна. Особливо відзначимо, що дидактичний потенціал прикладної спрямованості курсу інформатики може слугувати основою наведення порядку в типології цих завдань взагалі і в типології прикладних задач зокрема. Поки ж завдання з прикладним змістом відбираються випадковим чином, прикладний аспект наявних завдань не розкривається і не використовується, діяльність учнів із самостійного складання прикладних задач і вибору критеріїв їх класифікації не активізується.

Все вищесказане підтверджує необхідність дослідження питань прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики, яка визначається відсутністю системного загального погляду на курс інформатики як прикладної навчальної дисципліни, нерозробленістю змістового та методичного аспектів реалізації прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики, практичною необхідністю розвитку в учнів здатності застосовувати, постійно поповнювати і вдосконалювати запас наявних у них на озброєнні знань і навичок з інформатики.

У контексті аналізованої проблеми заслуговує на увагу розробка концепції прикладної спрямованості навчання інформатики у школі і шляхи її реалізації на різних етапах навчання. Ця концепція включає в себе [4]:

- ✓ цілі, завдання та функції прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики;
- ✓ дидактичне, змістовно-методичне та програмно-технічне забезпечення прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики;
- ✓ принципи прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики в умовах безперервної освіти;

- ✓ рівні прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики, які враховують вікові особливості та здібності учнів;
- ✓ вимоги до вчителя інформатики в області його готовності до реалізації прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики;
- ✓ шляхи реалізації прикладної спрямованості на різних етапах навчання інформатики.

Розробка концепції прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики, на нашу думку, необхідна не тільки для розробки теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених принципів реалізації (проекції) понять, цілей, завдань і функцій прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики на всіх етапах навчання (пропедевтичний, базовий, профільний), але і в більшій степені для розробки критеріїв виділення (відбору) інваріанта прикладного змісту (знань) шкільного курсу інформатики, інваріанта прикладної навчальної діяльності та системи прикладних задач, що реалізують цю діяльність.

Обмін думками з учителями інформатики дали змогу припустити, що розробка концепції прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики дозволить впровадити в практику навчання в школі системний підхід щодо здійснення прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики.

Це дозволить: вирішити соціальні завдання; об'єднати і збагатити існуючі теорії навчання інформатики; вирішити психолого-педагогічні завдання курсу інформатики; створити методичну основу збірників задач прикладного змісту.

Дослідження і практичний досвід методистів і вчителів – практиків показує, що суть системного підходу до процесу реалізації прикладної спрямованості курсу інформатики в школі полягає в одночасному розгляді таких питань:

- ✓ прикладна орієнтація вивчення теоретичного матеріалу; виділення і використання прикладних аспектів наявних завдань шкільного курсу інформатики;
- ✓ розробка, типізація, рішення і використання прикладних задач;
- ✓ використання нових прикладних методів і засобів у вивченні теоретичного матеріалу і рішення задач;
- ✓ використання нових форм організації навчання курсу, який орієнтований на посилення прикладної спрямованості курсу інформатики.

Під час навчання інформатики важливо враховувати наступні моменти: вдосконалення змісту (прикладна орієнтація його вивчення); виділення прикладного аспекту наявних завдань шкільного курсу інформатики, рішення прикладних задач; використання засобів інформаційних і комунікаційних технологій, нових методів і форм навчання.

Посилення прикладної спрямованості курсу інформатики, на нашу

думку, більшою мірою може бути здійснено за рахунок використання нових методів і форм навчання, що використовують можливості обчислювальної техніки, і, головне, за рахунок вирішення прикладних завдань і прикладної орієнтації типових задач.

Зауважимо, що прикладну спрямованість шкільного курсу інформатики можна розглядати з точки зору двох найважливіших взаємопов'язаних, але цілком самостійних функцій, які вона може реалізувати: світоглядної і соціально-педагогічної. Світоглядна функція реалізується при використанні інформатики в інших шкільних навчальних предметах, при вивченні історії виникнення і розвитку понять інформатики, а також при абстрагуванні різних рівнів, знайомстві з елементами моделювання реальних процесів, конструюванні алгоритмів, програм і т.п.

Соціально-педагогічна функція прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики реалізується під час профорієнтаційної роботи з учнями. Тому вивчення шкільного курсу інформатики повинне містити вирішення практичних завдань з різних областей діяльності людини. Важливість використання прикладних задач визначається роллю цих завдань у розвитку пізнавального інтересу учнів, їх творчих можливостей, самостійності, гнучкості розуму, вмінь узагальнювати знання з різних предметів, а також у розвитку інформаційної культури учнів. Кожному з нас доводиться вирішувати безліч різних завдань. З ними ми постійно стикаємося вдома, на вулиці, в школі і на роботі [5].

Прикладне спрямування курсу інформатики, на нашу думку, дозволить посилити міжпредметні зв'язки «фізика – математика – інформатика», забезпечити підвищення внутрішньої мотивації учнів, інтенсифікувати процеси засвоєння навчального матеріалу.

Висновки. Як показує досвід, реалізація прикладної спрямованості навчання інформатики за рахунок забезпечення єдності теорії і практики дозволяє учням засвоїти і оцінити прикладні можливості інформатики та отримати основні вміння на практиці. Важливість розробки проблеми посилення прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики визначається загальними завданнями, що стоять перед сучасними середніми освітніми установами.

Прикладна спрямованість навчання інформатики формує в учнів розуміння інформатики, як методу пізнання та перетворення оточуючого світу. Застосування знань з інформатики до розв'язування задач прикладного змісту сприяють зміцненню мотивації навчання, системності, дієвості, гнучкості знань, стимулюють пізнавальні інтереси учнів. Навчання інформатики має велике значення для реалізації потенціалу загальної середньої освіти і змінюється в умовах фундаменталізації змісту освіти, що, у свою чергу, впливає на методичну систему навчання інформатики.

Нині стає все більш зрозуміло, що в курсі інформатики необхідно освоювати не лише часткові аспекти прикладної спрямованості, а й формувати загальні основи взаємодії з інформаційними технологіями, узагальнені методи і засоби.

Література:

1. Семко Л., Самойленко Н. Методичні підходи до вивчення інформатики в основній школі. *Наукові записки. Випуск 7. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти.* Частина 2. Кіровоград, 2015. С.76– 82.
2. Семёнова О.В. Реализация прикладной направленности учебного предмета «Информатика». *Интернет-технологии в образовании,* Москва. 2018. С. 84-88.
3. Гриншкун В.В., Левченко И.В. Школьная информатика в контексте фундаментализации образования. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика.* Москва. 2009. С.55-63.
4. Морзе Н.В. Методика навчання інформатики : Навч. пос. 2004. Частина 2. С.287.
5. Семко Л.П., Лапінський В.В. Методичні аспекти вивчення інформатики в лицейі на рівні стандарту. *Наукові записки Випуск 177. Частина I. Серія: Педагогічні науки.* Кропивницький. 2019. С. 212-216.

References:

1. Semko L., Samoilenko N. *Metodichni pidhodu do vuvchennya informatuku v osnovniy shkoli* [Methodical approaches to the study of computer science in primary school. Proceedings]. Issue 7. Series: Problems of methods of physical-mathematical and technological education. Part 2. Kirovograd,2015. P.76-82.
2. Semyonova OV *Realizaciya Realizaciya prikladnoy napravlenosti uchebnogo predmeta «Informatika»* [Implementation of the applied orientation of the educational subject "Informatics". Internet technologies in education]. Moscow.2018.P.84-88.
3. Grinshkun V.V., Levchenko I.V. *Shkolnaya informanirka v kontekste fundamentalizacii obrazovaniya* [School informatics in the context of the fundamentalization of education]. Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: Psychology and Pedagogy. Moscow.2009. P.55-63.
4. Morse N.V. *Metoduka navchannya informatuku* [Technique of Navchannya informatics]: Navch. pos. 2004. Part 2. P.287.
5. Semko LP, Lapinsky VV *Metodichni aspektu vuvchennya informatuku v licei na rivni standartu* [Methodical aspects of studying computer science in lyceum at the standard level]. Scientific Notes Issue 177. Part I. Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi.P. 212-216.

УДК 371.134:378.26

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-82-95](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-82-95)

Цимбал Олена Миколаївна викладач кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, тел.: (096) 611-30-95, <https://orcid.org/0000-0002-4286-5155>

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА МУЗИКА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. Навчально-творчий процес на сучасному етапі відзначається увагою до відродження національних культурних джерел та вивчення вітчизняного мистецтва. Важливим загальним фактором духовного життя українського народу стало усвідомлення особливого значення, могутнього духовно-творчого потенціалу української музичної культури, яка є головним чинником морально-естетичного самооздоровлення і відродження національної самосвідомості, духовності народу.

У статті розглянуто значення вітчизняної духовної музики, її особливе місце в українській культурі. Висвітлена роль духовної музики у фаховій підготовці викладачів музичного мистецтва. Українська духовна музика, яка належить до культурно-історичних цінностей, пройшла перевірку часом, має свої жанрові, стилістичні особливості, свою естетику і теорію. Протягом тривалого періоду розвитку в ній склалися певні композиторські й виконавські традиції. Твори духовної музики – найвидатніші пам'ятки вітчизняної культури. Вивчення їх дає можливість поповнити слуховий досвід здобувачів освіти новими інтонаціями, образами, розширити знання історії та витоків культури своєї країни.

У статті також охарактеризовано комплекс засобів виразності духовної музики та окреслено основні етапи її еволюції. Українська духовна музична спадщина належить до найбільших та найдавніших пластів національної культури і сягає своїми коренями сивої давнини. Історичний розвиток української духовної музики має тисячолітню історію з часів Хрещення Русі до наших днів. Традиції церковного співу розвивались у різних церковних, політичних та культурних обставинах.

Сьогодні, коли громадськість гостро відчуває нагальну потребу у створенні духовних скарбів, в одухотворенні свого життя, вивчення, популяризація та відродження перлин духовної музики має величезне пізнавальне та виховне значення і є однією із суттєвих проблем розвитку сучасного музичного мистецтва в Україні. Формування духовності та ціннісних

орієнтацій молоді – одне з провідних завдань сучасної освіти, про що свідчать державні документи останніх років та численні наукові розвідки вітчизняних авторів.

Ключові слова: українська духовна музика, фахова підготовка, вчитель музичного мистецтва.

Tsymbal Olena Mykolaivna Lecturer of the Department of Musical and Instrumental Teacher Training, Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy of the Kharkiv Regional Council, Rustaveli Lane, 7, Kharkiv, 61001, tel.: (096) 611-30-95, <https://orcid.org/0000-0002-4286-5155>

UKRAINIAN SPIRITUAL MUSIC IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS OF MUSICAL ART

Abstract. The educational and creative process at the present stage is marked by attention to the revival of national cultural sources and the study of domestic art. An important common factor in the spiritual life of the Ukrainian people was the realization of the special significance, powerful spiritual creative potential of Ukrainian musical culture, which is the main factor in moral and aesthetic self-healing and the revival of national self-consciousness, the spirituality of the people.

The article considers the significance of domestic sacred music, its special place in Ukrainian culture. The role of sacred music in the professional training of teachers of musical art is highlighted. Ukrainian spiritual music, which belongs to cultural and historical values, has passed the test of time, has its own genre, stylistic features, its own aesthetics and theory. Over a long period of development, certain composing and performing traditions have developed in it. Works of sacred music are outstanding sights of national culture. Studying them allows you to replenish the auditory experience of applicants for education with new intonations, images, to expand knowledge of the history and origins of the culture of their country.

The article also characterizes the complex of expressive means of sacred music and outlines the main stages of its evolution. The Ukrainian spiritual musical heritage belongs to the largest and oldest layers of national culture and is rooted in antiquity. The historical development of Ukrainian spiritual music has a thousand-year history from the time of the Baptism of Russia to the present day. The traditions of church singing have developed in different ecclesiastical, political and cultural circumstances.

Today, when the public acutely feels the urgent need to create spiritual treasures, to spiritualize their lives, the study, popularization and revival of the pearls of sacred music is of great cognitive and educational value and is one of the significant problems in the development of modern musical art in Ukraine. The formation of spirituality and value orientations of young people is one of the leading tasks of

modern education, as evidenced by government documents of recent years and scientific research by domestic authors.

Keywords: Ukrainian spiritual music, professional training, musical art teacher.

Постановка проблеми. Однією з домінуючих тенденцій вітчизняної культури кінця ХХ – початку ХХІ ст. стало повернення до її традиційних основ, зокрема релігійно-духовних, до тих невмирущих цінностей, які містяться у сакральній традиції. Значних масштабів набув вплив релігії на мистецьке життя, засоби масової інформації тощо. Почали відбудовуватися храми, відроджуватися традиції церковного співу. Творчість українських композиторів зазначеного періоду складає широку панораму інтерпретацій релігійної тематики, яка набула нової популярності, що на межі ХХ – ХХІ ст. активізувало діалогічну взаємодію світського, мирського і релігійного, церковного (сакрального) типів свідомості.

Повернення до релігійних цінностей не є випадковим і викликане багатьма причинами, зокрема тривожною соціокультурною ситуацією сьогодення. Десятиліття нешановного ставлення до релігії, зокрема до церковного мистецтва, негативно віддзеркалилися на розвитку усєї сучасної культури і морального стану суспільства. У складних реаліях сучасного світу культури людина, «перебуваючи під неперервним і безжалісним обстрілом сучасного інформаційного суспільства, відчуваючи себе беззахисною перед машиною медіа-пропаганди, усе гостріше потребуватиме духовного провідництва» [1, С. 15].

Передумови для відродження релігійно-духовного мистецтва в останні десятиріччя закорінені у глибоких суспільних змінах, які супроводжувалися переоцінкою спадщини минулого і прагненням до духовного оновлення. Насильно призупинений наступом тоталітаризму 30-х – 60-х рр., жанр духовної музики з потрійною силою розгорнувся під кінець ХХ ст. Поясненням цього феномену може бути болісний пошук втрачених цінностей, відновлення національних мистецьких пріоритетів, одним з яких впродовж століть була українська церковна музика.

Враховуючи відомий факт тривалого замовчування та цілеспрямованого виключення духовної музики з музичного мистецтва, із педагогічної практики, виникла потреба у вихованні нової генерації педагогічних кадрів у сфері музично-педагогічної освіти, у відновленні, вдосконаленні та розвиненні методики вивчення і застосування духовної музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років на проблемах духовності сконцентрована увага багатьох вчених. Про необхідність вивчення духовної музики в освітніх закладах наголошували видатні вітчизняні науковці (Д. Антонович, О. Кошиць, І. Крип'якевич, Ю. Ясіновський, та ін.). Дослідники духовної музики (М. Бражніков, І. Гарднер, Н. Герасимова-Персидська

та ін.) підтверджували, що духовна музика є одним із засобів виховання емоційного, інтелектуального, творчого потенціалу людини, впливає на її духовний стан, прищеплює естетичний смак. Різні аспекти проблеми вивчення духовної музики, її історичного розвитку та виразових засобів було відображено в педагогічних та мистецтвознавчих дослідженнях В. Медушевського, Л. Корній, О. Козаренка, Л. Радковської І. Кошміної, О. Самойленка, Н. Костюк, Л. Зайцевої та інших науковців.

Аналіз процесу підготовки майбутніх вчителів музики у вищих педагогічних закладах освіти, опрацювання теоретичних джерел і програмного забезпечення дали змогу дійти висновку про те, що в педагогічній теорії та практиці спостерігається низка суперечностей, які гальмують вивчення студентами духовної музики. Насамперед, це суперечності між усвідомленням у суспільстві потреби школи в досвідчених педагогах, які володіють сформованими знаннями, вміннями і навичками в галузі духовної музики, і недостатньою увагою ЗВО до цієї проблеми; між виховними можливостями духовної музики і нестачею відповідного навчального матеріалу в підручниках, нерозробленістю теоретико-методичних засад використання духовної музики у фаховій підготовці майбутніх вчителів музики. У зв'язку із зазначеними вище проблемами було обрано тему даної роботи.

Мета статті – розглянути значення вітчизняної духовної музики, її особливе місце в українській культурі, висвітлити роль духовної музики у фаховій підготовці майбутніх педагогів-музикантів, окреслити комплекс засобів виразності та основних етапів еволюції духовної музики.

Виклад основного матеріалу. Однією з парадигм сучасної соціальної теорії є важко здобута істина про органічну належність релігії до духовної культури українського народу. Духовний розвиток пов'язаний із проблемою взаємин між людьми, з вічними пошуками сенсу і мети життя. Найважливішими релігійними цінностями є любов, доброта, мудрість, милосердя, відданість, радість, справедливість, доброчесність, всепрощення, набуття внутрішнього спокою, вимогливість до себе, дисциплінованість, відповідальність тощо.

Релігійна культура звернена до моральності, до того, як повинна людина ставитися до світу, до людей, до себе. Релігійно-духовне мистецтво можна вважати особливою національно-художньою формою осмислення дійсності, формою художньої діяльності; тому воно являє собою традиційну, головну гілку вітчизняної культури в цілому. В ній сторіччями склалися ціннісні орієнтири народу: естетичні та художні ідеали, моральні правила поведінки у суспільстві.

Релігійно-духовна музика має свої жанрові, стилістичні особливості, свою естетику і теорію. Протягом тривалого періоду розвитку в ній склалися певні композиторські й виконавські традиції. Твори церковної музики – найвидатніші

пам'ятки вітчизняної культури. У взаємодії з народною музикою і світською композиторською творчістю, духовна музика виступає невід'ємною частиною вітчизняної музичної культури. Церковна музика виражає прагнення людини до духовної краси, підносить її почуття і думки, закликає до гармонії зі світом, до гармонії своїх почуттів, думок, настроює на спокій і зосередженість.

Традиційний стиль церковної музики відзначається піднесено-суворим звучанням. Музиці притаманні особливий внутрішній стрій, зібраність, гармонія музичної тканини: строгої, ясно окресленої мелодії, спокійно-розміреного ритму, благозвучних акордових вертикалей, у яких зливаються усі голоси хору. Тут відсутні: внутрішня конфліктність, надмірна експресія, чуттєвість, емоційні вибухи, дисонуючі звучання, гострий ритм, різка мелодія. У церковній музиці максимально виражений об'єктивний початок, і мінімум – суб'єктивного. Священнослужителі це пояснюють так: «людина приходить до церкви зі своїм внутрішнім станом (біль і горе, радість і щастя), і музика не повинна нічому суперечити; кожний парафіянин наповнить її своїм змістом. ...Слухаючи церковний спів, людина відчуває себе частиною Всесвіту, частиною великої гармонії світу» [2, С. 51].

У дореволюційній Україні релігійно-духовна культура була нормою побуту для усіх верств населення. В ній були віддзеркалені усі найважливіші віхи життя людини. Церковне мистецтво було для народу сферою піднесених моральних ідеалів, світом особливої краси й дисципліни. Духовна музика протягом багатьох століть розглядалася у вітчизняній музичній педагогіці як дійовий засіб виховання підростаючих поколінь. Ще за часів Київської Русі богослужбовий спів входив у зміст освіти і вважався не менш важливим, ніж навчання читанню і письму. Вивчення православної музики завжди залишалося невід'ємною частиною музичного виховання в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів.

Духовна музика, яка належить до культурно-історичних цінностей, пройшла перевірку часом, сьогодні має бути представлена у навчальних програмах вишів та шкіл, в репертуарах хорових колективів. Духовна музика є засобом естетичного і морального виховання дітей. Вона може допомогти звернути їх до совісті, добра, краси, внутрішньої дисципліни, сприяти більш глибокому осмисленню навколишнього світу, розвитку почуття любові та співчуття до людини. Через духовну музику діти можуть розкрити для себе вічні моральні істини, найвищу гармонію Всесвіту. Введення в урок духовної музики дасть можливість поповнити слуховий досвід здобувачів освіти новими інтонаціями, образами, відмінними від фольклору і класичної світської музики. Крім того, прилучення дітей до вітчизняної духовної музики є засобом розширення знання історії та витоків культури своєї країни.

Найдавнішим пластом української духовної музики є музика епохи середньовіччя – давньоукраїнська церковна монодія. Введення князем

Володимиром християнства відкрило русичам новий тип духовності, залучило їх до глобальних універсальних цінностей. Християнська етика стверджувала нове розуміння суті людського буття і проголошувала торжество духа. Християнство відкривало людині не лише новий образ світу, але й новий образ її самої, з безсмертною душею, сповненою любові. Ця подія, можливо, найбільше позначилася саме на мистецькій творчості українського народу.

Музика посідала надзвичайно важливе місце у богослужінні давньої Русі. Вважалося, що церковний спів наближає людську душу до Бога, є засобом очищення від гріховних думок. Церковна музика була найважливішим напрямом музичної культури Київської Русі, і саме в галузі церковної музики склалися характерні особливості української національної музичної мови, і впродовж останнього тисячоліття саме українська духовна музика стала одним з найяскравіших і найбагатших досягнень національного музичного професіоналізму.

Видатний сучасний музикознавець В. Медушевський неозноразово відзначав у своїх працях надзвичайно важливу роль церковної музики в загальному розвитку музичної культури: «Світ душі, що здобувався старцями, пролився і у світській культурі. Він входить у саму сутність руської православної інтонації» [3, С. 22-23]. І далі: «...що таке серйозна музика? ...Вона – з надр церковної музики, від неї прийняла критерії серйозності, суворості і зосередженої глибини, цнотливо-побожною небесної чистоти і ясності духу, окриленого прагнення до чудової божественної досконалості...» [3, С. 53].

У церковній музиці Київської Русі поєдналися різні стильові компоненти, які йшли від: візантійської музики, яка сформувалася на базі культури багатьох народностей (греків, арабів, вірмен, слов'ян тощо) та місцевих народнопісенних традицій, які склалися протягом тривалого попереднього язичницького періоду. З Візантії була запозичена передусім оригінальна музична система, яка здобула назву осьмогласся – формування музичного матеріалу відповідно до річного церковного календаря за принципом восьми гласів. Кожний глас – це був одночасно лад зі своїми опорними звуками, і комплекс характерних для нього мелодичних поспівок.

В XI ст. у Київській Русі з'явилися перші богослужбові співацькі книги, знаки яких були безлінійними; їх ставили над складами і словами тексту. Київською митрополією були запозичені основні принципи візантійської нотації, але у київській богослужбовій практиці візантійську нотацію не було точно копійовано; було витворено власну старокиївську безлінійну нотацію. Знаки звалися знаменами (від старослов'янського слова «знам'я», що означає «знак»). Тому церковний спів, запозичений з Візантії, став називатися знаменним розспівом, а нотація знаменного розспіву – знаменною. Знаменний розспів був акапельним (інструменти у православній церкві не використовувалися) і одноголосим (монодійний виклад), що найкраще

узгоджувалося з духовним простором молитви.

Разом із системою осьмогласся духовенством Київської Русі були перейнятий також найпоширеніші жанри візантійської гімнографії: стихирі, тропарі, кондаки, антифони, догмати, псалми та інші. Київ одразу став на Русі центром християнства, звідки розповсюджувався церковний спів по всіх українських землях. У Києві відбувалося засвоєння багатих традицій візантійського церковного співу. На становлення професійної церковної музики русичів справили значний вплив також багата власна історія, язичницькі традиції, фольклор, оскільки ще до виникнення православної церковної музики Київська Русь мала великі надбання обрядового фольклору. Церковна музика існувала в оточенні народного мистецтва, що не могло не позначитися на музичному змісті співів, не наблизити їх до музичного мислення давніх українців.

Отже, запозичений з Візантії знаменний розспів під впливом народної традиції був переінтований, переосмислений. Еволюція знаменного співу відбувалася шляхом його поступового мелодичного збагачення. Поступово у Київській Русі сформувався власний духовний спів, який стали називати київським розспівом, а на основі візантійського осьмогласся в давньоруському церковному співі було сформоване руське восьмигласіє, що значно відрізнялося від візантійського тим, що поспівки спиралися на народно-пісенні джерела.

Знаменний спів набув надзвичайного поширення; у XVI – XVII ст. настав період його розквіту. Знаменний спів широко увійшов в інтонаційну сферу вітчизняної музики; його самобутність і краса викликають надзвичайний інтерес сучасних українських слухачів і композиторів. Дослідники вважають, що вибірковий, творчо адаптуючий характер перетворення візантійських впливів на ранніх етапах української церковної монодії немов запрограмував подальший спосіб пристосування новацій, що пізніше оригінально проявилось в партесному співі, а згодом – у хоровому концерті XVIII ст. [4, С. 16]. Особливе місце духовної музики в українській культурі, пріоритет духовно-релігійної практики підтверджується появою сьогодні численних нових релігійно-світських творів українських композиторів.

Усі жанри знаменного розспіву увійшли у православні служби. Найважливішим видом православного богослужіння протягом багатьох століть залишалася пишна і піднесена Літургія, яка була кульмінацією всього того, що відбувалося у храмі. В язичницькій Греції слово «*λεϊτονουγία*» означало «громадянська справа, спільна справа». Християни переосмислили його як – «спільна служба, богослужіння, яке здійснюється усім народом» [5, С. 7]. Сутність православної Літургії та її сакральна кульмінація – це таїнство Причастя (Євхаристія) – містичне злиття Бога і Людини.

Хоровий спів став невід'ємною частиною богослужіння; хор християн був зразком єднання індивідуальностей, які приводилися до духовної гармонії.

Музика була призначена для створення особливого настрою, духовної атмосфери в церкві, яка сприяла цілковитому зануренню в літургійне дійство, для вираження релігійного почуття, також для глибокого розкриття змісту молитовного слова, полегшення прилучення парафіянина до християнських ідеалів. Одночасно хорівий спів ніс у собі високі художньо-естетичні цінності. Сформувавшись ще у перші сторіччя християнства, Літургія до сьогоднішнього часу зберігає значення символу православного обряду. Через релігійний зміст у ній розкриваються не тільки основи християнського вчення, але й загальнолюдські моральні цінності, які мають невмируще значення. Становлення Літургії як самостійного музичного жанру відбувалося протягом наступних століть у процесі руйнації визначальних канонів середньовічної естетики та композиторської творчості.

Через жахливі спустошення українських земель монголо-татарською навалою до нас дійшли лише залишки багатой давньої традиції. З XI – XIII ст. збереглися близько 50 рукописів, які мають нотографічні знаки. У XIV – XVII ст. професійна музика зосереджувалася найбільше у монастирях і храмах, також братських школах, колегіумах і академіях. Саме християнство у цей період змогло об'єднати і зміцнити українські традиції, виконати функцію об'єднання етносу, формування його світоглядних засад. Найважливішою галуззю професійного музичного мистецтва залишалась церковна творчість. Надалі розвивався знаменний спів. Досягши свого апогею у XVI – XVII ст., знаменний спів глибоко увійшов в інтонаційний стрій української музичної мови, вніс в неї свою семантику, пов'язану переважно з відтворенням образів зосереджено-ліричного стану, з тою медитативністю, тихою світлою радістю у пережитті релігійного почуття, які будуть і надалі притаманні українській церковній музиці

У другій половині XV ст. в церковній музиці відбувався стильовий злам, який відкрив шлях бурхливому розвитку нових напрямів, які вимагали високої виконавської культури. Одним із проявів цього була поява у церковному співі багатоголосся. Ранньою формою багатоголосся став так званий строчний спів, який мав вигляд партитури з кількома (відповідно до кількості голосів) крюковими рядками різного кольору, що виписували над текстом

Виникнення багатоголосся в церковному співі мало важливе значення. Його впровадження в богослужіння було важливими заходом для боротьби з полонізацією, католицизмом за національну і релігійну самобутність, оскільки повнозвучне багатоголосе звучання хору протистояло католицькому інструментальному супроводу богослужіння. У порівнянні з суворою монодією знаменного співу багатоголосий строчний спів став проявом загальноєвропейських ренесансних тенденцій. Строчна партитура і строчний спів також сформували ґрунт для появи партесного співу.

На XVI – XVII ст. припадає поширення в Україні розвиненого

багатоголосого співу, який отримав назву партесного (від *partesy* – партії, голоси), тобто складеного з багатьох окремих партій-голосів. Новий вид багатоголосся відрізнявся від попередніх більшою виразністю, яскравістю, повнотою звучання, м'якою і світлою манерою виконання. Найвищого розвитку партесний стиль набув в особливому жанрі урочистих святкових композицій, які називалися партесними концертами. Вони сформувалися у другій половині XVII ст. і були проявом музичного бароко в Україні. Партесні концерти відзначалися ефектністю, грандіозністю композиції, пишністю викладу, багатством хорових тембрів, вишуканістю, яскравістю хорового звучання. Партесний стиль досяг розквіту в кінці XVII – на початку XVIII ст., став фундаментом для розвитку української музики пізнішого часу.

Друга половина XVIII ст. не випадково вважається «золотим віком української музики», адже саме на неї припадає кульмінаційний зліт української духовної музики, значні досягнення якої були зумовлені її багатими надбаннями в попередню епоху барокового партесного концерту і надзвичайно високим рівнем хорового виконавства. У другій половині XVIII ст. в українській духовній музиці сформувався і розвинувся новий стиль, класиками якого стали українські композитори М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель. Це також період виникнення нових форм хорової духовної музики, зокрема, хорового циклічного концерту.

Джерелами стилю хорового циклічного концерту стали: західноєвропейська музика, зокрема, італійська, та вітчизняні елементи (народна пісня, церковні розспіви, партесний спів). Це зробило хоровий концерт XVIII ст. неповторним і оригінальним явищем не тільки української, але й світової культури. Циклічний хоровий концерт XVIII ст. являв собою новий етап розвитку вітчизняної духовної музики, нове стильове явище. Змінилася сама система мислення: якщо партесний концерт був типовим явищем епохи бароко, то концерт XVIII ст. став проявом класицизму в музичній культурі України.

Засновником жанру хорового циклічного концерту був Максим Березовський, композитор великого таланту, який досяг у своїй творчості професійної досконалості і розпочав новий етап розвитку української музики у класичному стилі. Саме в галузі духовної музики розкрилося велике обдарування композитора. За короткий час свого життя він написав багато духовних творів, серед яких є справжні шедеври української хорової музики. Саме у творчості М. Березовського сформувався циклічний хоровий концерт нового стилю, який розвивали послідовники композитора.

Артемій Ведель – видатний український композитор другої половини XVIII ст., послідовник М. Березовського. А. Ведель не мав таких безпосередніх контактів із західноєвропейською музикою, як М. Березовський і Д. Бортнянський. Усе його життя було пов'язане з Україною, тому українське

підґрунтя в його творчості найбільш відчутне. Особливої привабливості мелодіям А. Веделя надає українська пісенність. Мелодика його концертів близька до ліричної пісні-романсу, поширеної у другій половині XVIII ст., також до українських дум.

Дмитро Бортнянський – видатна постать українського музичного мистецтва кінця XVIII – початку XIX ст., людина різнобічної обдарованості, композитор великого таланту, у творчості якого розвинувся класичний стиль. У спадщині Д. Бортнянського досить значна кількість духовних творів; найвидатніші з них написані у жанрі духовного хорового концерту. В музиці Д. Бортнянського знайшли втілення кращі європейські традиції, зокрема багатоголосі традиції західноєвропейської церковної творчості (особливо так званої венеціанської школи). В музиці його концертів також відчувається опора на традиції вітчизняного хорового співу, тісний зв'язок з українським фольклором. Концерт № 15 «Придіте, воспоем» – один з найяскравіших концертів Д. Бортнянського; він присвячений найвеличнішому християнському святу – Великодню. Загальний образ концерту радісний, урочистий.

Церковно-вокальний стиль Д. Бортнянського став вершиною того, що було досягнуто в цій галузі; його музика вражала як сучасників композитора, так і слухачів наступних поколінь, ніжністю і глибиною почуттів, яскравою мелодійністю, стрункістю форми, природною простотою, класичною зрівноваженістю, майстерністю та винахідливістю композитора у використанні хорової фактури. Французький композитор Г. Берліоз писав: «У цій гармонічній тканині були поєднання, які здаються неможливими: то чулись зітхання, то неясний дрімотний шепіт, часом з'являлись акценти, за силою схожі на крик, який захоплює ваш дух, стискає серце і груди, а потім все розчинялося в безмірному легкому завмиранні; здавалось, хор ангелів залишав землю і поступово зникав у небесній височині» [6, С. 30]. Д. Бортнянський, як і М. Березовський, став класиком української духовної музики другої половини XVIII ст. Його самобутня музика мала вплив на розвиток української хорової музики упродовж усього XIX ст.

Особливу роль в історії вітчизняного музичного мистецтва відіграв Микола Лисенко. Він став основоположником української класичної музики; в його творчості відбулося остаточне формування загальнонаціональної музичної мови. У музиці М. Лисенка поєдналися кілька мовно-стильових блоків: національний фольклор (селянський і міський), європейський музичний професіоналізм, традиції української духовної музики. В останній період життя М. Лисенко написав шість духовних творів, якими відкрив нову добу в розвитку української духовної музики. Це псалма «Пречиста Діво, мати руського краю», кант «Хресним древодом», різдвяна псалма «Діва днесь пресущественного раждаєт», концерт «Камо пойду от лица Твоего, Господи», «Херувимська» та духовний гімн «Боже, великий, єдиний». В усій

різноманітності засобів відчувуються риси національної церковної музики; М. Лисенком збережені не тільки зовнішні ознаки національної духовної традиції, але й сам дух української церковної музики з притаманною їй медитативністю, кордоцентризмом, тихою світлою радістю релігійного почуття. М. Лисенко показав можливі шляхи актуалізації духовної музики у подальшому розвитку української музичної культури через сміливе оновлення засобів письма (при збереженні, а часто оригінальному прочитанні традицій вітчизняної духовної музики).

Після смерті Д. Бортнянського естафету духовної музики, крім М. Лисенка, продовжили представники західноукраїнської професійної музики другої половини ХІХ ст. – найбільш віддані церкві (за своїм духовним саном і творчістю) композитори «перемиської школи», священники М. Вербицький, І. Лаврівський, та їхні послідовники, які поєднали кульмінаційний етап розвитку давньоукраїнської музичної мови (класицистський тип вислову Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя) з рисами нової музичної мови В. Лисенка та з романтичними стильовими елементами.

У першій чверті ХХ ст. в українській музичній культурі виникла «Нова школа» української духовної музики, представлена творчістю К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, П. Козицького, М. Вериківського та інших композиторів. Кирило Стеценко увійшов в історію української музичної культури як видатний композитор, педагог, хоровий диригент, критик і музично-громадський діяч. К. Стеценка справедливо вважають одним із фундаторів нової української духовної музики. Чільне місце в його творчості посіли церковно-релігійні твори: «Панахида», «Всенічна», три «Літургії», церковний хор «Хвалить ім'я Господнє», «Херувимська» та ін. У виконанні різних хорів Панахида звучала під час відзначення суспільно знаменних подій – над могилою вбитого М. Леонтовича, у день смерті Панаса Мирного тощо.

У музичній спадщині Миколи Леонтовича традиційно вивчаються обробки народних пісень для хорів різних складів, які здобули славу в усьому світі, а також оригінальні хорові композиції. Однак протягом багатьох десятиріч замовчувалося, що М. Леонтович був також видатним творцем духовної музики, зокрема Літургії, паралітургійної творчості (обробок кантів, псалмів тощо). Духовну музику українських композиторів «нової школи» відзначала вишукана простота, загальна провітленість колориту, особистісний, характер сприйняття Божественного, що стало виявом традиційних ментальних настанов, а на конкретному музичному рівні реалізувалося, перш за все, у демократизмові джерел нової української духовної музики.

Як наслідок – склався змішаний гомофонно-поліфонічний тип музичної фактури, що передбачав вільне «перетікання» імітаційної поліфонії в підголоскову чи акордово-гармонічний виклад. Такий тип викладу був також

актуальним для світської музики названих авторів. Згодом усі ці знахідки виявили здатність актуалізуватися на наступних щаблях розвитку національної музичної мови, отже, сакральна творчість композиторів «нової школи» поступово повертала українську духовну музику до основного руслу національного процесу музичного стилетворення.

Багатообіцяючий процес віднайдення мистецької самототожності через повернення композиторів «нової школи» до духовної музики зі зміною соціальних умов українського життя не міг мати перспектив свого розвитку. З наступом тоталітаризму наприкінці 20-х років, знищенням УАПЦ та закоріненням атеїзму як державної ідеології унеможливився сам факт сакральної творчості для композиторів Східної України.

Останні десятиріччя ХХ і початок ХХІ ст. у вітчизняному музичному мистецтві відзначені надзвичайною цікавістю до релігійно-духовної культури, поверненням в українську музичну творчість релігійної тематики та символіки. Композитори розпочали інтенсивно відновлювати штучно перервану історичну традицію сакрального мистецтва і продовжувати її на різноманітних рівнях: звертаючись до канонічних жанрів (Літургії Лесі Дичко, «Отче наш» В. Сильвестрова, «Панахида» М. Скорика, Літургія О. Козаренка-В. Камінського та ін.); застосовуючи широкий спектр символів, метафор та алюзій біблійного походження, що знайшло вираз у тематиці театральних, хорових, вокальних і навіть інструментальних творів.

Особливе місце духовної музики в українській культурі підтверджується появою сьогодні нових синтетичних релігійно-світських зразків духовних творів. Сучасні композитори у своєму прагненні відтворити релігійно-моральні ідеї, особливий настрій церковної музики, спираються на духовні твори попередніх поколінь. У музичних творах на релігійну тематику знов актуалізувалася проблема співвідношення духовного змісту і новизни музичної мови. При всіх можливих прорахунках творів сучасної церковної музики (а найдискусійнішим дослідники вважають ступінь новизни мовних засобів стосовно поважності характеру Богослужіння), важливим є, насамперед, момент подолання стильової вторинності сакральної музики щодо музики світської, довгоочікуване повернення духовної творчості до основного руслу музичного стилетворення. А це може призвести до колосального оновлення і збагачення всіх складових музичної мови. Українська церковно-музична спадщина (як найбагатша резервація національних музичних артефактів) не тільки уможливлює розширення музично-історичної свідомості – на цій основі цілком реальним є вихід у новий вимір етнохарактерності вислову, що може призвести до відновлення втраченої колись актуальності української музичної продукції у світовому контексті.

Висновки. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменував не лише в історії, але й у духовному житті України рішучий перелом, однією з істотних ознак якого

була зміна ставлення до релігії. Сьогодні, коли в Україні дедалі більше поглиблюється процес національного і духовного відродження, багато людей, відчувши в собі природну потребу прагнути до чогось вищого, досконалішого. Людство пережило культурну епоху, в якій десакралізація світу супроводжувалася розчаруванням у ньому. Отже, в контексті найважливіших проблем сучасності, а саме: «моральне банкрутство рушіїв економічного і науково-технічного прогресу, з одного боку, і соціальна фрустрація переважної більшості населення, з іншого біблійний сюжету ...стають продуктивним джерелом для створення дієвих і ефектних методів психокорекції, що можуть стати серйозною зброєю в боротьбі з сенсовтратою, яка, безумовно, має місце в нашому суспільстві» [7, 73].

Перед вченими і педагогами з одного боку, і священнослужителями – з іншого, стало нагальне завдання об'єднати свої зусилля в духовно-моральному відродженні нашого народу. На думку багатьох відомих педагогів, у наш час першорядним завданням є виховання в людині християнських морально-етичних принципів, життєвих ідеалів і цінностей; і починати треба, очевидно, з формування у неї цікавості до духовної поезії та музики. Ураховуючи зростаючу потребу суспільства у високоосвічених і свідомих учителях музичного мистецтва, вирішення проблеми набуття майбутніми учителями достатніх знань, вмінь і навичок в галузі духовної музики стає соціально значущим.

Духовні твори несуть у собі риси глибокого філософського осмислення тексту (теми життя і смерті, страждання, воскресіння), використовують канонічні тексти (молитви, псалми), дисциплінують почуття і думки людини. Духовна музика, маючи особливу силу емоційного впливу, утверджує морально-етичні, естетичні ідеали людини; тому знання засобів духовної музики здійснює позитивний виховний вплив на здобувачів освіти, підвищує рівень їхньої фахової підготовки.

Метою є, передусім, формування ціннісного ставлення до творів духовної музики, виховання емоційних переживань від спілкування з даним видом мистецтва, проникнення у художньо-образний зміст духовних творів. Ставиться за мету також інтелектуально-сміслові сприйняття духовних творів; для чого необхідне поглиблення та систематизація знань студентів з історії розвитку духовної музики, збагачення їхнього досвіду кращими зразками цієї музики. Основними формами роботи мають бути лекційні, практичні та семінарські заняття, музичні вікторини, відвідування концертів духовної музики. Вона є дієвим та ефективним засобом, що дає можливість сучасним поколінням доторкнутись до багатовікової історії духовної культури, відчути її витоки, виховувати почуття гордості за свою країну, народ, культуру.

Література:

1. Жициньський Ю. Бог постмодерністів. Львів, 2004. 198 с.

2. Кошмина И. Русская духовная музыка. История. Стили. Жанры. Книга 1. Москва : Владос, 2001. 224 с.
3. Медушевский В. Концепция духовно-нравственного воспитания средствами искусства. – Москва : МГК, 2001. 111 с.
4. Козаренко О. Українська національно музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку. Автореферат дисертації. Київ, 2001.
5. Божественна Літургія. Київ : «Пролог», 2006.
6. Кияновська Л. Українська музична культура. Львів, 2009. 178 с.
7. Сизоненко В. Л. Новая философия Библии в XXI веке / В. Л. Сизоненко, М. И. Беленкова, А.Г. Романовский. – Харьков: Типография СПД ФЛ Гужвинский Б.В., 2005. – 95 с.

References:

1. Zhytsynskiy YU. (2004). *Bog postmodernistiv. [God of postmodernists].* Lviv [in Ukrainian].
2. Koshmina I. (2001). *Russkaya dukhovnaya muzyka. Istoriya. Stili. Zhanry. Kniga 1. [Russian Sacred Music. Story. Styles. Genres. Book 1].* Moscow: Vlados [in Russian].
3. Medushevskiy V. (2001). *Kontseptsiya dukhovno-nravstvennogo vospitaniya sredstvami iskusstva. [The concept of spiritual and moral education by means of art].* Moscow: MSK [in Russian].
4. Kozarenko O. (2001). *Ukrayins'ka natsional'no muzychna mova: heneza ta suchasni tendentsiyi rozvytku. Avtoreferat ducepmauii. [Ukrainian national musical language: genesis and current trends. Abstract of the dissertation].* Kiev [in Ukrainian].
5. *Bozhestvenna Liturhiya.* (2006). [Divine Liturgy]. Kiev : Prologue [in Ukrainian].
6. Kyyanovs'ka L. (2009). *Ukrayins'ka muzychna kul'tura [Ukrainian musical culture].* Lviv [in Ukrainian].
7. Sizonenko V. L. (2005). *Novaya filosofiya Biblii v XXI veke. [The New Philosophy of the Bible in the 21st Century].* Kharkiv: Printing house SPD FL Guzhvinsky B.V. [in Russian].

УДК 811.161.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-96-106](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-96-106)

Черновалюк Ірина Володимирівна кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної та загальногуманітарної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І.І.Мечнікова, пров. Маяковського, 7, Одеса, 65023, <https://orcid.org/0000-0003-2924-4036>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Анотація. Стаття присвячена проблемі професійної мовної підготовки іноземних студентів у системі вищої освіти. Проблеми професійної спрямованості у процесі навчання та мовної підготовки іноземних студентів обумовлені новими, вищими вимогами до якості опису мовного матеріалу та вимогами до підготовки фахівців. У роботі представлено основні положення методики навчання іноземної мови як засобу професійного спілкування, методичні засади у системі іншомовного спілкування професійної спрямованості. Провідною вважається концепція, згідно з якою професійна освіта насамперед має забезпечувати розвиток особистості шляхом організації його навчально-професійної діяльності. Іноземна мова розглядається як фактор формування особистості професіонала, один із засобів соціалізації випускника закладу вищої освіти, його безперервного професійного розвитку. Визначається зміст понять професійно орієнтоване навчання, принцип професійної спрямованості, професійно-комунікативна компетенція, цілі та завдання, зміст, методи навчання іноземних студентів. Виявляється місце та роль професійного мовного навчання в системі університетської підготовки фахівців з урахуванням сучасних вимог та підвищення якості освіти. Робиться висновок про необхідність формування професійної компетенції, яка необхідна для професійної підготовки за обраною спеціальністю. У роботі зроблено висновок щодо ефективності використання професійно орієнтованих матеріалів у процесі іншомовної діяльності з метою розвитку професійної та комунікативної компетенцій студентів. Практична цінність дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та впровадженні у практику мовної підготовки іноземних студентів лінгвометодичного спрямування.

Ключові слова: іншомовне навчання, мовна підготовка, професійно орієнтоване навчання, професійна компетенція, професійне спілкування, мова спеціальності, професійно орієнтований напрямок.

Chernovalyuk Irina Volodymyrivna Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Language and General Humanitarian Training of Foreigners of II Mechnikov Odessa National University; lane Mayakovskogo, 7, 65023 Odessa, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2924-4036>

FEATURES OF PROFESSIONAL LANGUAGE TRAINING FOR FOREIGN STUDENTS

Abstract. The article is devoted to the problem of professional speech training of foreign students in the system of higher education. The problems of professional orientation in the process of teaching and language training of foreign students are due to new, higher requirements for the quality of the description of language material and the requirements for training specialists. The paper presents the main provisions of the methodology of teaching a foreign language as a means of professional communication, methodological foundations in the system of foreign language communication of a professional orientation. The leading concept is considered, according to which vocational education, first of all, should ensure the development of the individual through the organization of his educational and professional activities. A foreign language is considered as a factor in the formation of the personality of a professional, one of the means of socialization of a graduate of an institution of higher education, his continuous professional development. The content of the concepts of professionally oriented education, the principles of professional orientation, professionally communicative competence, goals and objectives, content, methods of teaching foreign students are determined. The place and role of professional language training in the system of university training of specialists is revealed, taking into account modern requirements and the quality of education. It is concluded that it is necessary to form and develop professional competence, which is necessary for professional training in the chosen specialty. The practical value of the study lies in the scientific substantiation and introduction into practice of the language training of foreign students of the linguo-methodological direction.

Keywords: foreign language education, language training, professionally oriented education, professional competence, professional communication, specialty language, professionally oriented direction.

Постановка проблеми. Інтеграція національної системи освіти до європейського і світового освітнього просторів зумовлює необхідність пошуку та реалізації новітніх підходів до забезпечення теоретичної, методичної, методологічної, аксіологічної підготовки майбутніх фахівців на засадах збереження національних надбань та використання кращих зразків світового досвіду. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і

культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Ціннісно-методологічним чинником стає саме освіта. Метою освіти проголошено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору, що зазначено у Законі України «Про освіту» [1]. Реалізація поставленої мети і розв'язання завдань вищої освіти відбувається у вищих навчальних закладах України через педагогічний процес, організований відповідним чином.

Сучасні тенденції у реформуванні вищої освіти висувають нові вимоги до особистості сучасного фахівця та його професійних характеристик. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти сучасними вміннями. «Інтеграція та глобалізація інформаційних і культурних процесів зумовлюють потреби модернізації освітньої системи України за всіма напрямками, що вимагає розроблення концептуальних засад у кожному з них. Навчання іноземних студентів є одним з таких напрямів, важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору» [11, с.136].

Сучасна теорія та методика викладання іноземних мов розвивається у напрямі активного впровадження в освітню систему нових педагогічних рішень, методичних ідей та інноваційних технологій. У вирішенні проблем професійної освіти особистості дослідники визнають, що провідною є концепція, згідно з якою професійна освіта насамперед має забезпечувати розвиток особистості шляхом організації його навчально-професійної діяльності. Ця концепція є актуальною і для підготовки іноземних студентів в українських закладах вищої освіти (ЗВО). Проблема формування системи професійної мовної підготовки іноземних студентів під час навчання у ЗВО на різних освітніх рівнях відрізняється складністю та багатогранністю.

Аналіз основних досліджень. Аналіз науково-методичних джерел показав, що існує багато методичних напрямів і технологій навчання іноземній мові на немовних факультетах вишів. У науковій та науково-методичній літературі проблеми навчання іноземних мов у системі вищої професійної

освіти досліджуються авторами з різних позицій: проблеми навчання іноземної мови у вищій школі як засобу спілкування (І.Л. Бім, Н.Н. Гез, Н.І. Жінкін, І. А. Зимова, І. В. Карпов, Б. А. Лапідус та ін); проблеми формування комунікативних умінь засобами іноземної мови (І.А. Зимова, В.Л. Кузовлев, В.Г. Костомаров, А.А. Леонтьєв, Є.І. Пассов та ін.); формування професійної спрямованості (Л.Ш. Гегечкорі, Н.І. Гез, М.А. Давидова, Б.К. Єсипович, М.К. Кабардов, Г.А. Китайгородська, Р.П. Мільруд, І.І. Халеєва та ін); проблеми мовної підготовки як складової професійної підготовки у вищій школі (Л.П.Гадзаова, Є.Н.Малюга, І.А. Рапопорт, Є.В.Воєвода, Л.П.Костикова та ін.).

Актуальною для наукових досліджень у галузі фахової підготовки є проблема формування певних професійних якостей: особистої мобільності (Т.Котмакова); конкурентоспроможності (О.Романовська); професійної самосвідомості (Н.Шварп), професійна спрямованість науково-дослідної роботи студентів (С.Єфремов); проблеми професійної придатності та професійного самовиховання (О.Барно, С.Даньшева). Проте, незважаючи на велику кількість праць, питання професійно-орієнтованого навчання іноземної мови залишається досить актуальним. Питання професійно орієнтованого підходу до мовної підготовки іноземних студентів вирішені не всі, чим і пояснюється необхідність наукового та методичного обґрунтування проблеми професіоналізації у світлі сучасних вимог педагогіки вищої школи до підготовки дипломованих фахівців. Пошук шляхів удосконалення та модернізації системи навчання та мовної професійної підготовки іноземних студентів триває.

Мета дослідження. Мета цієї статті полягає у науковому обґрунтуванні основних положень методики навчання іноземної мови як засобу професійного спілкування, узагальненні методичних принципів у системі іншомовного спілкування професійної спрямованості. До основних завдань цієї статті належить визначення сутності понять професійно орієнтоване навчання, принцип професійної спрямованості, професійно-комунікативна компетенція; мети та завдань професійної мовної підготовки іноземних студентів, місця та ролі професійного мовного навчання в системі університетської підготовки фахівців з урахуванням сучасних вимог та підвищення якості освіти. Проблеми професійної спрямованості у процесі навчання мови зумовлені новими, вищими вимогами до якості опису мовного матеріалу – основи навчання. Отже, дослідження цього питання є актуальним для сучасної методики викладання іноземних мов, розвитку іншомовного навчання, системи університетської мовної підготовки іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу. Створення процесу навчання як фундаменту формування навчальної та професійної діяльності з підготовки та виховання висококваліфікованих фахівців є одним із пріоритетних завдань, що стоять перед сучасною вищою школою. Процес навчання передбачає створення

необхідних умов підвищення загальнокультурного рівня майбутніх фахівців, культури мислення та мовлення, розширення їхнього кругозору, готовність сприяти розвитку міжкультурних зв'язків, формуванню творчого ставлення до праці. Невід'ємною частиною вищої професійної освіти іноземних студентів є мовна освіта, яка має великий освітній потенціал, вирішує завдання розвитку особистості, ресурсом систематичного поповнення професійних знань, формування та розвитку комунікативних умінь та навичок. Іноземна мова в системі освітньої підготовки фахівців є засобом особистісно-професійного розвитку студентів, підвищення професійної компетентності та необхідною умовою їхньої успішної професійної діяльності в майбутньому [8, с.4]. У цьому процесі вирішуються завдання навчання іноземної мови як засобу здобуття вищої освіти та спеціальності, засобу спілкування в діалозі культур та засобу гуманістичного розвитку студентів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває професійно орієнтований підхід до навчання іноземних студентів, який передбачає формування та розвиток здатності іншомовного спілкування у конкретних професійних, ділових, наукових сферах та ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення. Важливість цього підходу обумовлена майбутньою професійною діяльністю – невід'ємною частиною життя людини, яка визначає весь життєвий уклад особистості, найближчі та перспективні цілі та завдання, формує та розвиває систему цінностей та поглядів, визначається завданнями гуманізації вищої освіти, формуванням професійної культури майбутніх фахівців сучасного рівня.

Професійно орієнтоване навчання визнається пріоритетним напрямком на сучасному етапі розвитку іншомовного навчання. Професійно орієнтований напрямок у методиці викладання іноземних мов розглядається як навчання з урахуванням специфіки спеціальності та майбутньої професії. Опанування мовою навчання та професійно орієнтованою мовою здійснюється одночасно з формуванням спеціальних навичок, заснованих на професійних та лінгвістичних знаннях, розвитком знань про культуру та традиції країни, розвитком особистісних якостей студентів [7, с.90]. Професійно орієнтоване навчання визначається як спеціально організований процес навчання іноземних студентів в умовах освітнього середовища, при організації якого враховуються освітні потреби студентів, створюються умови для їхнього професійного спрямування, що забезпечується відповідним чітким визначенням цілей, уточненням змісту і структури навчального процесу.

Професійно-комунікативна спрямована мовна підготовка є доцільною та методично виправданою системою, яка передбачає навчання студентів професійно-орієнтованого іншомовного спілкування, формування іншомовної професійно-спрямованої комунікативної компетенції – умінь і навичок здійснювати спілкування в усній і письмовій формі у межах професійної сфери і тематики, визначених програмою для кожного фаху, дотримуючись традицій і

норм мови, яка вивчається, в розвитку конкретних професійних компетенцій студентів та підготовці до професійної міжкультурної комунікації [9, с.235]. Мета професійної мовної освіти полягає у підготовці фахівців, які мають комунікативні, професійні, лінгвістичні, лінгвосоціокультурні компетенції, необхідні для здійснення професійної діяльності із застосуванням іноземної мови, «формування іншомовної комунікативної компетенції є визнаною у світі загальною метою навчання усіх іноземних мов для будь-яких конкретних практичних цілей і в будь-яких видах навчальних закладів» [11]. Професійно орієнтоване навчання є провідним фактором формування навчально-професійної компетенції студентів. Принцип професійного комунікативного спрямування є основним принципом у системі мовної підготовки іноземних студентів, який реалізується у залученні студентів в усну та письмову професійну комунікацію протягом усього курсу навчання та передбачає поетапне формування різних навичок та умінь з їхньою послідовною реалізацією у процесі професійної комунікації.

Важливе значення має багаторівнева система професійної мовної підготовки іноземних студентів, що дозволяє вирішувати професійні завдання відповідно до рівня володіння мовою, певного освітнього рівня та етапу навчання. Мовна підготовка іноземних студентів, магістрантів, аспірантів, стажистів повинна урахувувати їхні потреби в отриманні якісної освіти, що сприятиме подальшому особистісному зростанню, а також підвищенню престижу українських вищих навчальних закладів, української системи освіти. Мета мовної підготовки іноземних громадян полягає у забезпеченні їхніх комунікативних потреб у різних сферах спілкування: науковій (для отримання конкурентоспроможної підготовки за обраним фахом), суспільно-політичній і соціально-культурній (для належної адаптації та повноцінного орієнтування в новому соціально-культурному середовищі, особистісного культурного розвитку), побутовій (для задоволення потреб повсякденного життя), а також для виховання гармонійної особистості, що здатна до міжкультурного діалогу [10; 11; 12]. Професійно орієнтований напрямок у мовній підготовці іноземних студентів реалізується за допомогою спеціально організованого процесу навчання, орієнтації цілей, змісту, форм, методів та засобів навчання на майбутню спеціальність студентів, спрямованого на вирішення проблеми формування професійних навичок студентів та розвитку комунікативних умінь. Важливість забезпечення лінгводидактичної наступності різних категорій іноземців: навчання на підготовчому відділенні, бакалаври, магістри, аспіранти, стажисти є пріоритетним при розробці лінгвометодичного забезпечення. Навчально-професійна діяльність іноземних студентів у процесі підготовки в українському ЗВО передбачає систематичну, свідому та поетапну діяльність студентів щодо оволодіння теоретичними основами професії, професійного розвитку та освоєння способів їх реалізації на практиці. Організаційно-

педагогічні умови процесу навчання спрямовані на забезпечення функціонування механізмів, форм та методів професійної мовної підготовки іноземних студентів. Особливу роль має навчальне професійно-мовне комунікативне середовище. Зміст професійної мовної підготовки полягає в процесі відбору навчального матеріалу для різних спеціальностей та спеціалізацій, методів навчання, організації роботи на відповідних етапах навчання, розробку видів самостійної роботи, підготовку студентів до тестування, розробку та впровадження сучасних технологій навчання, проектування мовних та спеціальних курсів навчання та ін.

Невід'ємним компонентом системи вищої освіти є його навчально-методичне забезпечення: програми, навчальні плани, навчально-методичні комплекси, навчальні та методичні посібники, електронні підручники, словники та довідники, робочі зошити тощо. Для іноземних бакалаврів, які навчаються в ОНУ імені І.І.Мечникова за напрямом «Економіка», розроблено професійно орієнтовану програму. Робоча програма складена на основі навчальної програми з дисципліни «Українська мова як іноземна» відповідно до стандарту вищої освіти України з підготовки фахівців першого бакалаврського рівня спеціальності 051 «Економіка» професійної кваліфікації: *Бакалавр економіки*. Робоча програма розроблена на основі провідних лінгводидактичних принципів: мовна системність та функціональність, ситуативно-тематична організація та мінімізація матеріалу, комунікативна активність та креативність та ін. Програмний документ містить пояснювальну записку, необхідні інструкції з вивчення даної дисципліни в системі вузівської освіти, рекомендації, цілі та завдання, форми та методи навчання, основний мовний та комунікативний матеріал, конкретний зміст та обсяг знань, вимоги до мовних умінь та навичок, а також очікувані результати – компетентності, що повинен опанувати здобувач вищої освіти. У додатку представлено текстовий матеріал, актуальний та професійно орієнтований, теми для обговорення та ситуації спілкування, основний та додатковий списки навчально-методичної літератури та інтернет-ресурсів.

Метою викладання дисципліни є формування практичних навичок, мовної та мовленнєвої компетенції, розвиток навичок і умінь читання, аудіювання, говоріння і письма в академічному та професійному середовищі, підвищення рівня гуманітарного освіти майбутніх фахівців у світі рішень завдань соціально-економічного розвитку. Завдання навчальної дисципліни полягає у формуванні сучасної системи спеціальних знань у галузі української мови, придбання іноземними студентами навичок та вмінь практичного використання мовних знань в умовах навчальної та професійної діяльності. Основні завдання вивчення дисципліни: розвиток необхідних мовних та мовленнєвих навичок та вмінь у всіх видах мовленнєвої діяльності для реалізації комунікативної мети навчання та задоволення

комунікативних потреб іноземних студентів; оволодіння іноземними студентами різними формами комунікації у навчально-професійній та соціально-культурній сферах спілкування в умовах мовного середовища; набуття мовних, лінгвокраїнознавчих та культурологічних знань.

Професійна спрямованість у програмі навчання іноземних бакалаврів економічної сфери реалізується в аспекті спеціально підбраного та певним чином структурованого матеріалу відповідно до тематики, що відповідає завданням професійної підготовки іноземних студентів даного напрямку навчання. Цей принцип знаходить своє відображення у змістовному аспекті самої програми, співвіднесеної з цілями та завданнями підготовки майбутніх фахівців економічної сфери, у моделюванні когнітивно-комунікативного навчання, наближеного до ситуацій реального професійного спілкування. Професійний підхід до мови іноземних студентів обумовлений завданнями підготовки майбутніх фахівців економічної сфери. Головною метою навчального процесу є практичне оволодіння мовою як засобом для здобуття вищої освіти та професійних навичок, розвитку наукової та професійної компетенцій, зумовленої перспективами, пов'язаними з подальшим працевлаштуванням. На спеціальному текстовому матеріалі здійснюється взаємопов'язане навчання всіх видів мовної діяльності, зокрема, навчання читання та аналізу спеціальних текстів, спеціальної лексики та термінології, наукового стилю мовлення та актуальних моделей наукового стилю.

Процес навчання читання з розвитку професійних навичок і умінь здійснюється на спеціально підбраному матеріалі, що дозволяє навчити основним видам роботи з текстом, отримувати необхідну інформацію, сегментувати текст, визначати актуальний зміст. Професійно орієнтований текстовий матеріал дає можливість сформулювати адекватне уявлення про функціонування даних понять у науковій мові, розширити лексичний запас учнів за допомогою спеціальних слів і термінів, познайомити з типовими конструкціями наукового стилю. Тексти фахового спрямування є джерелом для розширення фахового термінологічного словника, предметом читання та обговорення на заняттях, основою для використання в ситуаціях мовлення, для аудіювання, тобто для цілеспрямованої і продуктивної мовленнєвої діяльності студентів. Основними завданнями, що стоять перед студентами в процесі вивчення професійної літератури є отримання інформації, яка б доповнювала та поглиблювала навчальний матеріал, що опановується студентами в процесі вивчення профільних дисциплін навчального плану; формування необхідних навичок щодо подальшого самостійного читання літератури за фахом [14; с.152]. Особливої ваги в системі професійно орієнтованого навчання бакалаврів економічної сфери набуває лексична складова даного курсу. Вивчення професійної лексики – основи мови спеціальності є одним із найважливіших компонентів у навчальній практиці. У процесі навчання

спеціальної лексики та розвитку лексичної компетенції у професійному аспекті формується уявлення про системні зв'язки між лексичними одиницями, стилістичну специфіку, про їх семантичні можливості. Про сформованість лексичної компетенції свідчать знання загальнонаукової лексики, терміносистеми економічної сфери, основних понять навчального курсу, володіння лексичним мінімумом та професійною термінологією в обов'язку, необхідному для опанування спеціальних дисциплін.

Висновки. Питання професійно орієнтованого навчання іншомовної діяльності на сучасному етапі вимагають нових підходів до змісту та форм навчання. Професійно орієнтоване навчання як пріоритетний напрямок сучасної іншомовної освіти потребує свого подальшого теоретичного осмислення та практичної реалізації. Процес формування професійної готовності майбутніх спеціалістів засобами іноземної мови є цілісним, розвивається послідовно та логічно. У системі професійно орієнтованої мовної підготовки та навчання іноземних студентів реалізуються цілі, зміст, форми та методи педагогічної роботи. Навчання іноземних студентів з урахуванням професійної спрямованості сприяє оптимізації процесу навчання навчальної та наукової комунікації, удосконаленню мовної та професійної підготовки іноземних студентів, розвитку навичок професійного спілкування, підвищенню культурного та професійного рівня іноземних студентів – майбутніх спеціалістів. Педагогічний процес, спрямований на кінцевий результат навчання студента – майбутню професію, яка стане сферою застосування всіх здобутих знань, умінь, навичок, стає результативним та ефективним. Професійна мовна підготовка, таким чином, є основою професійного розвитку іноземних студентів, забезпечуючи формування ключових професійно-мовних компонентів – цілей, потреб, мотивів, цінностей, умінь, результатів. Перспективи дослідження проблеми бачаться в аналізі досвіду використання інноваційних технологій у процесі мовної освіти та вивчення профільних дисциплін, розробці на цій основі якісно нових навчальних завдань із навчання та професійної мовної підготовки іноземних студентів. Дослідження показало, що професійна мовна підготовка іноземних студентів в сучасному освітньому процесі потребує орієнтації у стратегії освіти на розвиток освіченої, культурної та духовної особистості як необхідної передумови розвитку суспільства, реалізації ідеї безперервної освіти.

Література:

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Кецик-Зінченко У. В. Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. *Молодь і ринок*. №9 (176). 2019. С. 101-106.

3. Кісіль Л.М. Сутність навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення студентів-іноземців базових факультетів інженерних спеціальностей // *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. Вип.22. 2013. С.134-141.

4. Коваль Л.М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англійської професійно орієнтованої мовної компетенції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20(4). С. 318–321.

5. Корнєва З. Компонентний склад іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності студентів ВТНЗ. *Молодь і ринок*. №6 (113). 2014. С. 36-41.

6. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 21-30.

7. Методика навчання іноземних мов та культур : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / [за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої]. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.

8. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов. Орел. 2005. 114 с.

9. Тарнопольський О.Б., З.М.Корнєва З.М.. Аспектний підхід до навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовних ВНЗ. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2011. Вип. 18. С. 231–239.

10. Ушакова, Н., Тростинская, О., & Кушнир, И. (2021). Становление и развитие методики речевой подготовки иностранных студентов классического университета. Часть 1. Обучение студентов неязыковым специальностям. *Преподавание языков в высших учебных заведениях на современном этапе. Межпредметные связи*, (38), 205-235. <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>

11. Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Дубічинський В.В. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: зб. наук. праць*. Вип. 19. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. С. 136–146.

12. Ушакова Н., Тростинська О. Вивчення української мови студентами-іноземцями: концептуальні засади. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної: збірник наук. праць*. Львів: вид-во Львівського нац. ун-ту. Вип. 9. 2014. С. 12–21.

13. Цепко Т. А., Андросюк Г. Л. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови у закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 1. Т. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-8>

14. Чередніченко Г.А. Методика навчання іншомовного професійно-орієнтованого читання студентів немовних вищих навчальних закладів // Г.А.Чередніченко, Л.Ю. Шапран, Л.І.Куниця. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. Вип.17. 2010. С.150-157.

References:

1. Закон України «Pro osvitu» [Elektronnyi resurs]. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

2. Kecyk-Zinchenko, U. V. (2019). Osoblyvosti profesijno-orijentovanogho navchannja inozemnoji movy studentiv nemovnykh specialjnostej [Features of profession-oriented foreign language teaching for students of non-linguistic faculties]. *Molodj i rynek – Youth and market*, 9 (176), 101-106 [in Ukrainian].

3. Kisil, L.M. (2013). Sutnistj navchannja profesijno orijentovanogho dialoghichnogho movlennja studentiv-inozemciv bazovykh fakuljtetiv inzhenernykh specialjnostej [The Essence of Teaching Professionally-Oriented Dialogue Speech to the Foreign Students of Engineering Specialties at the Main Departments]. *Vykładannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity –Teaching Languages at Higher Institutions*. Kharkiv: V.N.Karazin Kharkiv National University, 22, pp.134-141 [in Ukrainian]

4. Koval, L.M. (2010). Formuvannya u studentiv nemovnykh vyshchyykh navchalnykh zakladi anglo-movnoi profesiino-orientovanoi movnoi kompetentsii [Forming English profession-oriented language competence for students of non-linguistic higher educational institutions]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol.20(4), pp. 318–321. [in Ukrainian].

5. Kornjeva, Z. (2014). Komponentnyj sklad inshomovnoji profesijno orijentovanoji komunikativnoji kompetentnosti studentiv VTNZ [Constituents of the foreign language professional communicative competence developed at tertiary schools]. *Molodj i rynok – Youth and market*, 6 (113), pp.36-41 [in Ukrainian].

6. Lokshyna, O. (2019). Jevropejsjka dovidkova ramka ključovykh kompetentnostej dlja navchannja vprodovzh zhyttja: onovlene bachennja 2018 roku. [European reference framework of key competences for lifelong learning: an updated 2018 version]. *Ukrain's'kij pedagogičnyj žurnal – Ukrainian pedagogical journal*, 3, pp.21-30 [in Ukrainian].

7. Nikolayeva, S.Yu. (ed). (2013). *Metodyka navchannja inozemnykh mov ta kul'tur* [Methodology of Teaching Foreign Languages and Cultures]. Kyiv: Lenvit Publ. [in Ukrainian].

8. Obratsov, P.I. & Ivanova, O.Yu. (2005). *Profesionalno-orientirovannoye obuchenie inostrannomu yazyku na neyazykovykh fakultetakh vuzov* [Profession-oriented teaching a foreign language at non-linguistic faculties of higher educational institutions]. Orel, 114 p. [in Russian]

9. Tarnopolsky, O.B. & Kornieva, Z.M. (2011). *Aspektnyj pidhid do navchannja anglijskoi movy dlja spetsialnykh tsilei u nemovnykh VNZ* [Aspect approach to learning English for special purposes in non-linguistic universities]. *Herald of Kharkiv Vasyl Karazin national University*. Vol.18. pp. 231–239. [in Ukrainian].

10. Ushakova, N., Trostynskaja, O., & Kushnir, I. (2021). Stanovlenye i razvytye metodyky rechevoj podgotovky inostrannykh studentov klassyčeskogho universyteta. Chastj 1. Obuchenye studentov nejazykovym spetsyalnostjam [Formation and development of methodology of language training for foreign students of a classical university. Part 1. Teaching students of non-linguistic specialties]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky – Teaching Languages at Higher Institutions*. Kharkiv: V.N.Karazin Kharkiv National University, 38, pp.205-235 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14-21> [in Ukrainian]

11. Ushakova, N.I., Trostynska, O.M. and Dubichynskij, V.V. (2011). *Koncepciya movnoyi pidgotovky inozemciv u VNZ Ukrayiny* [The conception of language training of foreigners in Ukrainian universities]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky – Teaching Languages at Higher Institutions*. Kharkiv: V.N.Karazin Kharkiv National University, 19, pp.136-146 [in Ukrainian].

12. Ushakova, N. and Trostynska, O. (2014). *Vyvchennja ukrayinskoyi movy studentamy-inozemcyamy: konceptualni zasady* [Learning the Ukrainian language by foreign students: conceptual principles]. *Teoriya i praktyka vykladannja ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi – Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*. Lviv: Lvivskiy nacionalniy universitet, 9, pp.12

13. Tsepko T.A., Androsiuk H.L. (2020). *Suchasni tendenciji u vykladanni anghlijskoi movy zakladakh vyshhoji osvity*. [Modern trends of teaching English in universities] *Innovacijna pedagoghika – Innovative Pedagogy*. V.1, pp.39-43 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-8>

14. Cherednichenko, Gh.A., Shapran, L.Ju., Kunycja, L.I. (2010). *Metodyka navchannja inshomovnogho profesijno-orijentovanogho chytannja studentiv nemovnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Methods of teaching foreign language professionally oriented reading to students of non-linguistic higher educational institutions]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky – Teaching Languages at Higher Institutions*. Kharkiv: V.N.Karazin Kharkiv National University, 17, pp.150-157 [in Ukrainian].

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

УДК 332

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-107-115](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-107-115)

Богданенко Анатолій Іванович кандидат наук з державного управління, доктор економічних наук, доцент кафедри публічного адміністрування та інформаційного менеджменту, ПВНЗ Університет Новітніх Технологій, провулок Машинобудівний, 5-А, м. Київ, тел.: (044) 264-52-54, <https://orcid.org/0000-0003-0758-5809>

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА

Анотація. Інтеграційні та глобалізаційні процеси, що спостерігаються в сучасному світовому господарстві, визначають виключне значення інвестицій для становлення вітчизняної економіки. Сьогодні, здійснення інвестиційної діяльності у різних галузях економіки є основою для її розвитку в країні, а також для забезпечення можливості інтеграції в європейський соціально-економічний простір. Очевидно, що ефективного реформування економіки в Україні, її структурного перетворення, із забезпеченням якісного розвитку, оновлення інфраструктури соціального значення досягнути неможливо за відсутності таких обов'язкових складових, як капіталовкладення та належне інвестування. Саме інвестиційні процеси є підґрунтям для складних відтворювальних процесів і чим їх перебіг активніший, тим швидше відбуваються ефективні перетворення та відтворюється економіка.

Обсяг інвестиційних вкладень у будівництво соціального житла – важлива характеристика економічної діяльності як окремих суб'єктів господарювання, так і держави, загалом. Звичайно, важливо враховувати і вплив інвестиційного клімату та політико-економічної ситуації. Україна, окрім вищезазначеного, переживаючи особливий трансформаційний період, вимагає вдосконалення нормативно-правового та організаційно-інституційного механізмів державного регулювання інвестиційними процесами у сфері будівництва соціального житла, також слідування пріоритетним напрямкам його вдосконалення для адаптації європейських норм та стандартів.

Обґрунтовано, що маючи на меті задоволення зростаючих потреб в цій найважливішій формі житла, уряду необхідно переглянути пріоритети і поставити чіткі цілі щодо забезпечення житловими приміщеннями тих

категорій громадян, які мають низькі доходи та водночас надати стимул для пропозиції житла. Варто, головним чином, визначити основні напрями для реалізації необхідних механізмів державного регулювання інвестиційними процесами в сфері зведення/відновлення соціального житлового фонду, з метою застосування досвіду розвинених європейських країн.

Ключові слова: економіка, інвестиційні процеси, соціальне будівництво, застосування податкового пільгування, фінансові ресурси.

Bogdanenko Anatoliy Ivanovych Candidate of Sciences in Public Administration, Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Public Administration and Information Management, University of New Technologies, Mashinostroitelny Lane, 5-A, Kyiv, tel .: (044) 264-52-54, <https://orcid.org/0000-0003-0758-5809>

ECONOMIC MECHANISMS OF REGULATION OF INVESTMENT PROCESSES IN THE FIELD OF CONSTRUCTION OF SOCIAL HOUSING

Abstract. The integration and globalization processes observed in the modern world economy determine the exceptional importance of investment for the formation of the domestic economy. Today, the implementation of investment activities in various sectors of the economy is the basis for its development in the country, as well as to ensure the possibility of integration into the European socio-economic space. It is obvious that effective reform of the economy in Ukraine, its structural transformation, with the provision of quality development, renewal of infrastructure of social importance can not be achieved in the absence of such mandatory components as investment and proper investment. Investment processes are the basis for complex reproduction processes and the more active their course, the faster effective transformations take place and the economy is reproduced.

The amount of investment in the construction of social housing is an important characteristic of economic activity of both individual entities and the state as a whole. Of course, it is important to take into account the impact of the investment climate and the political and economic situation. In addition to the above, Ukraine, experiencing a special period of transformation, requires improvement of legal and organizational mechanisms of state regulation of investment processes in the field of social housing, as well as following the priority areas of its improvement to adapt European norms and standards.

It is argued that in order to meet the growing needs for this crucial form of housing, the government needs to reconsider its priorities and set clear goals for providing housing for low-income people while providing an incentive to offer housing. It is necessary, mainly, to determine the main directions for the implementation of the necessary mechanisms of state regulation of investment

processes in the field of construction / restoration of social housing, in order to apply the experience of developed European countries.

Keywords: economy, investment processes, social construction, application of tax relief, financial resources.

Постановка проблеми. Станом на сьогоднішній день системі державного регулювання інвестиційними процесами характерна нестабільність, яка вимагає коригування залежно від того, яка соціально-економічна ситуація існує в певні періоди часу у країні, на якому рівні знаходиться інвестиційна активність господарюючих суб'єктів. Щоб активізувати інвестиційний попит держава може вдаватися до використання методів, традиційних, для світової практики: збільшення державних витрат та зменшення податків, зниження процентної ставки за кредити, збільшення грошової маси, втручання в ринок цінних паперів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На даний час в Україні питання важливості вдосконалення державного регулювання інвестиційними процесами у сфері будівництва соціального житла залишається актуальним. Ці питання в своїх працях розглядали М.С. Марченко, А. Ткачук, О.П. Тищенко, О.М. Непомнячий, К.В. Пивоваров та інші науковці.

Мета статті: визначити економічні механізми регулювання інвестиційних процесів у сфері будівництва соціального житла.

Виклад основного матеріалу. Варто визнати, що в Україні присутня житлова криза, яка характеризується не лише об'єктивними причинами, але й суб'єктивною неспроможністю центральної влади та органів місцевого самоврядування належним чином дотримуватися наявних в Україні законодавчих норм. Бракує ініціативності, творчого, гнучкого підходів. На нашу думку, на проблемному етапі, що існує сьогодні в соціальній житловій сфері, недостатньо вивчається та впроваджується досвід розвинених європейських країн у цій сфері [1]. Водночас, брак житлового фонду – не лише чинник, що має негативний вплив на матеріальну сторону якості життя певної категорії громадян, але й потужний фактор, що має негативний вплив на розвиток економічного, демографічного, соціально-політичного аспектів країни та поступово стає системним.

Розвинені європейські країни для інвестування у сферу будівництва житла, частіше за все, використовують житлові будівельні заощадження, чи іпотечне кредитування. Вони ставлять перед собою завдання створити інфраструктуру й умови, які б забезпечили життєдіяльність систем, що сприятимуть розв'язанню проблем житлового забезпечення громадян. Упровадивши систему будівельних заощаджень, вони домоглися вирішення низки завдань, що призвело до покращення житлових умов громадян; створення додаткової системи мобілізації внутрішніх заощаджень громадян, стимулів для подальшого

становлення будівельної промисловості та активізації внутрішнього інвестування в країні в цілому; формування нових робочих місць, тощо. Тому, вважаємо за потрібне обґрунтувати необхідність удосконалення державного регулювання інвестиційними процесами у сфері будівництва соціального житла в Україні шляхом адаптації європейських норм та стандартів.

Інвестиційні процеси, що мають місце в житловому будівництві, здійснюються шляхом застосування податкового пільгування та ставок; реалізації відповідної політики (кредитна, амортизаційна); фінансування (допомога у вигляді дотацій), субсидювання, субвенціювання, бюджетних позик; державної нормотворчості; державного замовлення (контракти); політики ціноутворення; проведення експертиз проектів тощо [2].

На моє переконання найпріоритетнішими напрямками вдосконалення державного регулювання інвестиційними процесами у сфері будівництва соціального житла, з погляду їх впливу на становлення та активізацію інвестиційних процесів в будівництві соціального житла, є стимулювання пропозиції на ринку соціального житла, реконструкція існуючого житлового фонду та державна політика.

З досвіду європейських країн, застосування податкового регулювання в напрямі стимулювання пропозиції на ринку соціального житла є чи не найефективнішим та найбільш застосовуваним. Тож з метою активізації будівництва соціального житла необхідно запровадити податкове регулювання (податкові пільги громадянам, які взяли іпотечний кредит у комерційному банку; податкові стимули на інвестиції в житловий сектор; пільгові процентні ставки). Податкові стимули також стосуються і забудовників, які беруть участь у програмах будівництва соціального житла.

За умов обмежених можливостей щодо бюджетного фінансування будівництва житлового фонду та наявності невисокого рівня доходів громадян, набуває актуальності питання щодо пошуку додаткового фінансового забезпечення. В таких випадках, частину податків, що сплачують громадяни (оподаткування доходів фізичних осіб, сплата єдиного податку суб'єктами підприємницької діяльності) та підприємства (пільги зі сплати податку на прибуток, що спрямовується на зведення нового житла працівникам) держава може спрямовувати на сплату вартості придбаного власного житла. Запровадження такого порядку є доцільним для окремої категорії населення, яка має наміри щодо придбання соціального житла, потребу в покращенні житлових умов і має достатній рівень доходу, що дає можливість сплатити за нього впродовж визначеного часу [3].

Під придбанням соціального житла, також, мається на увазі використання державою такого механізму, коли після надання житла громадянам і після проживання в ньому певної кількості років вони мають можливість його викупу за спеціальною ціною, таким чином – стаючи власниками цього житла та

сприяючи подальшому інвестуванню в соціальний житловий фонд шляхом повернення державі коштів.

Запропоновані сучасні механізми з надання оптимальних податкових ставок, податкових пільг здатні забезпечити розвиток і державно-приватного партнерства в цій сфері українського житлобудування. Таким чином, держава, не володіючи достатньою кількістю фінансових ресурсів, водночас сприяє їх цільовому витрачання громадянами на придбання житла. До того ж, дана ситуація, на нашу думку, також матиме додатковий позитивний вплив на працівників, в плані виведення заробітних плат з тіні, що також є величезною проблемою в Україні.

Основними функціями держави є створення умов та сприяння ефективному відтворенню житлового фонду, стимулюючи приплив до житлової сфери позабюджетного ресурсного потенціалу; забезпечення порядку рівного та сприятливого доступу до земельних ділянок та незавершених об'єктів в житловому будівництві тощо.

Виходячи з наявного рівня житлового забезпечення населення, доходів та майнового потенціалу домашніх господарств, стану житлового фонду, величини витрат на його утримання та економічної ситуації в Україні, в цілому, ймовірним способом вирішення питань житлового забезпечення найближчим часом може, й повинно, стати не зведення нового житлового фонду, а його відновлення шляхом раціонального й ефективного використання вже існуючого: реконструкція, модернізація та капітальний ремонт будівель, що перебувають в експлуатації. Великих втрат зазнає економіка України через експлуатацію помешкань, що мають низький термічний опір. Величина таких втрат невимірною, однак, ці кошти могли б піти на інвестування у соціальний житловий фонд, за умови вирішення саме цієї сторони проблеми. Така схема є дуже популярною в європейських країнах. Річний обсяг спожитої енергії, який витрачається на утримання житлового фонду, можна скоротити майже вдвічі шляхом впровадження енергозберігаючих технологій. У новій енергетичній політиці необхідно враховувати інтереси осіб, які проживають в соціальних оселях. Більш того, участь мешканців у ремонті і обслуговуванні, модернізації та наданні нового житла є дуже важливим з трьох причин. По-перше, воно може сприяти інформованості мешканців про те, як скоротити витрати на енергозабезпечення. По-друге, завдяки їй мешканці отримують можливість впливати на проектування. По-третє, вона може сприяти працевлаштуванню мешканців у сфері соціального житла, таким чином зміцнюючи їх економічне становище.

Створення й використання механізмів державного управління реконструкцією існуючого житлового фонду стає можливим лише за умов, які гарантують збалансованість стимулювання попиту та пропозиції на ринку житла, в цілому. Для реалізації поставлених завдань в цій сфері державою

повинен бути передбачений певний план дій в рамках державної програми, основною метою якої є комплексне вирішення проблеми галузі для переходу до її стійкого функціонування й становлення процесів відновлення житлового фонду. Виконання зазначених умов полегшить доступ до отримання житла населенням, а також буде передумовою безпечних та комфортних умов проживання в ньому.

Отже, головним чином держава має створювати умови сприяння стабільності в житловому секторі; підвищувати рівень забезпечення громадян помешканнями, поступово збільшуючи сектор та розвиваючи фінансово-кредитні інститути; створювати умови для впровадження європейських стандартів якості, що забезпечують комфортні умови проживання; сприяти доступності житла, згідно із попитом платоспроможних громадян та стандартів забезпечення житловим фондом [4].

Житло є комплексним продуктом. У ньому об'єднуються соціальні та економічні інтереси, тому національна політика повинна реагувати на багатоаспектні виклики, які по-різному взаємодіють в кожному конкретному контексті. У той же час, в секторі житлового господарства постійно відбуваються зміни у відповідь на економічну динаміку на місцевому, національному та все частіше на міжнародному рівнях. Це вимагає неухильного виконання довгострокових цілей і одночасно постійного коректування поточних дій для вжиття заходів у відповідь на зміни соціальних, економічних аспектів. Для цього необхідна багатогалузева співпраця між різними рівнями державного управління, зацікавленими сторонами та областями спеціалізації. Необхідно, щоб з'явився набагато вищий рівень політичної відповідальності на національному та місцевому рівнях, стратегічна інтеграція зусиль органів влади. Це допоможе в удосконаленні пропозиції гідного і доступного житла всім категоріям громадян.

Державні організації, що управляють соціальним житловим господарством, повинні прагнути взаємодіяти із зацікавленими сторонами, які беруть участь у наданні соціального житла, його фінансуванні, управлінні та обслуговуванні (наприклад, інвестори з приватного сектора, суб'єкти, що надають житло, а також жителі) на перших стадіях розробки житлової політики та її здійсненні для отримання довгострокових і життєздатних результатів.

Не слід оминати увагою і рівень достатку населення, оскільки підвищивши загальний рівень доходів громадян, державі вдасться дещо згладити гостроту проблеми в соціальній сфері та зменшити попит на соціальне житло. Однак, таке завдання передбачає довгостроковість його виконання і повинне вирішуватися на національному рівні. Очевидно, що не підвищивши рівень матеріального забезпечення населення, про доступне житло говорити не доводиться [5]. Для того, щоб вирішити таку задачу необхідно поліпшити стан економіки в країні загалом. Тут можна вести мову і про зростання

оподаткування окремих галузей підприємництва, ріст внутрішнього валового продукту, послаблення інфляційних процесів у країні, тощо. Необхідна умова для таких змін це, перш за все, стабільна політична ситуація всередині країни, чітка соціально-орієнтована програма економічних перетворень. Але процеси розробки та вдосконалення інвестиційних програм, що мають на меті підтримку соціально незахищених категорій, повинні проводитись на постійній та безперервній основі [6; 8; 9; 10].

Важливим завданням державного управління на сучасному етапі є реформування системи житлового будівництва, зокрема тих її складових, що стосуються затвердження та реалізації житлових програм, оскільки фінансування затверджених Кабінетом Міністрів України житлових програм здійснюється у недостатніх обсягах через невизначеність законодавчої норми щорічного обсягу фінансування та їх кредитування.

Висновки. З огляду на проведений аналіз, застосування податкового регулювання в напрямі стимулювання пропозиції на ринку соціального житла є чи не найефективнішим та найбільш застосовуваним з усієї низки європейських країн. Тож з метою активізації будівництва соціального житла необхідно запровадити податкове регулювання (податкові пільги громадянам, які взяли іпотечний кредит у комерційному банку; податкові стимули на інвестиції в житловий сектор; пільгові процентні ставки). Податкові стимули також стосуються і забудовників, які беруть участь у програмах будівництва соціального житла. За умов обмежених можливостей щодо бюджетного фінансування будівництва житлового фонду та наявності невисокого рівня доходів громадян, набуває актуальності питання щодо пошуку додаткового фінансового забезпечення (оподаткування доходів фізичних осіб, сплата єдиного податку суб'єктами підприємницької діяльності) та підприємства (пільги зі сплати податку на прибуток, що спрямовується на зведення нового житла працівникам).

Виходячи з наявного рівня житлового забезпечення населення, доходів та майнового потенціалу домашніх господарств, стану житлового фонду, величини витрат на його утримання та економічної ситуації в Україні, в цілому, ймовірним способом вирішення питань житлового забезпечення найближчим часом може, й повинно, стати не зведення нового житлового фонду, а його відновлення шляхом раціонального й ефективного використання вже існуючого: реконструкція, модернізація та капітальний ремонт будівель, що перебувають в експлуатації.

У сфері соціальної житлової політики мають бути поставлені такі стратегічні цілі: комплексний підхід до подолання кризового стану у сфері будівництва соціального житла через подальше удосконалення нормативно-правових аспектів його регулювання; адаптація європейських норм і стандартів для забезпечення умов, сприятливих для інвестування будівництва соціального

житла; спрощення процедур отримання дозволів для будівництва соціального житла; безпосередня участь держави в інвестиційних процесах будівництва соціального житла; вирішення питань здешевлення вартості соціального житла; реконструкція наявного соціального житлового фонду за допомогою сучасних інструментів та технологій енергозбереження; використання сучасних механізмів державного регулювання, які здатні забезпечити ефективне управління соціальним житловим сектором, що передбачає також і розвиток партнерства в житловому господарстві.

Література:

1. Хопчан В. М. Сучасний стан та перспективи державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 11. – с. 22.
2. Марченко М. С. Проблема реалізації права на соціальне житло в Україні. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право". 2016. № 25. – с. 109.
3. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. посіб. / А. Ткачук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні - DESPRO». – К. : Софія, 2012. – 120 с.
4. Тищенко О. П. Європейський підхід до розвитку житлового господарства: орієнтири для України. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 3. – с. 159.
5. Непомнячий О. М. Аналіз стану державного регулювання житлового будівництва в Україні. Держава і ринок. 4. С. 124-130. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/3/01.pdf>.
6. Пивоваров К. В. Державне регулювання й стимулювання в сфері житлового будівництва. Державне управління: удосконалення та розвиток 2009. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=250>.
7. Левчинський Д. Л. Обґрунтування основних напрямів вдосконалення механізму регулювання інвестиційним процесом відтворення міського житлового фонду. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. № 17. – с. 338.
8. Акімова Т.Ю. Залучення молоді до прийняття рішень: організаційно управлінський аспект // Наукові перспективи: журнал № 5(11) 2021. С 10-25
DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5\(11\)-10-25](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5(11)-10-25)
9. Акімова Т. Ю. Нормативно-правові засади розвитку громадянського суспільства в Україні // Публічне управління та регіональний розвиток: журнал. 2021. № 13. С 560-580. DOI:
10. Акімова Т.Ю. Розвиток лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти // Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»): журнал. 2022. № 1(6) 2022. С 12-25.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6))

References:

1. Hopchan VM Current state and prospects of state regulation of investment activity in Ukraine. Investments: practice and experience. 2015. № 11. - p. 22.
2. Marchenko MS The problem of realization of the right to social housing in Ukraine. Collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named after GS Skovoroda. "Right". 2016. № 25. - p. 109.
3. Tkachuk A. Local government and decentralization: practice. way. / A. Tkachuk; Swiss-Ukrainian project "Support to Decentralization in Ukraine - DESPRO". - K.: Софія, 2012. - 120 с.

4. Tishchenko OP European approach to the development of housing: guidelines for Ukraine. Current economic problems. 2015. № 3. - p. 159.
5. Nepomnyashchy OM Analysis of the state regulation of housing construction in Ukraine. State and market. 4. pp. 124-130. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/3/01.pdf>.
6. Pivovarov KV State regulation and incentives in the field of housing. Public Administration: Improvement and Development 2009. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=250>.
7. Levchinsky DL Substantiation of the main directions of improvement of the mechanism of regulation by investment process of reproduction of city housing stock. Scientific works of Kirovograd National Technical University. Economic sciences. 2010. № 17. - p. 338.
8. Akimova, T.Ju. (2021). Zaluchennja molodi do prijnattja rishen': organizacijno upravlins'kij aspekt [Involving young people in decision-making: organizational and managerial aspect]. Naukovi perspektivi - Scientific perspectives, 5(11) 2021, 10-25 [in Ukrainian].
9. Akimova, T. Ju. (2021). Normativno-pravovi zasadi rozvitku gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraïni [Normative and legal principles of civil society development in Ukraine]. Publichne upravlinnja ta regional'nij rozvitok - Public administration and regional development, 13, 560-580 [in Ukrainian].
10. Akimova, T.Ju. (2022). Rozvitok liderstva u majbutnih social'nih pracivnikiv v umovah zakladu vishhoï osviti [Leadership development in future social workers in the conditions of higher education institution]. Perspektivi ta innovacii nauki (Serija «Psihologija», Serija «Pedagogika», Serija «Medicina») - Perspectives and innovations of science (Series "Psychology", Series "Pedagogy", Series "Medicine"), 1(6) 2022, 12-25 [in Ukrainian].

УДК 330.341.1

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-116-127](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-116-127)

Брагіна Ольга Сергіївна кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва і торгівлі, Національний університет «Одеська політехніка», просп. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, тел.: (099) 765-83-55, <https://orcid.org/0000-0002-2050-552X>

Жила Анастасія Валеріївна студентка групи ОТ-182п, Національний університет «Одеська політехніка», просп. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, тел.: (095) 915-81-76

Коробань Аліна Володимирівна студентка групи ОТ-181, Національний університет «Одеська політехніка», просп. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, тел.: (067) 861-44-08

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ – ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ТА ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Інноваційні стратегії виступають основою конкурентоспроможності потенціалу підприємства та збільшення рівня його прибутковості, таким чином особливої актуальності набувають питання аналізу та формування інноваційної стратегії в контексті підвищення рівня конкурентоспроможності.

У статті обґрунтована актуальність здійснення аналізу та формування інноваційної стратегії підприємства. З метою більш детального дослідження сутності даного питання було визначено сутність поняття «інновація» та «інноваційна стратегія».

В ході дослідження нами було розроблена структурно-логічна схема проведення оцінки ефективності використання та вдосконалення інноваційної стратегії в цілях підвищення конкурентоспроможності підприємства. Використання даної схеми проведення оцінки ефективності дасть можливість послідовно перейти від процесу методичного забезпечення оцінки ефективності інноваційної стратегії до визначення конкурентної позиції підприємства та здійснення оцінки ефективності використання інноваційної стратегії. Результати чого стануть основою для формування рекомендацій та заходів вдосконалення інноваційної стратегії в цілях підвищення конкурентоспроможності та прибутковості підприємства.

В якості об'єкту дослідження було обрано ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет». В цілях оцінки ефективності формування інноваційної стратегії

підприємства було здійснено розрахунок конкурентоспроможності продукції, розрахунок конкурентоспроможності ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет за продукцією, оцінку інноваційного потенціалу ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет, визначено показники інноваційної активності ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет.

За результатами розрахунків було визначено основні проблеми та сформовано передумови розвитку та вдосконалення інноваційної стратегії підприємства.

Ключові слова: інновації, стратегія, інноваційна стратегія, конкурентоспроможність, потенціал, підприємство.

Brahina Olha Sergeevna Candidate of Economic Sciences, Docent of Entrepreneurship and Trade, National University "Odessa Polytechnic", Shevchenka Ave., 1, Odessa, 65044, tel. : (099) 765-83-55, <https://orcid.org/0000-0002-2050-552X>

Zhyly Anastasia Valeriyivna a student of the OT-182p group of the National University "Odessa Polytechnic", Shevchenka Ave., 1, Odessa, 65044, tel. : (095) 915-81-76

Koroban Alina Volodymyrivna Student of group OT-181 of the National University "Odessa Polytechnic", Shevchenka Ave., 1, Odessa, 65044, tel. : (067) 861-44-08

INNOVATIVE STRATEGIES - THE BASIS OF COMPETITIVENESS OF CAPACITY AND INCREASE OF PROFITABILITY OF THE ENTERPRISE

Abstract. Innovation strategies are the basis of competitiveness of the enterprise and increase the level of its profitability, so the issues of analysis and formation of innovation strategy in the context of increasing the level of competitiveness become especially relevant.

The relevance of the analysis and formation of the innovation strategy of the enterprise is substantiated in the article. In order to study in more detail the essence of this issue, the essence of the concept of "innovation" and "innovation strategy" was defined.

In the course of the research we developed a structural and logical scheme for assessing the efficiency of use and improving the innovation strategy in order to increase the competitiveness of the enterprise. The use of this scheme of efficiency assessment will allow to consistently move from the process of methodological support for assessing the effectiveness of innovation strategy to determine the competitive position of the enterprise and assess the effectiveness of the innovation strategy. The results will be the basis for the formation of recommendations and

measures to improve the innovation strategy in order to increase the competitiveness and profitability of the enterprise.

Auchan Ukraine Hypermarket LLC was chosen as the object of research. In order to assess the effectiveness of the innovation strategy of the enterprise, the competitiveness of products was calculated, the competitiveness of Auchan Ukraine Hypermarket LLC was calculated, the innovative potential of Auchan Ukraine Hypermarket LLC was assessed, and the indicators of Auchan Ukraine Hypermarket innovation activity were determined.

Based on the results of the calculations, the main problems were identified and the preconditions for the development and improvement of the company's innovation strategy were formed.

Keywords: innovations, strategy, innovation strategy, competitiveness, potential, enterprise.

Постановка проблеми. Дослідження питань конкурентоспроможності та прибутковості підприємств є актуальним та важливим як для економіки країни, так і для окремих підприємств. Ринкові умови зовнішнього середовища характеризуються високим рівнем конкуренції. Високий рівень конкурентоспроможності є запорукою отримання високого і стабільного прибутку.

Сталий економічний розвиток обумовлений впровадженням зарубіжного досвіду інноваційної діяльності високорозвинутих країн, дією чинників, що спрямовані на підтримку освоєння передових досягнень вітчизняної техніки і науки, технології. Інноваційні чинники є визначальними в системі підвищення конкурентоспроможності підприємств і слугують прискоренню, перманентності інноваційного процесу та розвитку, ефективності функціонування інноваційної системи.

Пошук нових рушійних сил прискорення динаміки економічного розвитку підприємств, які б адекватно відповідали сучасному стану розвитку економіки, постало основним завданням сьогодення, що пов'язано, насамперед, із вичерпанням чинників екстенсивного економічного розвитку. Прояв негативних тенденцій в розвитку підприємств свідчить про відсутність системного підходу до управління інноваційним розвитком та процесами.

Така ситуація ініціює питання формування інноваційної стратегії на всіх рівнях управління, що постане ефективним інструментом розроблення та втілення системи підвищення конкурентоспроможності підприємств для стимулювання її інноваційного та соціально-економічного розвитку. Інноваційний розвиток постає основною передумовою забезпечення збільшення прибутку підприємств та забезпечення умов для зростання його конкурентоспроможності.

Це обґрунтовує актуальність розроблення теоретичних і методологічних основ формування інноваційних стратегій, врахування чинників, важелів та

інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємств, урегулювання процесів інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти аналізу та формування інноваційної стратегії в цілях підвищення прибутковості та конкурентоспроможності підприємства висвітлюються такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Юринець З. В., Ілляшенко С., Шумпетер Й., Лапін Н. Однак, постійні зміни ринкового середовища та ринкової кон'юнктури зумовлюють недостатню вивченість даних питань, їх актуальність та необхідність подальшого дослідження в даній галузі.

Метою статті є формування теоретичних і методологічних основ формування інноваційних стратегій в системі підвищення конкурентоспроможності та прибутковості підприємств в сучасних умовах та розроблення науково-практичних рекомендації щодо стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств.

Виклад основного матеріалу. Необхідність переходу економіки України до інноваційної моделі розвитку зумовлена вичерпанням джерел післякризового зростання, уповільненим темпом інвестування коштів у розвиток нової матеріально-технічної бази та знань, загостренням проблем збереження науково-технічного, інноваційного потенціалу.

Сутність інновацій та формування інноваційних стратегій ґрунтується на таких нормативних документах, як Закон України «Про інноваційну діяльність» [1] та ДСТУ 31279:2005 [2].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» «інновації» розглядаються як результат інноваційної діяльності – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

Відповідно до міжнародних стандартів «інновація» визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у новому (удосконаленому) продукті або технологічному процесі, який використовується в практичній діяльності або в нових підходах до соціальних послуг [2].

Необхідність підсилення ролі інновацій як основоположного чинника конкурентоспроможності впливає з таких положень [3]:

- інновації містять елемент новизни та змін, мають динамічний характер і властивість до розвитку;
- інновації тісно пов'язані з усіма іншими чинниками, що впливають на конкурентоспроможність продукту, підприємства, регіону та країни;
- інновації впливають на формування ринкового попиту, який сам по собі є доволі важливим чинником підвищення конкурентоспроможності.

Для визначення основних передумов підвищення конкурентоспроможності підприємств потребує належне обґрунтування

дефініції «інновація». Вчені переважно трактують «інновацію» залежно від об'єкта свого дослідження, що свідчить про багатогранність підходів до його опису, пов'язаного із цілями, предметом, середовищем дослідження й іншими особливостями, які притаманні інноваційній діяльності.

Існує багато тлумачень та ознак класифікації, аналіз яких свідчить про те, що специфічний зміст поняття «інновації» науковці розкривають залежно від об'єкту та предмету свого дослідження – процес або зміни, систему чи результат.

В загальному вигляді, інновація – результати наукових досліджень та розробок, спроможні поліпшити технічні, економічні, споживчі характеристики наявної продукції, процесів, послуг або стати основою нової [4].

Більшість економістів-аналітиків підходять до висновку, що вихід із кризового становища є можливим з виникненням хвилі нововведень, здатних дати довготривалий стимул наступному періоду зростання, інноваційна діяльність, як правило, довготривала і передбачає чітке бачення перспективи. Формування напрямів цієї діяльності з урахуванням перспективи являє собою процес розробки інноваційної стратегії [3].

Інноваційна стратегія – один із засобів досягнення цілей підприємства, який відрізняється новизною для даного підприємства, для ринку, для споживачів тощо. Отже, інноваційна стратегія представляє собою цілеспрямовану діяльність із визначення основних напрямів, вибору пріоритетів майбутнього розвитку, формування вимог до розвитку підприємства і комплексу заходів для досягнення цілей [3].

Стратегія інновацій розробляється так, щоб вона була гнучкою і в разі ринкових змін була здатна швидко трансформуватися в іншу. Інноваційна стратегія підприємства може бути складовою частиною стратегії підприємства і доповнювати функціональні стратегії або бути визначальною взагалі. Інноваційна стратегія підприємства повинна підвищувати і/або підтримувати конкурентний статус продукції, що випускається підприємством. Вона повинна відображати зміст і основні напрями процесу інноваційного розвитку підприємства [3].

Інновації сьогодні визнані найважливішим чинником отримання й утримання конкурентних переваг у всіх сферах економіки, зокрема виробництва та розподілу товарів і послуг. Про суттєвий вплив інновацій та інноваційних процесів на рівень конкурентоспроможності підприємств вказують зарубіжні наукові дослідження [3].

Суть інноваційного підходу до управління конкурентоспроможністю полягає у підсиленні інноваційної активності підприємств завдяки активному втіленню інновацій у виробництво, реалізації інноваційної продукції чи послуг. Підвищення ефективності інноваційної діяльності є об'єднуючим завданням

для держави та підприємницького сектору, унаслідок чого питання створення інновацій і розвиток інноваційної сфери має вирішуватись на загальнодержавному рівні [3].

В цілях формування інноваційних стратегій у системі підвищення конкурентоспроможності підприємства розроблено структурно-логічну схему проведення оцінки ефективності використання та вдосконалення інноваційної стратегії (рис.1).

В якості об'єкту дослідження оцінки ефективності формування інноваційної стратегії було обрано ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет».

Ашан Рітейл - це міжнародна мережа роздрібної торгівлі створена у Франції у 1961 році. Наразі компанія присутня у 12 країнах Європи, Азії та Африки і є 11-м світовим дистриб'ютором продуктів харчування (джерело – Deloitte та 35-м роботодавцем у світі (джерело - Fortune). Ашан Рітейл об'єднує усі формати: гіпермаркети, супермаркети і магазини біля дому, що підсилюються електронною комерцією і драйвами в деяких країнах.

В Україні мережа представлена з 2008 року та сьогодні має фізичні магазини у 9 містах - Київ, Харків, Львів, Чернівці, Житомир, Дніпро, Кривий Ріг, Запоріжжя, Одеса, а також електронну комерцію по всій країні. Ашан – найбільший французький роботодавець в Україні, що працевлаштовує близько 6000 співробітників та пропонує більше 200 різних професій.

Український підрозділ групи – ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет» – зараз управляє 11 торговими об'єктами (шість у Києві, дві у Львові, по одному в Одесі, Кривому Розі та Запоріжжі) сумарною торговою площею 102 600 кв. м.

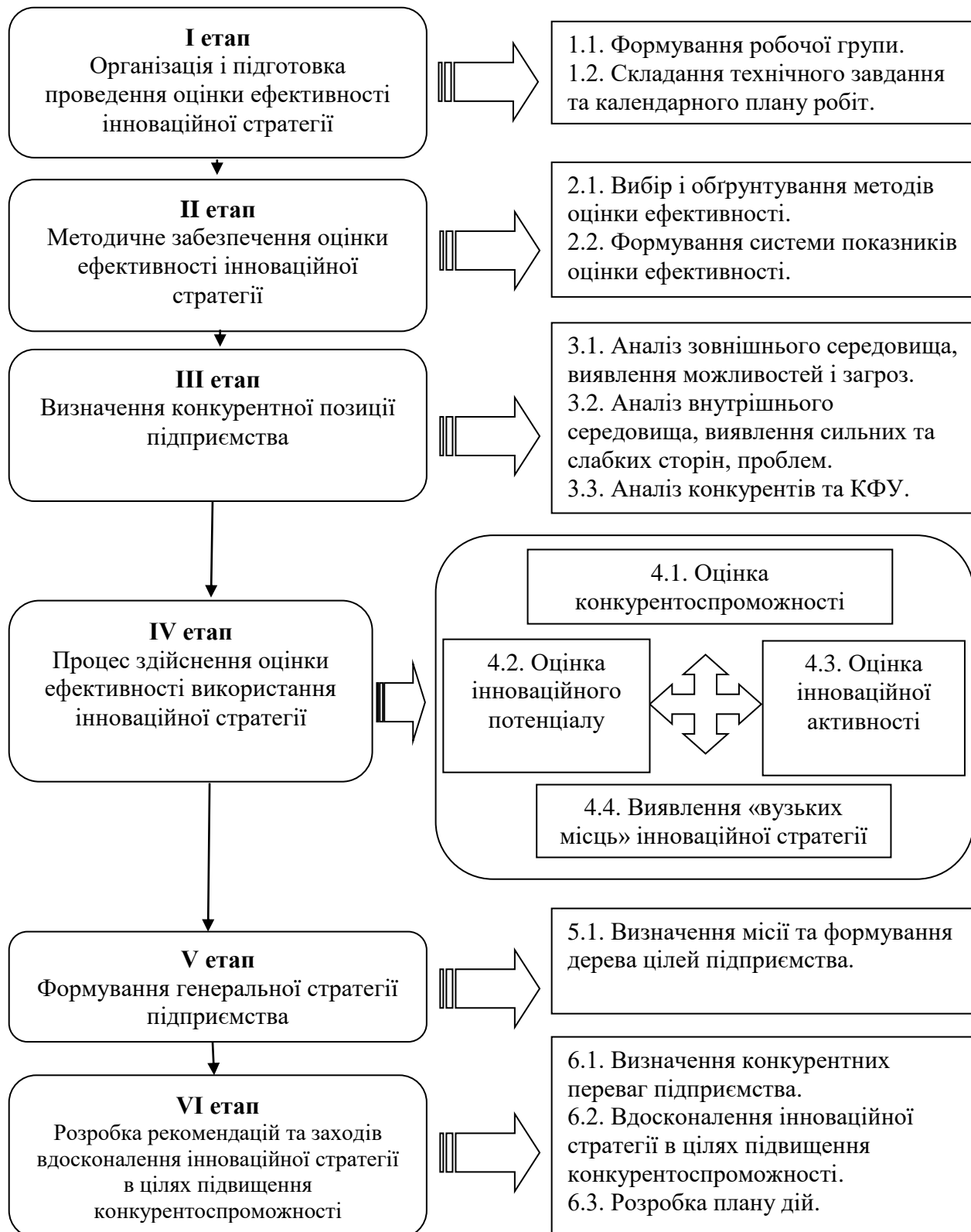

Рис. 1. Структурно-логічна схема проведення оцінки ефективності використання та вдосконалення інноваційної стратегії в цілях підвищення конкурентоспроможності підприємства [розроблено автором]

Український АШАН позиціонує себе як дискаунт-гіпермаркет ТОВ «АШАН» відноситься до розряду середніх підприємств торгівлі. Загальна площа становить 2600 кв. м. У тому числі, торгова площа -1280 кв.м., складські приміщення - 1320 кв. м.

В цілях оцінки ефективності формування інноваційної стратегії як основи конкурентоспроможності підприємства було здійснено аналіз конкурентної позиції ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет». Було виділено основних конкурентів для ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет» (рис.2). Це виявилися: 1 – Нові малі продовольчі магазини підприємства; 2 – Великі спеціалізовані підприємства (торгівельні центри); 3 – супермаркети; 4 – Нові, інтернет-магазини; 5 – Великі оптові торгові підприємства.

Ціна/якість продукту	4			
Низька				
Середня			2	5
Висока	1	3		
	Вузька спеціалізація постачальників/продовольчі магазини	Супермаркети	Торговельні центри	Потенційні постачальники, які обслуговують інші ринки

Рис. 2. Аналіз конкурентного середовища ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет»

Наступним кроком було проведено оцінку ключових факторів успіху підприємства, результати чого приведено в таблиці 1. Цей аналіз було зроблено для проведення порівняння з основними конкурентами та виявлення слабких та сильних сторін.

Таблиця 1

Аналіз ключових факторів успіху діяльності підприємства

КФУ	Вага	Оцінка за 10-бальною шкалою	Зведене значення
Розвиненість збутової системи	0,2	8	1,6
Зручне розташування	0,1	9	0,9
Забезпечення широкого асортименту продукції	0,4	10	4
Імідж	0,1	9	0,9
Оптимальне співвідношення ціна/якість	0,2	8	1,6
Загалом	1	43	9

Аналіз ключових факторів успіху основних конкурентів підприємства представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльна оцінка КФУ конкурентів

КФУ	Вага	Конкурент – АТБ		Конкурент – Метро		Конкурент – Сільпо	
		Абсолютне	Зведене	Абсолютне	Зведене	Абсолютне	Зведене
1	0,2	9	1,8	9	1,8	9	1,8
2	0,1	9	0,9	6	0,6	9	0,9
3	0,4	7	2,8	8	3,2	8	3,2
4	0,1	9	0,9	7	0,7	8	0,8
5	0,2	6	1,2	7	1,4	8	1,6
Загалом	1		7,6		7,7		8,3

З наведеного аналізу бачимо, що найбільшим конкурентом для ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет» є «Сільпо» - 8,3; Найменшим АТБ - 7,6. ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет» слід попрацювати, щодо удосконалення збутової системи так як наприклад Сільпо в цьому факторі більш розвинений.

Відповідно до визначених конкурентних позицій проведемо оцінку рівня ефективності формування інноваційної стратегії у системі підвищення конкурентоспроможності ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет».

Першочергово варто здійснити розрахунок коефіцієнтів конкурентоспроможності основних видів продукції підприємства. Ототожнюємо конкурентоспроможність підприємства з конкурентоспроможністю його продукції на ринку. Таким чином, на основі значень конкурентоспроможності продукції можна розрахувати конкурентоспроможність підприємства [5]. Результати проведених розрахунків представлено у таблиці 3. Таким чином було визначено яка саме з категорій продукції підприємства є більш та менш конкурентоспроможною.

Таблиця 3

**Розрахунок конкурентоспроможності ТОВ «АШАН Україна
Гіпермаркет за продукцією**

Група продуктів	Конкурентоспроможність продукту (ki)	Питома вага продукції в загальному обсязі продажів (ai)	Конкурентоспроможність підприємства (K)
Риба та морепродукти	5	0,24	0,868
Кондитерські вироби	4	0,15	
М'ясо та м'ясні товари	5	0,25	
Молоко та кисломолочні продукти	3	0,15	
Овочі та фрукти	4	0,21	

Наступним етапом оцінки ефективності формування інноваційної стратегії у системі підвищення конкурентоспроможності є розрахунок інноваційного потенціалу. Оцінку здійснюватимемо за п'ятнадцятьма показниками, що відображають реальний стан розвитку підприємства. Оцінка здійснюється експертним методом за шкалою від 0 до 10.

Проведемо аналіз підприємства за організаційно-управлінськими, кадровими, виробничими та ринковими показниками, результати оцінки інноваційного потенціалу підприємства наведемо в таблиці 5.

Таблиця 5

Оцінка інноваційного потенціалу ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет

№	Назва показника	Вага показника Pi	Кількісне значення критерію Ki (0 до 10)
а) Організаційно-управлінський потенціал підприємства			
1	Наявність і характеристики підрозділів аналізу, маркетингу, прогнозування, стратегічного планування та ін.	8	9
б) Кадровий потенціал підприємства			
2	Рівень освіти і кваліфікації менеджерів вищої ланки	10	9
3	Рівень освіти і кваліфікації менеджерів середньої ланки (керівники відділів)	8	9
4	Середній вік працівників в основному виробництві в науково-технологічному секторів управління	6	6
		5	6
		5	7

5	Доля затрат на навчання персоналу загальнопромислових витратах	5	2
в) Виробничий і науково-технічний потенціал			
6	Вікова структура основного виробничого обладнання	7	9
7	Сертифікованість виробництва	10	8
8	Наявність на балансі та показники використання об'єктів інтелектуальної власності	6	7
9	Рівень технологій виробництва	9	7
10	Характеристики використовуваних інформаційних технологій (в проектуванні, конструюванні тощо)	9	9
г) Ринковий потенціал підприємства			
11	Структура споживачів продукції	9	8
12	Наявність і характеристики сервісних систем продажу, обслуговування і експлуатації продукції у споживачів	10	8
14	Участь у внутрішніх і міжнародних виставках, ярмарках, конкурсах	8	7
15	Показники рекламної діяльності (номенклатура рекламної продукції, доля затрат на рекламу загальнопромислових витратах)	10	7
Інноваційний потенціал підприємства		0,627	

На основі узагальнення попередніх розрахунків визначимо рівень інноваційного потенціалу підприємства відповідно до рівня його конкурентоспроможності відповідно до формули.

$$I_k = \sqrt{0,58 * R_k^2 + 0,42 * R_{\Pi}^2} = \sqrt{0,58 * 0,868^2 + 0,42 * 0,627^2} = 0,776$$

Таким чином, можна вважати інноваційний потенціал підприємства «високим», якщо розрахункове значення його інноваційного потенціалу знаходиться в межах 0,8 – 1, «середнім», якщо інноваційний потенціал отриманий в інтервалі 0,4 – 0,79 і «низьким» при інноваційному потенціалі < 0,4 [5]. Відповідно ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет має середній рівень інноваційного потенціалу.

Відповідно до розрахованих значень конкурентної позиції підприємства та ефективності формування інноваційної стратегії підприємства визначмо основні перспективи розвитку та вдосконалення інноваційної стратегії підприємства.

Отже, серед основних напрямків вдосконалення інноваційної стратегії ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет можна виділити такі, як вдосконалення збутової політики, налагодження ритмічності поставок товарів та зменшення браку, вдосконалення рівень конкурентоспроможності такої групи товарів, як «Молоко та кисломолочні продукти», вдосконалення конкурентних переваг.

Висновки. Формування інноваційної стратегії слугує основою конкурентоспроможності потенціалу підприємства та збільшення рівня його прибутковості, таким чином питання аналізу інноваційної стратегії в контексті підвищення рівня конкурентоспроможності та прибутковості є основою для визначення шляхів для її вдосконалення.

Література:

1. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.02 р. № 40–IV. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. – Назва з екрана.
2. Про надання чинності в Україні міждержавним стандартам, змінам до міждержавних стандартів та скасування нормативних документів [Електронний ресурс]: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики 05.10.2005 р. N 285. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseft/ua-smwzcr.htm>
3. Юринець З.В. Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України: дис. докт. екон. наук.- Львів, 2016. - Режим доступу: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_yurynets.pdf
4. Федулова, Л. І. Інноваційна економіка [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. /Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – с. 39.
5. Бурмака М.М., Бурмака Т.М. Управління розвитком підприємства на прикладі підприємств будівельної галузі: [Електронний ресурс]: [монографія]. – Харків: ХНАДУ, 2011. – 204 с. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/23548/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%20%D0%91%D1%83%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B0.pdf>

References:

1. Pro innovatsiyu diyal'nist' [Elektronnyy resurs]: Zakon Ukrayiny vid 04.07.02 r. № 40–IV. [On innovation activity: Law of Ukraine from July 4, 2002, № 40 – IV]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. [in Ukrainian].
2. Pro nadannya chynnosti v Ukrayini mizhderzhavnym standartam, zminam do mizhderzhavnykh standartiv ta skasuvannya normatyvnykh dokumentiv: Nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrayiny z pytan' tekhnichnoho rehulyuvannya ta spozhyvchoyi polityky vid 05.10.2005 r. N 285 [On the granting of interstate standards in Ukraine, changes to interstate standards and the abolition of normative documents: Order of the State Committee of Ukraine for Technical Regulation and Consumer Policy from October 5, 2005 N 285]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://ua-info.biz/legal/baseft/ua-smwzcr.htm> [in Ukrainian].
3. Yurinets, Z.V. (2016) Innovatsiyini stratehiyi v systemi pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrayiny [Innovative strategies in the system of increasing the competitiveness of Ukraine's economy]. *dys. dokt. ekon. nauk - dis. Dr. econ. nauk*. Retrieved from https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_yurynets.pdf [in Ukrainian].
4. Fedulova, L.I. (2006) Innovatsiyina ekonomika [Innovative economy]. *pidruch. dlya stud. vyshch. navch. Zakl - textbook. for students*. higher textbook lock, p. 39. [in Ukrainian].
5. Burmaka, M.M., Burmaka, T.M. (2011) Upravlinnya rozvytkom pidpryyemstva na prykladi pidpryyemstv budivel'noyi haluzi [Upravlinnia rozvytkom pidpryyemstva na prykladi pidpryyemstv budivelnoi haluzii]. *monohrafiya - monograph* - 204 p. - Retrieved from <http://eprints.kname.edu.ua/23548/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%20%D0%91%D1%83%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].

УДК 339

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-128-136](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-128-136)

Дацій Олександр Іванович доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2 м. Київ, 03039, тел.: (044) 490-95-00, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Жукова Ірина Віталіївна кандидат наук з державного управління, доцент, проректор з наукової роботи, ПВНЗ Університет Новітніх Технологій, провулок Машинобудівний, 5-А, м. Київ, тел.: (063) 951-78-55, <https://orcid.org/0000-0003-4927-0610>

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ЕКОНОМІЦІ

Анотація. Визначено, що цінним для розробки управління інвестиційними процесами в Україні є дослідження досвіду держав, розташованих на південному сході Європи. Країни цього регіону дуже близькі до України за географічним розташуванням та політичними умовами розвитку і сама Європа для світової економіки є як гарним регіоном для залучення інвестицій, так і їхнім джерелом для інших країн. На думку науковців, які вивчають проблеми державного управління інвестиційними процесами, неостання роль країн південно-східної Європи на всесвітньому ринку іноземного інвестування зумовлюється чітким та ефективним законодавчим середовищем, дієвими реформами у напрямі модернізації інфраструктури, введення податкових пільг, членством окремих країн в Європейському Союзі, високим рівнем підтримки державних агентств залучення іноземних інвестицій тощо.

Узагальнено, що вдалий міжнародний досвід впровадження моделей державно-приватного партнерства є свідченням того, що вони сприяють рівноправній, партнерській, взаємовигідній співпраці між державними установами та приватними організаціями, у рамках якої, спільні зусилля, спрямовані на реалізацію суспільно-важливих проектів дозволяють вирішити існуючу проблему щодо реалізації механізмів державного управління інвестиційними процесами та отримати прибуток усім учасникам.

На прикладі Франції, проаналізовані проекти державно-приватного партнерства у секторі водопостачання та водовідведення, які впроваджуються у державі впродовж багатьох років. Наприклад, договори концесії на будівництво

та використання об'єктів водопостачання та очистки стічних вод функціонують у країні впродовж якнайменше півсторіччя, що посприяло розвитку великих і диверсифікованих приватних інвестиційних компаній, які стали називатися операторами об'єктів водопостачання та водовідведення.

Ключові слова: економіка, інвестиції, модель державно-приватного партнерства, інвестиційні процеси у розвинених країнах світу, механізми державного управління розвитком економіки, координація роботи держави та приватного бізнесу, пільгового оподаткування інвестиційних резервів у країнах Північної Європи.

Datsiy Oleksandr Ivanovych Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, tel.: (044) 490-95-00, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Zhukova Iryna Vitaliivna Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Vice-Rector for Research at the University of New Technologies, Mashinostroitelny Lane, 5-A, Kyiv, tel.: (063) 951-78-55, <https://orcid.org/0000-0003-4927-0610>

WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT MECHANISMS FOR INNOVATIVE INVESTMENT PROCESS MANAGEMENT IN THE ECONOMY

Abstract. It is determined that the experience of the countries located in the south-east of Europe is valuable for the development of the mechanism of public administration of investment processes in Ukraine. The countries of this region are very close to Ukraine in terms of geographical location and political development conditions, and Europe itself is both a good investment attraction area and a source for other countries for the world economy. According to scientists studying the problems of public administration of investment processes, the recent role of the countries of Southeast Europe in the world foreign investment market is conditioned by a clear and effective legislative environment, effective reforms in the direction of infrastructure modernization, introduction of tax privileges, European membership, European membership the level of support of state agencies for attracting foreign investments, etc.

Generally speaking, good international experience in implementing public-private partnership models is evidence that they foster equal, partnership, mutually beneficial cooperation between public institutions and private organizations, through which joint efforts aimed at the implementation of socially important projects on the implementation of the mechanisms of state management of investment processes and

profit for all participants.

For example, in France, public-private partnership projects in the water and wastewater sector that have been implemented in the country for many years are analyzed. For example, concessions for the construction and use of water and wastewater facilities have been operating in the country for at least half a century, contributing to the development of large and diversified private equity firms, known as water and wastewater facilities operators.

Keywords: economy, investment, model of public-private partnership, investment processes in developed countries of the world, mechanisms of public administration of economic development, coordination of work of the state and private business, preferential taxation of investment reserves in the countries of Northern Europe.

Постановка проблеми. Формування інноваційної моделі економічного розвитку є ключовою метою будь-якої держави і найважливішим фактором успіху країни у довгостроковій перспективі. Як показує досвід зарубіжних країн, на проведення інвестиційної політики та на її нормативно-правове забезпечення справляють сильний вплив інтеграційні світові процеси. Така ознака є схожою у механізмах державного регулювання інвестиційної діяльності як в Україні, так і в розвинутих країнах світу. Однак, існують і деякі важливі відмінності, які наша держава може взяти до уваги на шляху побудови ефективної інвестиційної моделі держави. Єдиний політико-економічний напрям у сфері розвитку залучення іноземних інвестицій, який застосовується у зарубіжних країнах з розвинутою економікою, може стати прикладом для України у питанні формування ефективної інноваційної економіки [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Роль державно-приватного партнерства, його сутність та вплив на розвиток взаємодії держави і бізнесу досліджували такі зарубіжні вчені як: В. Варнавський [2], Дж. Кейнс [3], Р. Коуз, В. Міхеєв [4], П. Сасакі [5], В. Якунін та багато інших. Науковці пишуть про те, що правові традиції зарубіжних законодавчих систем мають доволі давню історію функціонування інституту державно-приватного партнерства. Наслідком існування такого явища є визначена економіко-правова модель функціонування держави. Варто зазначити, що дослідження вчених, у своїй більшості, спрямовані на перевірку цього інституту на його відповідність змісту правових відносин, а не на його формування.

Разом з цим, у вітчизняній науці, державно-приватне партнерство досліджували Д. Бондаренко [6], О. Вінник [7], Я. Казюк [8], П. Кулинич [9], В. Кругловий, І. Запатріна, М. Маїсурадзе [10], В. Махінчук [11], О. Прошкуратов [12], С. Сімак [13] та багато інших науковців, але не можемо сказати, що фундаментальний аналіз цього державного явища проведений до кінця. Скоріше за все, це можна пояснити тим, що таке явище, як

державно-приватне партнерство є досить новим і, на даний час, відсутня стабільна практика державно-правового регулювання таких відносин.

Тому, вважаю, що доречним буде розглянути досвід розвинених країн у сфері державно-приватного партнерства у різних секторах економіки.

Формулювання цілей (мети) статті. У цій статті, маю за мету проаналізувати аспекти підвищення ефективності управління інвестиційними процесами в економіці України.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, запровадження інституту державно-приватного партнерства в Україні і в розвинених країнах світу є одним із високих пріоритетів реалізації урядових програм розвитку господарської діяльності, що сприяє взаємодії державних структур та приватного бізнесу. Для залучення в економіку країни приватних коштів, підвищення соціальних стандартів суспільства мають бути заведені значні інвестиційні ресурси, суттєвим джерелом надходжень яких може бути саме приватний бізнес.

Досить нове явище – державно-приватне партнерство – це ефективний інструмент на шляху становлення та розвитку національної економіки, вирішення нагальних соціально-економічних проблем шляхом об'єднання і використання ресурсів державного й приватного секторів. Як одна із форм взаємодії держави та бізнесу, висока ефективність державно-приватного партнерства доведена досвідом розвинених країн світу.

Основним інструментом законодавчого регулювання відносин державно-приватного партнерства є Закон України «Про державно-приватне партнерство» № 2404-VI від 31.10.2010 р. [14], який визначає організаційно-правові засади взаємодії приватних партнерів з державними партнерами та основні договірні принципи державно-приватного партнерства. Під державно-приватним партнерством мається на увазі співпраця між Україною, в особі визначених державних органів влади та органів місцевого самоврядування, (які називаються державними партнерами), та приватними юридичними, або фізичними, особами-підприємцями (приватними партнерами), яка здійснюється на основі договору у встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами порядку.

Розглянемо на прикладі Франції [15] проекти державно-приватного партнерства у секторі водопостачання та водовідведення, які впроваджуються в державі впродовж багатьох років. Наприклад, договори концесії на будівництво та використання об'єктів водопостачання та очистки стічних вод функціонують у країні впродовж якнайменше півсторіччя, що посприяло розвиненню великих і диверсифікованих приватних організацій, які стали називатися операторами об'єктів водопостачання та водовідведення.

Із введенням в дію вимог директив Європейської Комісії відносно якості питної води і очищення стічних вод істотно виросла і відповідальність органів

державної влади щодо забезпечення споживачів якісною питною водою. Для того, щоб задовольнити вимоги директив, країни мають вкладати значні кошти у розбудову нових, або ремонт, чи реконструкцію, існуючих об'єктів водопостачання і очищення стічних вод. В результаті таких заходів, країни, які донині не залучали приватний сектор до цієї комунальної сфери, досліджують можливість використання ресурсів, досвіду та технологій приватних підприємств. Варто зазначити, що переважна більшість приватних організацій, діяльність яких була розглянута Світовим банком, успішно зменшили втрати води, особливо в Марокко, Бразилії, Західній Африці та Колумбії.

Звичайно, в окремих випадках не вдалося досягти помітного прогресу і показники втрати води залишалися дуже великими – більше 50%. Проведений аналіз, також, показав те, що залучення приватного виконавця може істотно збільшити рівень збору платежів за виконані послуги. За даними цього дослідження, у країнах з перехідною економікою і в країнах, які розвиваються (в Китаї, Алжирі та Малайзії) спостерігається поступове зростання кількості населення, яке обслуговується приватними виконавцями з водопостачання, в основному, завдяки збільшенню кількості приватних виконавців.

Проте, багатьом концесіонерам не вдалося інвестувати прогнозовані кошти відповідно до початкових зобов'язань і, відповідно, плани відносно охоплення населення даними послугами не були повністю реалізовані.

Однак, договори концесії, які поєднували державне і приватне фінансування в таких країнах: як Аргентина, Еквадор і Колумбія, на рівні з договорами оренди, що включали інвестиційні зобов'язання, за умовами яких інвестиції, в своїй більшості, напряму фінансуються державним партнером, виявились більш дієвими з позиції розширення доступу населення до водопостачання.

З недавнього часу, проекти державно-приватного партнерства поширюють свою дію на ті галузі, в яких суттєво підвищилося фінансове навантаження, з точки зору традиційних функцій та зобов'язань, покладених на публічний сектор, наприклад, управління відходами.

У місті Ванкувері [15] (Канада), було прийнято рішення про укладення спільної угоди з приватними організаціями щодо модернізації методів захоронення промислових відходів [16]. Зазначеною угодою було прописано, що приватними виконавцями проводитиметься утилізація метану та вуглекислого газу для зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище.

В рамках укладеного договору державно-приватного партнерства, приватний виконавець має взяти на себе обов'язки з проектування, будівництва і фінансування теплової електростанції. Планувалося, що дана електростанція використовуватиме газ, отриманий як результат згоряння органічних відходів, як альтернативне джерело енергії та використовуватиметься державним

партнером для потреб локальної промисловості. Тепло, що вивільнятиметься в процесі виробництва електроенергії та буде постачатися для підігріву води, продаватиметься приватним виконавцем великому тепловому комплексу для покриття усіх потреб в опаленні.

Адміністрація міста та приватна компанія, за умовами договору, розподіляють дохід від продажу виробленої теплової та електроенергії.

В описаному вище випадку, основними учасниками державно-приватного партнерства є:

- в якості державного партнера, виступає міська адміністрація Ванкуверу, місту належить ділянка, де захороняють відходи і міська адміністрація керує звалищем, яке, також, перебуває у власності міста;

- в якості приватного партнера, виступає компанія з виробництва електроенергії, яка виконує проектування, будівництво, фінансування і управління проектами виробництва теплової та електроенергії, а, також, спеціалізується на їх продажі.

- ще одним приватним партнером є агропромисловий сектор, який купує гарячу воду для її використання в господарстві.

Такий приклад взаємовигідної співпраці приватного і публічного секторів можна використовувати і в українських реаліях, спираючись на діюче законодавство у галузі державно-приватного партнерства.

Успішним прикладом взаємовигідної співпраці держави та приватного інвестора може слугувати проект державно-приватного партнерства, який реалізується у Великобританії [17]. У місті Бірмінгем існує 850 мостів, тунелів і пов'язаних транспортних споруд та приблизно 2500 кілометрів вулиць, доріг та міських автомагістралей. Це означає, що у темну пору доби міська влада має забезпечити освітлення усієї інфраструктури, яка знаходиться у владі міста. Більша кількість ламп, які використовувалися у минулому, були ртутними, натрієвими, або метало галогенними, лампами високого тиску, тобто, до впровадження проекту державно-приватного партнерства вуличне освітлення було занадто старе та потребувало заміни.

Повна заміна вуличного освітлення є частиною масштабного проекту, вартість робіт для виконання якого складає 117 млн. доларів США із загальної суми договору 4,2 млрд. доларів США. Мета даного проекту – енергозаощадження та поступове покращення технічного обслуговування мережі автодоріг загальною протяжністю 2500 км, 4200 км тротуарів, майже 100 тис. ліхтарів, 76 тис вулиць, 1100 світлофорів та близько 850 мостів, дорожніх споруд та тунелів. Реалізувати даний проект планується до кінця 2035 року.

На прикладі Бірмінгема бачимо, як приватний та комунальний сектори почали співпрацю, залучаючи приватні кошти та прагнучи модернізувати інфраструктуру міста, згідно зі встановленими стандартами. Дане партнерство, також, передбачає

певні зобов'язання приватного виконавця підтримувати інфраструктуру в робочому стані впродовж усього терміну дії договору.

Висновки. Отже, можна дійти висновку, що коли трапляється кооперація держави та приватного сектора, всі сторони отримують вигоди і, як наслідок, підвищується рівень життя громадян. Вдалий міжнародний досвід впровадження державно-приватного партнерства є свідченням того, що воно є інструментом рівноправної, партнерської, взаємовигідної співпраці між державними установами та приватними організаціями, у рамках якої спільні зусилля, спрямовані на реалізацію суспільно-важливих проектів, дозволяють вирішити існуючу проблему та отримати прибуток усім учасникам [18].

Особлива зацікавленість державної та регіональної влад у використанні та розвитку державно-приватного партнерства пов'язана із суттєвими перевагами такого державного механізму для залучення інвестиційних ресурсів, що особливо важливо в існуючих умовах значної невідповідності між потребами розвитку та наявними бюджетними ресурсами України.

Література:

1. Гоцуляк Л. В. Інвестиційна політика розвинених країн в умовах становлення інноваційної економіки / Л. В. Гоцуляк. // Ефективна економіка. - 2014. - № 9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_9_26.
2. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики / В.Г. Варнавский // Мировая экономика и международные отношения. - 2011. - № 9. - С. 41-50.
3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс. - М.: Эксмо, 2007. - С. 960
4. Михеев О.Л. Зарубежний опыт частно-государственного партнерства и реалии России / О.Л. Михеев // Финансовый бизнес. - 2009.-№ 4. - С. 28-37.
5. Сасаки М. Доверие в современной России (компаративистский подход к «социальным добродетелям») / М. Сасаки, Ю. Латов, Г. Ромашкина, В. Давыденко // Вопросы экономики. - 2010. - № 2. - С. 83-102.
6. Бондаренко Д.С. До питання адміністративно-правового регулювання державно-приватного партнерства за законодавством України / Д.С. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. - 2014. - № 1. - С. 152-157.
7. Вінник О.М. Проблеми правого регулювання корпоративних і партнерських відносин: монографія / Оксана Мар'янівна Вінник. - К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. - С. 166.
8. Казюк Я. Державно-приватне партнерство як механізм стимулювання розвитку регіонів та місцевого самоврядування / Яніна Казюк // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. - 2012. - С. 47-49.
9. Кулинич П.Ф. Земельно-правові аспекти розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні на засадах публічно-приватного партнерства: шляхи вдосконалення / П.Ф. Кулинич // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 1. - С. 247-251.
10. Маісурадзе М. Ю. Передумови розвитку державно-приватного партнерства в Україні / М. Ю. Маісурадзе // Економіка та держава. - 2014. - № 2. - С. 11-14. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_2_4.

11. Махінчук В. Державно-приватне партнерство як форма співучасті у реалізації державних інтересів / В. Махінчук // Митна справа. - 2013. - № 4(2). - С. 295-298. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_4\(2\)_53](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_4(2)_53).

12. Прошкуратов О. М. Основні соціально-економічні сфери реалізації державно-приватного партнерства у світі / О. М. Прошкуратов // Наукові праці НДФІ. - 2014. - Вип. 1. - С. 40-48. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2014_1_6.

13. Сімак С. В. Засади інституційного забезпечення державного управління у сфері публічно-приватного партнерства в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Сімак // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Державне управління. - 2016. - Т. 267, Вип. 255. - С. 146-151. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_25

14. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: Мір: //гакоп2 .гаІа. §о уиа/1а\¥8/з1іо\¥/2404-17.

15. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ І ВПРОВАДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ / Звіт Групи радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою» с. - 69. - Режим доступу : http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf

16. Європейська економічна комісія ООН. Приктическое руководство по вопросам эффективного управления в сфере государственно-частного партнерства, 2008.

17. Proven Delivery Models for LED Public Lighting. – [Link]: <https://ppp.worldbank.org/public-privatepartnership/library/proven-delivery-models-for-led-public-lighting>.

18. Romanenko Y.A. Chaplay I.V. The essence of the strategy and «strategic set». Менеджмент качества: поиск и решения: 2016 рік. матеріали ІІ між народ. наук.-практ. конф. 23-25 листопада 2016 р. Шанхаї (Китай): Регіональгна академія менеджменту, 2016. С.61-64.

References:

1. Goculjak L. V. Investicijna politika rozvinenih kraїн v umovah stanovlennja innovacijnoї ekonomiki / L. V. Goculjak. // Efektivna ekonomika. - 2014. - № 9. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_9_26.

2. Varnavskij V.G. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: nekotore vopros'i teorii i praktiki / V.G. Varnavskij // Mirovaja zkonomika i mezhdunarodn'ie otnoshenija. - 2011. - № 9. - S. 41-50.

3. Kejns Dzh. M. Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg. Izbrannoe / Dzh. M. Kejns.- M.: Zksmo, 2007. - S. 960

4. Miheev O.L. Zarubezhn'ij op'itchastno-gosudarstvennogo partnerstva i realii Rossii / O.L. Miheev // Finansov'ij biznes. - 2009.-№ 4. - S. 28-37.

5. Sasaki M. Doverie v sovremennoj Rossii (komparativistskij podhod k «social'n'im dobrodeteljam») / M. Sasaki, Ju. Latov, G. Romashkina, V. Dav'idenko // Vopros'i zkonomiki. - 2010. - № 2. - S. 83-102.

6. Bondarenko D.S. Do pitannja administrativno-pravovogo reguljuvannja derzhavno-privatnogo partnerstva za zakonodavstvom Ukraїni / D.S. Bondarenko // Visnik Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu. - 2014. - № 1. - S. 152-157.

7. Vinnik O.M. Problemi pravogo reguljuvannja korporativnih i partners'kih vidnosin: monografija / Oksana Mar'janivna Vinnik. - K.: NDI privatnogo prava i pidpriemnictva NAPrN Ukraїni, 2010. - S. 166.

8. KazjukJa. Derzhavno-privatne partnerstvo jak mehanizm stimuljuvannja rozvitku regioniv ta miscevogo samovrjaduvannja / Janina Kazjuk // Misceve samovrjaduvannja ta regional'nij rozvitok v Ukraїni. - 2012. - S. 47-49.

9. Kulinich P.F. Zemel'no-pravovi aspekti rozvitku sil's'kogospodars'koï kooperacii v Ukraïni na zasadah publichnoprivatnogo partnerstva: shljahi vdoskonalennja / P.F. Kulinich // Chasopis Kiïvs'kogo universitetu prava. - 2014. - № 1. - S. 247-251.

10. Maisuradze M. Ju. Peredumovi rozvitku derzhavno-privatnogo partnerstva v Ukraïni / M. Ju. Maisuradze // Ekonomika ta derzhava. - 2014. - № 2. - S. 11-14. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_2_4.

11. Mahinchuk V. Derzhavno-privatne partnerstvo jak forma spivuchasti u realizacii derzhavnih interesiv / V. Mahinchuk // Mitna sprava. - 2013. - № 4(2). - S. 295-298. - Rezhim dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_4\(2\)_53](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_4(2)_53).

12. Proshkuratov O. M. Osnovni social'no-ekonomichni sferi realizacii derzhavno-privatnogo partnerstva u sviti / O. M. Proshkuratov // Naukovi praci NDFI. - 2014. - Vip. 1. - S. 40-48. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2014_1_6.

13. Simak S. V. Zasadi institucijnogo zabezpechennja derzhavnogo upravlinnja u sferi publichno-privatnogo partnerstva v Ukraïni [Elektronnij resurs] / S. V. Simak // Naukovi praci [Chornomors'kogo derzhavnogo universitetu imeni Petra Mogili kompleksu "Kievo-Mogiljans'ka akademija"]. Serija : Derzhavne upravlinnja. - 2016. - T. 267, Vip. 255. - S. 146-151. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_25

14. Pro derzhavno-privatne partnerstvo: Zakon Ukraïni vid 01.07.2010 r. № 2404-VI. [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: Mir: //gakop2.gasIa. §o uia/1a\¥8/z1io\¥/2404-17.

15. DERZhAVNO-PRIVATNE PARTNERSTVO JaK MEHANIZM REALIZACII NOVOÏ REGIONAL'NOÏ POLITIKI: MOZhLIVOSTI ZASTOSUVANNJa TA PRAKTICHNI ASPEKTI PIDGOTOVKI I VPROVADZhENNJa INVESTICIJNIH PROEKTIV / Zvit Grupi radnikiv z vprovadzhennja derzhavnoï regional'noï politiki v Ukraïni Programi «U-LEAD z Evropoju» s. - 69. - Rezhim dostupu : http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf

16. Evropejs'ka ekonomichna komisija OON. Prikticheskoe rukovodstvo po voprosam jeffektivnogo upravlennja v sfere gosudarstvenno-chastnogo partnerstva, 2008.

17. Proven Delivery Models for LED Public Lighting. – [Link]: <https://ppp.worldbank.org/public-privatepartnership/library/proven-delivery-models-for-led-public-lighting>.

18. Romanenko Y.A. Chaplay I.V. The essence of the strategy and «strategic set». Menedzhment kachestva: poisk i reshenija: 2016 rik. materiali II mizh narod. nauk.-prakt. konf. 23-25 listopada 2016 r. Shanhaï (Kitaj): Regional'gna akademija menedzhmentu, 2016. S.61-64.

УДК 35

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-137-143](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-137-143)

Залізнюк Вікторія Петрівна доктор наук з державного управління, професор кафедри світової економіки Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Кіото, 19, м. Київ, 02000, тел.: (067) 407-79-97, <https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВ НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Мета статті — дослідити аспекти управління економічною поведінкою підприємств на прикладі країн Європейського Союзу. Виявлено, що сталість та амортизаційні властивості економіки країн Європи залежать, в тому числі, від успішності та фінансової ефективності малого та середнього бізнесу. Підприємництво, водночас, має характер транснаціонального світового здобутку : так, для більшості країн-членів Європейського Союзу свобода підприємництва та торгівлі ототожнюється із природним правом, закладених у Основних законах вищезазначених держав.

Відмічено, що у контексті інтенсифікованого, ефективного та економічно обґрунтованого контролю за економічною діяльністю підприємств Європейським Союзом обирається концепт фінансового планування. Обґрунтування колообігу фінансових активів комерційних установ, регламентація фінансових правовідносин між державно-владним апаратом та сектором підприємництва формують сутнісно-амортизаційну характеристику управління економічною поведінкою підприємств на теренах Європейського Союзу. Водночас, інтенсифікований контроль за діяльністю підприємств та їх економічним потенціалом дозволяє забезпечити актуально-оптимальні передумови для дієвого господарського обороту, та, зокрема, досягнення фінансової прибутковості підприємницької діяльності. Відтак, одним із основним завдань країн-членів Європейського Союзу є забезпечення підприємницького сектору економіки належним об'ємом коштів, які матимуть гіпотетичну можливість до трансформації у оборотні та необоротні комерційні активи.

Доведено, що економіко-політичний устрій Європейського Союзу має уніфіковану, індивідуалізовану управлінську структуру. У цьому контексті особливо важливим є пошук засобів покращення ефективності управління економічною поведінкою підприємств.

Обґрунтовано роль та місце фінансового планування у побудові багаторівневого та індивідуалізованого контрольно-ревізійного механізму

управління економічною поведінкою підприємств, з огляду на досвід країн-членів Європейського Союзу.

Ключові слова : державна політика, економічна поведінка, фінансове планування, контрольно-ревізійний механізм, країни-члени Європейського Союзу.

Zalizniuk Victoria Petrovna Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of World Economy, Kyiv National University of Trade and Economics, str. Kyoto, 19, Kyiv, 02000, tel .: (067) 407-79-97, <https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

CHARACTERISTICS OF MANAGEMENT OF ECONOMIC BEHAVIOR OF ENTERPRISES IN THE EUROPEAN UNION

Abstract. The purpose of the article is to explore aspects of managing the economic behavior of enterprises on the example of the European Union. It was found that the sustainability and depreciation properties of European economies depend, inter alia, on the success and financial efficiency of small and medium-sized businesses. Entrepreneurship, at the same time, has the character of a transnational world achievement: for example, for most member states of the European Union, freedom of enterprise and trade is identified with the natural law enshrined in the Basic Laws of the above-mentioned states.

It is noted that in the context of intensified, effective and economically sound control over the economic activity of enterprises, the European Union chooses the concept of financial planning. Substantiation of the cycle of financial assets of commercial institutions, regulation of financial relations between the state apparatus and the business sector form the essence and depreciation characteristics of the management of economic behavior of enterprises in the European Union. At the same time, intensified control over the activities of enterprises and their economic potential allows to provide relevant and optimal conditions for effective economic turnover, and, in particular, to achieve financial profitability of entrepreneurial activity. Therefore, one of the main tasks of the member states of the European Union is to provide the business sector of the economy with an adequate amount of funds that will have a hypothetical opportunity to transform into current and non-current commercial assets.

It is proved that the economic and political system of the European Union has a unified, individualized management structure. In this context, it is especially important to find ways to improve the management of economic behavior of enterprises.

The role and place of financial planning in the construction of a multilevel and individualized control and audit mechanism for managing the economic behavior of enterprises, based on the experience of European Union member states, is substantiated.

Keywords: state policy, economic behavior, financial planning, control and audit mechanism, member states of the European Union.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, успішність підприємництва та бізнесу виступають показником загальнодержавного політико-соціального потенціалу, відображаючи вірність обрання країнами-членами Європейського Союзу державно-управлінського курсу. Однак, саме управління та ревізійна діяльність, що полягає у інтенсифікованому контролі за діяльністю підприємств, створює об'єктивно законну, виходячи із досвіду Європи, модель комерціалізованої торгівлі. Підприємництво є засобом реалізації приватних та державних економічних завдань, сприяє збагаченню державного потенціалу, забезпечує ієрархічну побудову вмотивованих фінансових правовідносин із представниками урядування, бізнес-партнерствами та кредитно-економічними підрозділами Європейського Союзу. Необхідно зауважити, що додатковим чинником, що зумовлює необхідність процесу глобалізації економічного контролю за підприємницьким сектором в Європейському Союзі, є координація відносин глобалізованого інформаційного партнерства з іншими державами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проактивність економічного потенціалу Європейського Союзу на рівні міжнародно-правового економічного співробітництва зумовлює необхідність комплексного опрацювання організаційно-управлінських основ інтенсифікованого управління економічною поведінкою підприємств із урахуванням досвіду країн-членів Європейського Союзу. Отже, особливої нагальності набуває дослідження управління економічною поведінкою підприємств на території Європи. Варто виокремити наукові здобутки Терещенко О.О., Панкова В.А., Ляшенко Г.П., Ковальова В.В., Данилюка М.О., Блокманса В. та інших.

Мета статті — визначити концептуальні аспекти інтенсифікованого управління поведінкою підприємств, опираючись на досвід країн-членів Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. З позицій економічних та фінансових теорій, бюджетування підприємств є основним фактором, що визначає та спрямовує діяльність підприємств. Через це, для Європейського Союзу, у хронологічно-зворотній перспективі, основним завданням завжди було нормувати, систематизувати та уніфікувати контрольно-наглядову державно-управлінську систему.

Одночасно, Європейська політика регіонального розвитку, котра покликана забезпечити рівність усіх держав-учасниць Союзу за Маастрихтським договором, визначає необхідність розробки політики підтримки : так, враховуються виробничі, комерційні та дохідні обсяги фінансових активів підприємств, проводиться галузевий компаративний аналіз фінансово-економічної доцільності за країнами, регіонами та адміністративно-територіальними одиницями країн-членів Європейського Союзу [1].

Загалом, саме міжурядовий, локально-муніципальний розвиток суспільно-державних процесів у Європі зумовлює посилений контроль за економічною діяльністю країн-членів Європейського Союзу.

Наприклад, у Великобританії проведення планових перевірок бізнесу ініціюється Палатою Представників : вони відбуваються у формі ревізій, переглядів економічно-впорядкувальної документації, співставлення операційного фактажу підприємництва, задекларованих доходів та витрат. Дещо архаїчний підхід Британії, однак, відзначається високим рівнем ефективності : виробничі процеси прозорі, а економічний потенціал держави є загальноновизнаним.

В той же час, Бундесрат та Бундестаг (Німеччина та Австрія), виступаючи за чесний, прозорий та легальний бізнес, реалізують наступні державно-курсіві постулати : заохочення та культивування малого бізнесу, його підтримка – і, як підсумок, розвиток ніші середнього бізнесу; гарантії для підприємств, їх управлінців та працівників – у розрізі забезпечення робочим капіталом, ринком споживчих послуг та ініціаторства затвердження окремих товарних сегментів для збуту на території Європейського Союзу. Фактично, в даному випадку контроль-но-ревізійний аспект впливу на економічну прозорість підприємств носить радше імперативно-диспозитивний, аніж суто імперативний характер [2].

Вважаю за необхідне сконцентрувати увагу на партикулярності щодо контексту стандартизації інтенсифікації управління економічною діяльністю підприємств у Люксембурзі. Так, середній дохід ВВП на душу населення тут – найвищий у Європі. Обґрунтовується це, першочергово, розвиненою сферою послуг, в тому числі – у галузі підприємництва [3].

Задля збереження конкретизованого та ієрархічно впорядкованого державно-управлінського підходу, урядом Люксембургу було сформовано апарат контролю за підприємницькою діяльністю : його специфікою є наявність системи спрощеної фінансової звітності, що реалізується шляхом непрямої процедури оподаткування — зокрема, корпоративного податку на дохід підприємництва та муніципально-комерційного оподаткування. Також, активного розвитку набув громадський контроль – ефективність та дохідність корпоративних бізнес-організацій Люксембургу координується не лише за допомогою законопроектів, але й предметного втілення прямих форм демократії [4].

В той же час, важливої ролі у процесі активного управління економічною діяльністю підприємств на території Європейського Союзу набув процес фінансового планування. За базовим визначенням, основоположним принципом комерційно-підприємницького планування виступає методика балансу. Нею, зокрема, передбачено раціональні, економічні та фінансово обґрунтовані ресурсні витрати, які схвалюються ревізійними радами країн Європи лише за умови фінансово-пропорційної необхідності у регламентації оборотних та необоротних активів підприємств.

У дійсності, процес економічно обґрунтованих витрат підприємств ототожнюється із загальним рівнем економічної інтегративності країн-членів Європейського Союзу. Рівень інтенсифікації управління економічною поведінкою підприємств обумовлюється наступними реальними фінансово-ресурними лімітуваннями, характеристикою реального планування та універсалізму затверджених планових підприємницько-комерційних розрахунків [5].

На Рис. 1 представлено систематизовану структуру інтенсифікованого управління економічною поведінкою підприємств за прикладом країн-членів Європейського Союзу.

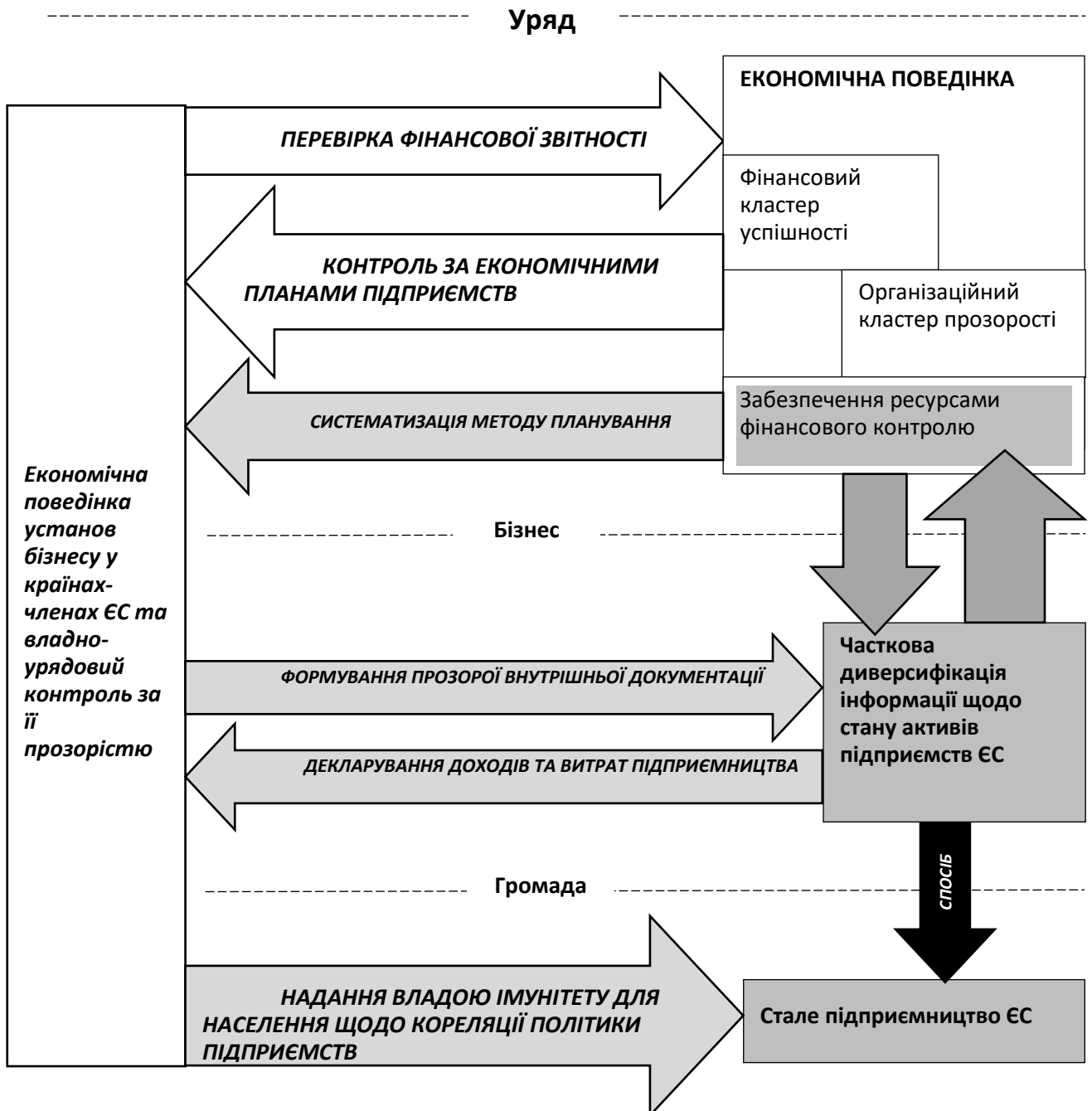

Рис. 1. Управління економічною поведінкою підприємств у ЄС

Важливо зазначити, що управління економічною поведінкою підприємств на теренах Європейського Союзу має тенденцію до правової та управлінської рецепції. Так, у Швейцарії, подібно Люксембургу, застосовуються методики управління загальнонаціональним капіталом посередництвом контролю за діяльністю підприємств. Аналогічно, застосування економіко-математичних моделей комерціалізованого управління допомагає культивувати більш прозоре та активно розгалужене використання фінансової звітності у якості антикорупційного інструмента [6; 7; 8; 9; 10].

По факту, дієве, гласне, політично незалежне управління економічною діяльністю підприємств, з огляду на досвід Європи, забезпечується аналітико-оперативною діяльністю процесу фінансового аналізу комерційних підприємств. Деталізоване опрацювання отриманих макро- та мікроекономічних показників за окремий період дозволяє співставляти індексні значення реальних та фактично задекларованих показників, таким чином попереджуючи прояви монополізації ринків товарів та послуг окремими суб'єктами підприємництва країн-членів Європейського Союзу.

В свою чергу, фінансування бізнесу на рівні Європейського Союзу здійснюється за інноваційною кривою, що дозволяє трансформувати процедуру інвестування в бізнес у більш технологічну площину. До прикладу, Європейський парламент продовжує визначати інфраструктуру засадничою ланкою економічного добробуту підприємств, водночас наголошуючи на обов'язковому контролі щодо їх діяльності. Управління економічною поведінкою підприємств у Європейському Союзі, відтак, має однорідну, логічну структуру.

Висновки. Інтенсифіковане управління економічною поведінкою підприємств на теренах Європейського Союзу є логічно впорядкованим, структуризованим державно-управлінським механізмом. Уряд та населення формують єдину контрольно-ревізійну систему, що дозволяє оперативно відстежувати порушення податкового та економічного законодавства підприємствами. Отже, комерційна складова підприємництва у Європейському Союзі широко розвивається, координуючись та спрямовуючись органами влади, в тому числі — Європейським парламентом.

Література:

1. Панков В.А. Контролінг та бюджетування діяльності підприємства // Навчально-методичний посібник // В. А. Панков, С. Я. Єлецьких, Н. М. Михайличенко . — Краматорськ, 2006. — 128 с.
2. Данилюк М.О., Лещій В. П. Теорія і практика процесно-орієнтованого управління витратами : наук. Видання — Івано-Франківськ : 2002 .— 248 с.
3. Ковальов В.В. Фінансовий менеджмент : теорія і практика .— 2-е вид, перероблене та доповнене // В.В. Ковальов .— Москва : вид-во Проспект, 2007. — 412 с.
4. Blockmans W. Civil Rights and Political Participation in Ancien Regime Europe // Вісник Санкт-Петербурзького ун-ту, Історія 2020 // Т.65, вип. 3., с. 842-864

5. Ляшенко Г.П. Контролінг управління підприємством : підручник // Г.П. Ляшенко, Л.М. Раєвська, О.В. Чернова. — Київ : Кондор, 2009. — 280 с.
6. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посібник // О. О. Терещенко. — Київ : КНЕУ, 2003. — 554 с.
7. Романенко Є.О. Чаплай І.В. Шляхи оптимізації державної комунікативної політики в Україні. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2019. № 2 травень 2019. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15607809568549.pdf>
8. Акімова Т.Ю. Залучення молоді до прийняття рішень: організаційно управлінський аспект // Наукові перспективи: журнал № 5(11) 2021. С 10-22 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5\(11\)-10-25](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5(11)-10-25)
9. Акімова Т. Ю. Нормативно-правові засади розвитку громадянського суспільства в Україні // Публічне управління та регіональний розвиток: журнал. 2021. № 13. С 560-580. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.01>
10. Акімова Т.Ю. Розвиток лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти // Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»): журнал. 2022. № 1(6) 2022. С 12-25. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6))

References:

1. Pankov V.A. Kontrolling ta bjudzhetuvannja dij'al'nosti pidpriemstva // Navchal'no-metodichnij posibnik // V. A. Pankov, S. Ja. Clec'kih, N. M. Mihajlichenko . — Kramators'k, 2006. — 128 s.
2. Daniljuk M.O., Leshhij V. P. Teorija i praktika procesno-orientovanogo upravlinnja vitratami : nauk. Vidannja — Ivano-Frankivs'k : 2002 .— 248 s.
3. Koval'ov V.V. Finansovij menedzhment : teorija i praktika .— 2-e vid, pereroblene ta dopovnene // V.V. Koval'ov .— Moskva : vid-vo Prospekt, 2007. — 412 s.
4. Blockmans W. Civil Rights and Political Participation in Ancien Regime Europe // Visnik Sankt-Peterburz'kogo un-tu, Istorija 2020 // T.65, vip. 3., s. 842-864
5. Ljashenko G.P. Kontrolling upravlinnja pidpriemstvom : pidruchnik // G.P. Ljashenko, L.M. Raevs'ka, O.V. Chernova. — Kiiv : Kondor, 2009.— 280 s.
6. Tereshhenko O.O. Finansova dij'al'nist' sub'ektiv gospodarjuvannja : navch. posibnik // O. O. Tereshhenko. — Kiiv : KNEU, 2003. — 554 s.
7. Romanenko Є.О. Чаплай І.В. Шljahi optimizacii derzhavnoi komunikativnoi politiki v Ukraïni. Publichne administruvannja ta nacional'na bezpeka. 2019. № 2 traven' 2019. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15607809568549.pdf>
8. Akimova, T.Ju. (2021). Zaluchennja molodi do prijnattja rishen': organizacijno upravlins'kij aspekt [Involving young people in decision-making: organizational and managerial aspect]. *Naukovi perspektivi - Scientific perspectives*, 5(11) 2021, 10-25 [in Ukrainian].
9. Akimova, T. Ju. (2021). Normativno-pravovi zasadi rozvitku gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraïni [Normative and legal principles of civil society development in Ukraine]. *Publichne upravlinnja ta regional'nij rozvitok - Public administration and regional development*, 13, 560-580 [in Ukrainian].
10. Akimova, T.Ju. (2022). Rozvitok liderstva u majbutnih social'nih pracivnikiv v umovah zakladu vishhoï osviti [Leadership development in future social workers in the conditions of higher education institution]. *Perspektivi ta innovacii nauki (Serija «Psihologija», Serija «Pedagogika», Serija «Medicina») - Perspectives and innovations of science (Series "Psychology", Series "Pedagogy", Series "Medicine")*, 1(6) 2022, 12-25 [in Ukrainian].

УДК 331.3

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-144-151](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-144-151)

Лисак Володимир Юрійович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка 61, м. Кам'янець-Подільський, <https://orcid.org/0000-0001-8469-4166>

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНУ ПОВЕДІНКУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В статті проведено систематизацію та аналіз впливу різноманітних факторів як внутрішнього так і зовнішнього середовища на організаційну поведінку персоналу підприємств в умовах інноваційного розвитку. Розглянуто загальний механізм формування позитивного та продуктивного стилю організаційної поведінки персоналу працівників підприємства. Вивчена та проведена кваліфікація факторів впливу на поведінку персоналу підприємства. Проведено аналіз особливостей факторів зовнішнього середовища до яких віднесено: складність і необхідність врахування впливу розмаїття факторів, взаємозв'язок факторів, динамічність змін середовища, невизначеність через брак інформації. Досліджено вплив на організаційну поведінку персоналу підприємств в умовах інноваційного розвитку макроекономічних та мікроекономічних факторів. Виявлено, що науковцями до макроекономічних факторів прийнято відносити, географічне положення підприємства, рівень життя населення регіону, економічні показники держави. До мікроекономічних факторів, що впливають на організаційну поведінку персоналу підприємств належать такі як: профіль і вид діяльності підприємства, мікроклімат який панує на тому чи іншому підприємстві, рівень фінансового забезпечення працівників. З'ясовано, що чималий вплив на організаційну поведінку персоналу підприємства в умовах інноваційного розвитку мають і соціально-культурні фактори серед яких: особливості та рівень освіти працівників, менталітет притаманний регіону. Проведені дослідження дають можливість згрупувати фактори внутрішнього та зовнішнього середовища відносно параметрів особистості, що включають всі фактори пов'язані з особистісними психофізіологічними особливостями працівників. В результаті досліджено виявлено, що в науковій літературі існує ціла низка підходів до класифікації даних факторів за різними критеріями. Як правило виділення тих чи інших факторів відбувається з врахуванням такого критерію як ефективність організаційної поведінки.

Ключові слова: організаційна поведінка, фактори зовнішнього середовища, фактори внутрішнього середовища, інноваційний розвиток, макроекономічні фактори, мікроекономічні фактори.

Lysak Volodymyr Yuriiovich Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko, Ogienko St., 61, Kamyanets-Podilsky, <https://orcid.org/0000-0001-8469-4166>

FACTORS OF INFLUENCE ON ORGANIZATIONAL BEHAVIOR IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Abstract. The article systematizes and analyzes the impact of various factors of both internal and external environment on the organizational behavior of enterprise personnel in terms of innovative development. The general mechanism of formation of positive and productive style of organizational behavior of the personnel of employees of the enterprise is considered. The qualification of factors influencing the behavior of enterprise personnel has been studied and conducted. An analysis of the characteristics of environmental factors, which include: the complexity and need to take into account the impact of diversity of factors, the relationship of factors, the dynamics of environmental change, uncertainty due to lack of information. The influence on the organizational behavior of the personnel of enterprises in the conditions of innovative development of macroeconomic and microeconomic factors is investigated. It was found that scientists to macroeconomic factors include the geographical location of the enterprise, living standards of the population of the region, economic indicators of the state. The microeconomic factors that affect the organizational behavior of the personnel of enterprises include such as: profile and type of activity of the enterprise, the microclimate prevailing in a particular enterprise, the level of financial security of employees. It was found that the socio-cultural factors, including the peculiarities and level of education of employees, the mentality of the region, have a significant impact on the organizational behavior of the company's staff in terms of innovative development. The conducted research makes it possible to group the factors of the internal and external environment in relation to personality parameters, which include all factors related to the personal psycho-physiological characteristics of employees. As a result, it was found that in the scientific literature there are a number of approaches to the classification of these factors according to different criteria. As a rule, the selection of certain factors is based on such criteria as the effectiveness of organizational behavior.

Keywords: organizational behavior, environmental factors, internal factors, innovative development, macroeconomic factors, microeconomic factors.

Постановка проблеми. В сучасних глобалізаційних умовах яких перебувають більшість вітчизняних підприємств та умовах жорсткої конкуренції все більше значення для діяльності людини та її організаційну поведінку на підприємстві має вплив внутрішнє та зовнішнє середовище в

якому функціонують підприємства. Особливого значення дана проблема набуває в умовах стрімкого розвитку інновації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу різноманітних факторів на організаційну поведінку персоналу підприємств в умовах інноваційного розвитку турбувало як зарубіжних так і вітчизняних науковців серед яких варто зазначити: Блейк Р, Гавриш О.А., Друкер П.Ф., Колот А.М., Мескон М.Х., Одегов, Ю.Г., Козлов, В.В., Сидорова, В.Н. та ін.

Мета статті. В процесі нашого дослідження для вивчення впливу дії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на організаційну поведінку персоналу підприємства постає необхідність їх систематизації, класифікації за спільними ознаками та аналіз їх впливу в умовах інноваційного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Працівник який прийшов на роботу на підприємство, як правило, перш за все намагається зайняти на ньому певне місце, при цьому виконувати певний обсяг роботи та отримувати за неї гідну винагороду яка б могла задовольнити його потреби. В залежності від того, наскільки його очікування виправдані, він обирає відповідний стиль на напрям своєї поведінки.

Загальний механізм формування позитивного та продуктивного стилю організаційної поведінки працівника на підприємстві полягає в тому, щоб надати людині можливість отримувати максимум задоволення та позитивних емоцій засобом задоволення всіх наявних потреб, завдання вищого топ-менеджменту підприємства перетворити роботу працівників з завдань з виробництва продукції та надання послуг в роботу на якій кожен працівник може реалізувати свої потенційні можливості. Задача керівників в умовах інноваційного розвитку полягає в тому, щоб оцінити стан факторів, що впливають на поведінку працівників з точки зору того, наскільки вони сприятливі для формування зацікавленості працівників в продуктивній праці в інтересах підприємства та скорегувати їх зусилля в потрібному напрямку.

На сьогоднішній день однією з задач яка стоїть перед керівниками підприємств та фахівцями з управління персоналом є успішне вирішення проблем викликані дисбалансом між внутрішніми та зовнішніми факторами впливу на організаційну поведінку. Як свідчить практика управління внутрішні фактори підлягають управлінню з боку керівників підприємства то на жаль зовнішні фактори є некерованими оскільки, вони постійно змінюються та в більшості своїй є непередбачуваними.

Для подальшої класифікації факторів потрібно попередньо проаналізувати основні характеристики зовнішнього та внутрішнього середовища. До особливостей зовнішнього середовища відносимо:

складність і необхідність врахування впливу великої кількості та розмаїття факторів, які є складовими зовнішнього середовища;

взаємозв'язок факторів, оскільки зміни в одному з них впливатимуть на інші; динамічність зміни середовища; невизначеність, зумовлена недостатньою кількістю інформації про середовище та її достовірністю [1].

Науковці та спеціалісти з управління персоналом виділяють велику кількість факторів, що впливають на організаційну поведінку в різноманітних наукових працях можна зустріти різноманітну типологію впливу факторів.

Наприклад, в наукових роботах сучасних науковців таких як Ю.Г. Одегов, В.Н. Сідорова та інші [2], можна зустріти наступну класифікацію факторів, що впливають на організаційну поведінку на підприємстві серед них:

Макроекономічні фактори, економічна ситуація в країні як правило має негативний вплив на організаційну поведінку персоналу в організації так як, економічні показники знаходяться на вкрай низькому рівні, спостерігається постійне зростання цін на різноманітні товари, постійна інфляція зменшує реальні доходи населення.

До макроекономічних факторів також відноситься географічне положення підприємства, відіграє велике значення як на економічні показники так і на організаційну поведінку до них можна віднести, наближеність підприємства до автострад чи залізничного сполучення, розміщення в центрі міста чи за його межами, зручність транспортного сполучення з підприємством. Рівень життя в регіоні, як правило має дуже велику залежність від попереднього фактору, якщо регіон депресивний в якому не розвинуто виробництво чи інші галузі економіки це має негативний вплив на організаційну поведінку.

Зовнішньоекономічні зв'язки при умові, що підприємство випускає товари на зовнішні ринки можуть виникнути перепони пов'язані з політичною ситуацією в країні, так як спостерігається політична криза, багато потенційних інвесторів відмовляються працювати на нашому ринку. Статус підприємства на ринку, визначається його ринковими позиціями та економічними зв'язками на це мають вплив переваги підприємства над конкурентами. Очікування потенційних споживачів формуються під впливом задоволення від якості придбаної продукції чи отриманих послуг.

Мікроекономічні фактори до яких відносяться профіль і вид діяльності підприємства в залежності від цього формується не тільки організаційна поведінка але й мікроклімат в організації оскільки різні організації переслідують різні цінності та стиль поведінки працівників в ній, наприклад поведінка педагогічного колективу буде кардинально відрізнятись від поведінки працівників шахти.

Рівень фінансового забезпечення особистості люди з більшим фінансовим забезпеченням менші схильні до участі в конфліктах їх психофізіологічний стан набагато кращий ніж людей, які постійно думають про те, як забезпечити свої навіть первинні потреби, відповідно і поведінка в організації буде кардинально відрізнятись.

Особа керівника чи власника в залежності від того як персонал сприймає свого безпосереднього керівника чи власника підприємства буде залежати організаційна поведінка на підприємстві, якщо працівники задоволені особою керівника вони будуть виконувати поставлені перед ними завдання, в протилежному випадку вони чинитимуть відкритий або прихований опір, який може призводити до конфліктів. Реальна ситуація, яка склалася на підприємстві особливо між працівниками структурних підрозділів.

Фактори соціально-культурного оточення до них відносять особливості освіти, полягають в тому, що більш освіченіші працівники будуть обирати стиль поведінки в організації, який сприятиме поліпшенню мікроклімату в організації. Менталітет має прямий вплив на організаційну поведінку на підприємстві, оскільки формує основні цінності суспільства в цілому та працівників зокрема. А також реакцію на різноманітні виробничі ситуації.

Нормативно-правові фактори, всі підприємства працюють на ринку в одному правовому полі, дотримання чинного законодавства є необхідною умовою функціонування будь-якого підприємства. Свобода громадян полягає в можливості вільного волевиявлення права на мирні зібрання для виявлення своєї думки.

Теоретичне значення класифікації факторів ефективності управління персоналом полягає в тому, що вона дає змогу в довгостроковій перспективі розробляти стратегію організаційної поведінки, визначати співвідношення між факторами, виявляти особливості в дії окремих факторів з урахуванням специфіки кожного напрямку діяльності підприємства, а також оцінювати потенціал розвитку персоналу. Використання такої класифікації забезпечує визначення впливу кожного фактору окремо, а також результативності дії факторів – завдяки цьому правильно виявляються і використовуються резерви зростання ефективності управління персоналом загалом.

В своїй праці І.С. Стоянов [3], запропонував класифікацію факторів впливу на організаційну поведінку за наступними критеріями:

Фактори, що утворюють зовнішнє оточення, яке поділяється на дві групи: прямого та опосередкованого впливу.

До першої групи прийнято відносити організації та особистості, які пов'язанні з даним підприємством в силу тих цілей і задач які вони виконують: постачальники, споживачі продукції чи послуг даного підприємства, акціонери, кредитори, конкуренти, професійні спілки, торговельні організації, що займаються реалізацією продукції, державні органи, спілки споживачів.

До другої групи факторів зовнішнього середовища, які не мають безпосереднього впливу на діяльність організації передбачають стратегічно важливі рішення, які приймає керівництво підприємства. До їхнього складу входять, в першу чергу, наступні групи факторів серед них політичні, економічні, демографічні, соціально-культурні, технологічні, екологічні,

географічні, кліматичні. Детальний розгляд та вивчення кожної з вищенаведених груп допомагає визначити силу і можливий напрям їх впливу на діяльність підприємства

До внутрішніх факторів впливу на організаційну поведінку запропоновано розглядати соціальну ситуацію на підприємстві, організаційні умови праці робітника. Значну увагу автор приділяє впливу таких факторів як ролі працівника в процесі виробництва, статусу який він займає на даному підприємстві, стереотипи поведінки учасників виробничого процесу, значення результатів спільної діяльності, актуальна мотивація учасників, що приймають участь в процесі виробництва а також існуюча система стимулювання на підприємстві.

В результаті проведеного дослідження постала можливість узагальнити та згрупувати фактори зовнішнього та внутрішнього середовища відносно наступних параметрів. Параметри особистості включають в себе всі фактори, що тією чи іншою мірою пов'язані з особистісними психофізіологічними особливостями працівників. Параметри підприємства враховують фактори організації, які мають вплив на поведінку працівників до них відносяться такі фактори, як умови праці на підприємстві, організаційно-технічні параметри праці робітників, організація праці, стиль і методи керівництва.

Параметри зовнішнього середовища до даної категорії слід віднести фактори, які здійснюють безпосередній або опосередкований вплив організаційну поведінку зовні, до них можуть належати, наприклад, економічна ситуація в країні чи регіоні, характер взаємодії з іншими підприємствами вплив міжнародного співробітництва конкуренція тощо. Варто зазначити той факт, що запропонована в даній роботі класифікація факторів, що здійснюють вплив на організаційну поведінку підприємства не є єдиною вірною.

В науковій літературі існує ціла низка підходів до класифікації даних факторів за різними критеріями. Як правило виділення тих чи інших факторів відбувається з врахуванням такого критерію як ефективність організаційної поведінки. Тобто при дослідженні факторів визначалось на основі ефективності їхнього впливу на організаційну поведінку на підприємстві.

Поділ факторів на внутрішні та зовнішні допомагає визначити джерело походження фактору, тобто відбувається його вплив зовні чи з середини підприємства, що дозволить керівництву підприємства вибору найбільш оптимальних шляхів управління організаційною поведінкою підприємства.

Таким чином, знаючи походження будь якого фактору зовнішнє чи внутрішнє можна більш повно та чітко визначити необхідні дії та засоби впливу на організаційну поведінку на підприємстві.

В процесі проведеного дослідження виникає необхідність поглибити аналіз та характеристику параметрів. Параметри особистості, включають в себе індивідуальні психофізіологічні особливості працівників підприємства, рівень

фінансового забезпечення працівників однак даний параметр носить суцільно індивідуальний характер оскільки для кожної окремої людини рівень її потреб визначається індивідуально. Завдяки саме цим параметрам у керівників підприємства є можливість виділити загальні показники, на які варто звертати увагу під час розробки та запровадження методів, що допоможуть підвищити ефективність організаційної поведінки на підприємстві.

Оскільки, в сьогоденних умовах інноваційного розвитку працівники підприємства стають найціннішим ресурсом завдяки якому підприємство здатне досягти економічного розвитку, завоювати та зміцнити конкурентні позиції, визначаючи по суті ефективність її функціонування, то організаційна поведінка, яка їм притаманна в процесі виробничої діяльності визначає успіх чи невдачі в діяльності всієї організації.

Тому, в першу чергу, під час розробки та запровадження методів щодо формування процесу управління організаційною поведінкою на підприємстві варто враховувати не лише особистісні параметри працівників, але і яким чином на них можна впливати, змінювати або корегувати з врахуванням того, що потрібно підприємству в даний момент часу.

До параметрів організації прийнято відносити організацію праці на підприємстві неправильна організація праці призводить до втрат часу та вимушених простоїв це не сприяє формуванню позитивної організаційної поведінки, оскільки працівники втрачають заробітки з вини адміністрації. Стимулювання праці науковцями та менеджерами практиками доведено, що основним стимулом для більшості працівників є розмір їхньої заробітної плати. Завдяки якому вони здатні задовольняти свої особисті потреби.

Організаційна культура та мікроклімат в колективі сприяє досягненню поставлених цілей та зменшенню конфліктів в організації. Стан економічного розвитку підприємства та залежність від нього добробуту працівників а також стиль управління. Всі вищезазначені параметри необхідно враховувати по тій простій причині, що предметом дослідження являється не просто поведінка людини, а саме поведінка людини в організації, тобто організаційна поведінка підприємства.

Оскільки, людина більшість свого часу проводить на робочому місці, то одним з визначальних факторів, що впливає на його поведінку, окрім вищезгаданих параметрів особистості, являються умови в яких він працює. Параметри підприємства, як фактор, допомагають визначити, які з існуючих умов праці на підприємстві мають суттєвий вплив на формування позитивного чи негативного мікроклімату в колективі. Коли керівництво підприємства має інформацію, які фактори мають значний вплив на формування певної поведінки працівників, можна суттєво підвищити рівень ефективності цієї поведінки, впливаючи на нього через коригування факторів організацій праці на підприємстві.

Параметри зовнішнього середовища являють собою сукупність факторів впливу, які мають походження з зовні підприємства. Та підприємство на них

впливу немає. До цих параметрів відносяться наприклад, вид діяльності підприємства, політична ситуація в країні, економічні показники, демографічна ситуація, нормативно-правове регулювання трудової діяльності, рівень життя в регіоні, зовнішньоекономічні зв'язки. Дана група факторів як правило має опосередкований вплив як на діяльність підприємства так і організаційну поведінку, однак, при інших умовах вони здатні різною мірою здійснювати безпосередній вплив на організаційну поведінку підприємства.

Висновки. Однак варто зазначити, це може мати як позитивний так і негативний вплив. Якщо в країні або регіоні спостерігається економічне зростання, на ринку існують умови для розвитку чистої конкуренції, діяльність підприємств захищається нормативно-правовими актами, політична ситуація сприяє залученню іноземних інвестицій, фактори зовнішнього середовища мають позитивний вплив на діяльність підприємства, що в свою чергу сприяє покращенню мікроклімату в колективі та справляє позитивний вплив на організаційну поведінку підприємства. В протилежному випадку, коли в країні спостерігається спад економічних показників, затяжні кризові явища в економіці та галузі, все це негативно впливає на організаційну поведінку персоналу підприємства. Визначення факторів, які мають вплив на поведінку персоналу на підприємстві допоможуть керівникам підприємства зрозуміти напрямок вирішення задач, які стоять перед підприємством в області управління персоналом. А заходи, які направлені на підвищення ефективності організаційної поведінки на підприємстві сприятимуть покращенню та стабілізації економічного становища підприємства та покращення загальних показників діяльності підприємства в умовах інноваційного розвитку.

Література:

1. Колот А.М. Мотивація персоналу. Київ. КНЕУ, 2002. 337 с.
2. Одегов, Ю.Г., Козлов, В.В., Сидорова, В.Н. Организационное поведение в структурно-логических схемах. Москва. 2007. 360 с.
3. Стоянов, В.Н. Удовлетворенность трудовой деятельностью как составляющая эффективного организационного поведения. Кадровик. Кадровый менеджмент. 2009. №8

References:

1. Kolot A.M. (2002) Motyvaciya personalu. [Staff motivation.] Kyjiv. KNEU, 2002. 337 s.
2. Odegov, Yu.G., Kozlov, V.V., Sidorova, V.N. (2007) Organizatsionnoe povedenie v strukturno-logicheskikh skhemakh. [Organizational behavior in structural-logical schemes.] Moskva. 2007. 360 s.
3. Stoyanov, V.N. (2009) Udovletvorennost' trudovoy deyatel'nost'yu kak sostavlyayushchaya effektivnogo organizatsionnogo povedeniya. [Job satisfaction as a component of effective organizational behavior.] Kadrovik. Kadrovyyu menedzhment. 2009. №8.

УДК 657: 631.1

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-152-161](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-152-161)

Матюха Микола Миколайович кандидат економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, тел.: (067) 262-17-41, <https://orcid.org/0000-0002-7968-3777>

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ОБЛІКУ В УМОВАХ АУТСОРСИНГУ

Анотація. Висвітлені питання формування системи обліку в умовах застосування аутсорсингу. Встановлено, що надання бухгалтерського аутсорсингу - це задоволення потреб підприємства шляхом забезпечення організації ведення обліку, формування та подачі звітності у поєднанні з раціональними витратами, у тому числі із врахуванням оптимізації системи оподаткування та зборів. З позицій методології бухгалтерський аутсорсинг можна визначити як особливий вид підприємницької діяльності з надання замовникам кваліфікованої допомоги в організації, веденні бухгалтерського (фінансового) обліку на платній основі відповідно договірних зобов'язань суб'єкту господарювання. Бухгалтерський аутсорсинг характеризується як професійна послуга, що створює замовнику можливості оптимізувати витрати праці, а аутсорсеру - отримувати додаткову вигоду у формі плати за реалізовану послугу. Дослідження методики становлення та ведення обліку в умовах аутсорсингу показало, що найбільш актуальні проблеми пов'язані з визнанням на практиці необхідності ефективної організації облікової роботи та, як наслідок, достовірним визначенням його предмета та об'єктів. Такий стан речей утруднює теоретичне та практичне тлумачення мети та завдань ведення обліку в умовах аутсорсингу. Саме основою побудови інформаційної бази обліку має стати експрес-оцінка діяльності підприємства, що проводиться аутсорсинговою компанією за визначеними елементами для вирішення проблем ведення бізнесу. Експрес-діагностика економічного стану підприємства має забезпечувати подвійну функцію: по-перше формувати структуру інформаційної бази обліку, по-друге визначати параметри застосування інформаційних систем управління підприємством.

Ідентифіковано тенденцією до розширення сфери управління послугами, пов'язаними із розробкою системи управління в галузі ІТ. Система дозволяє охоплювати всі бізнес-процеси, ІТ-служби та приймати управлінські рішення щодо стратегічних проєктів та поточної діяльності підприємства — від управління замовленнями до управління портфелем проєктів

Ключові слова: облік, звітність, методи обліку, аутсорсинг, експрес-аналіз, облікове обслуговування.

Matiukha Mykola Mykolaiovych PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National University of Technologies and Design (KNUTD), Nemyrovycha-Danchenka St., 2, Kyiv, 01011, tel.: (067) 262-17-41, <https://orcid.org/0000-0002-7968-3777>.

INTEGRATION OF ACCOUNTING INFORMATION FLOWS IN OUTSOURCING CONDITIONS

Abstract. The issues of formation of the accounting system in the conditions of outsourcing are highlighted. It has been established that the provision of accounting outsourcing is to meet the needs of the enterprise by ensuring the organization of accounting, formation and filing of reporting in conjunction with rational costs, including, taking into account the optimization of the taxation and fees. From the standpoint of methodology, accounting outsourcing can be defined as a special kind of entrepreneurial activity with the provision of qualified assistance to the organization, conducting accounting (financial) accounting on a paid basis in accordance with the contractual obligations of an entity. Accounting outsourcing is characterized as a professional service that creates the customer with the ability to optimize labor costs, and outsourcing - to receive additional benefits in the form of a payment for a realized service. Investigation of the method of formation and accounting of accounting in outsourcing conditions showed that the most relevant problems are associated with recognition of the need for an effective organization of accounting work and, as a consequence, a reliable definition of its subject and objects. Such a state of affairs makes it difficult to interpret the goal and tasks of accounting in outsourcing. It is the basis of the construction of an information base of accounting to become an express evaluation of the activities of an enterprise conducted by an outsource company based on defined elements to solve business issues. Express-diagnostics of the economic state of the enterprise should provide a double function: first form the structure of the information base of accounting, and secondly determine the parameters of the use of information management systems of the enterprise.

Identified by the tendency to expand the scope of service management associated with the development of the IT management system. The system allows you to cover all business processes, IT services and make managerial decisions on strategic projects and current activities of the enterprise - from managing orders to manage project portfolio management

Keywords: accounting, reporting, accounting methods, outsourcing, express analysis, accounting service.

Постановка проблеми. Економічна ситуація свідчить про стійку тенденцію до зростання вартості ведення обліку на підприємстві, що викликано фаховими змінами у законодавстві, формами подання звітності та вимогами до кваліфікації бухгалтерів. Через високу вартість утримання та перепідготовку облікового персоналу низка підприємств неспроможна забезпечувати штат кваліфікованих обліковців постійно, особливо ця ситуація актуальна для малих та середніх суб'єктів господарювання. З іншого боку, надмірна економія на зарплатних витратах призводить до плинності кадрів та збільшення втрат, пов'язаних із штрафами, санкціями, невирішеними питаннями із контрагентами. Способом вирішення критичних питань є аутсорсинг (від англ. outsourcing - використання зовнішніх джерел, ресурсів), а точніше, один з його підвидів – бухгалтерський аутсорсинг.

Найбільшого поширення аутсорсинг набув у економічно розвинутих країнах. Діяльність західних компаній у сфері аутсорсингу це ефективний інструмент, який допомагає вивільнити дорогоцінний час і спрямувати його на такі важливі напрямки діяльності, як бізнес-логістика, маркетинг, продажі та стратегічне планування.

У вітчизняній бізнес-практиці аутсорсинг тільки починає свій розвиток та розвивається досить повільно, що спричинено відсутністю прозорого законодавства, не збалансованою ціновою політикою на даний вид послуг, традиціями, які склалися у керівництва підприємств, щодо організації обліку та подання звітності.

Згодом даний вид діяльності має стати перспективним і вигідним для підприємств, оскільки має значні переваги щодо економії витрат, часу та уникнення проблем із штрафами за несвоєчасну подачу звітності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційне забезпечення управління підприємством визначається високим рівнем розвитку фундаментальних досліджень. У цьому напрямку відомі роботи вчених як Голова С.Ф. [1], Головацької С. І. [2], Радіонової Н.Й. [3], Скрипник М.І. [4] та інш., які створюють теоретичну базу для проведення подальших досліджень з метою забезпечення методичної бази, що сприяє найбільш ефективному прийняттю рішень на основі даних управлінського обліку.

Мета статті. Якісна інформація складається з аналітичних елементів інформації, які відіграють вагомую роль для прийняття ефективних управлінських рішень. Саме деталізація інформації має бути візуалізована, спроектована та репрезентована в сучасному обліку підприємства, надавати можливість проводити комплексну оцінку стану справ на підприємстві. Метою дослідження є обґрунтування методики інтеграції інформаційних потоків обліку при використанні аутсорсингових послуг.

Виклад основного матеріалу. У широкому сенсі аутсорсинг — це спосіб

оптимізації організації обліку, більш концентроване зосередження діяльності на головному напрямі діяльності шляхом передачі виконання непрофільних функцій зовнішнім спеціалізованим установам на договірній основі. Інакше кажучи, під аутсорсингом розуміють забезпечення підтримання основних, допоміжних, підтримуючих чи супутніх інформаційних функцій зовнішнім виконавцям, що спеціалізуються в конкретній галузі та володіють знаннями, досвідом, технічним оснащенням для забезпечення управління підприємством.

Основна ідея надання бухгалтерського аутсорсингу - це задоволення потреб підприємства шляхом забезпечення організації ведення обліку, формування та подачі звітності у поєднанні з раціональними витратами, у тому числі із врахуванням оптимізації системи оподаткування та зборів.

З позицій методології бухгалтерський аутсорсинг можна визначити як особливий вид підприємницької діяльності з надання замовникам кваліфікованої допомоги в організації, веденні бухгалтерського (фінансового) обліку на платній основі відповідно договірних зобов'язань суб'єкту господарювання. Бухгалтерський аутсорсинг характеризується як професійна послуга, що створює замовнику можливості оптимізувати витрати праці, а аутсорсеру - отримувати додаткову вигоду у формі плати за реалізовану послугу.

Також, методичний підхід охоплює різні рівні регламентування аутсорсингу бухгалтерського обліку із зазначенням відповідних інструментів, а також перспективних результатів на основі їх вдосконалення. Суть даного підходу полягає в тому, що аутсорсер оптимізує організацію ведення бухгалтерського і внутрішнього аудиту замовників - суб'єктів господарювання та одночасно формує власну політику досягнення результативності діяльності, починаючи з просування певної бухгалтерської послуги. Значимість підвищення результативності діяльності бухгалтерських аутсорсингових компаній полягає в тому, щоб підвищити конкурентоспроможність свого клієнта через покращення інформованості управління підприємством.

З іншого боку виникає проблема етичного забезпечення інформування керівництва та збереження комерційної таємниці підприємства, особливо дана проблема виникає при обслуговуванні декількох однорідних галузевих контрагентів в одній аутсорсинговій компанії. З метою збереження комерційної таємниці працівників аутсорсингових компаній можна розділити на дві категорії багатопрофільних та спеціалізованих. Багатопрофільних аутсорсерів доцільно використовувати для ведення обліку та формування фінансової звітності, а для зовнішнього аутсорсингу слід залучати фахівців більш вузького профілю для забезпечення ведення управлінського обліку. Одночасно слід, визначити характеристику облікових функцій працівників компаній для проведення аутсорсингу в конкретних підприємствах. Формування предметної сфери управлінського обліку, у таких умовах,

здійснюється в даний час у двох площинах, наповнення яких взаємопов'язане зі специфікою розуміння постановки цілісного обліку відповідно:

- за зовнішніми нормами: а) або на нормативному рівні, який має обмеження щодо регульованих об'єктів обліку, наприклад, у США та Франції; б) чи створення громадських установ, у яких здійснюється добровільна сертифікація обліковців з постановки та ведення управлінського обліку;

- за внутрішніми корпоративними стандартами суб'єктів господарювання.

Дослідження нормативних джерел [5] свідчить про те, що організація та методика управлінського обліку не входять до законодавчого регулювання. Проте мають місце окремі нормативні акти щодо регулювання обліку витрат підприємств, їх класифікації, формування та порядку відображення інформації у звітності, а також використання окремих методів калькулювання собівартості продукції (послуг, робіт). Вітчизняний рівень запровадження управлінського обліку передбачає процес ідентифікації, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та подання фінансової та виробничої інформації, на підставі якої керівництвом підприємства приймаються оперативні та стратегічні рішення. Ця характеристика управлінського обліку заснована на міжнародних стандартах формування показників фінансової звітності. Вітчизняні підприємства за аналогією із світовим досвідом визначають управлінський облік, акцентуючи увагу на ідентифікації, формуванні, процесі накопичення та передачі інформації. З іншого боку, до предмету управлінського обліку відносять проведення аналізу (обробки) облікових даних, здійснення підготовки, проведення інтеграційних робіт, що мають вплив на формування показників фінансової звітності, з метою планування, оцінки та контролю виробничої діяльності та визначення ефективності використання ресурсів. Слід зазначити, що у вітчизняній економічній літературі існує безліч дискусійних точок зору, які можна поділити на широке та вузьке розуміння предмета управлінського обліку у такому контексті.

Загальна постановка системи обліку в умовах аутсорсингу, визначає властиву специфіку, що виявляється у якісних характеристиках даних суб'єкта економічної діяльності:

- орієнтація на запити внутрішніх користувачів, що виконують обов'язки в процесі закупівлі, виробництва, продажу продукції (робіт, послуг);

- організація основної та допоміжної діяльності за власною ініціативою;

- виявлення, систематизація та класифікація відхилень від ключових індикаторів діяльності;

- факти не обов'язкового документального обґрунтування господарського життя;

- спрямованість на рішення управлінських завдань, пов'язаних з формуванням різноманітної асортиментної лінійки продуктів (робіт, послуг) із визначенням граничної суми витрат при виробництві та її реалізації;

- максимальна оперативність прийняття рішень;
- необхідність визначення не тільки фактичних величин, структурних показників, що враховуються, а також їх похідних розрахункових, планових та прогнозних величин;
- застосування грошово-натуральних вимірників, вимірників часових витрат, показників трудомісткості;
- задоволення вільної інтерпретація вибору структури витрат.

Перш, ніж спробувати покращити діяльність підприємства, вибрати, а потім впровадити облікову систему, аутсорсингові компанії слід проаналізувати нинішній стан розвитку замовника, для досягнення мети доцільно визначити стан взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем (замовниками та постачальниками), ідентифікувати базу даних за кожним робочим місцем. Керівний склад підприємства має володіти достовірною інформацією про стан в якому функціонує підприємство в цілому та за підрозділами підприємства [1].

Саме основою побудови інформаційної бази обліку має стати експрес-оцінка діяльності підприємства, що проводиться аутсорсинговою компанією за визначеними елементами (таблиця).

Таблиця

Елементи експрес-аналізу підприємства з метою формування інформаційної системи обліку

Розділ	Зміст
Загальні характеристики підприємства	історія підприємства, місце розташування, майновий стан, організаційно-правова форма і структура власності, основні і допоміжні виробництва, номенклатура продукції, основні фінансово-економічні показники, специфіка діяльності
Аналіз галузі діяльності (ступінь конкуренції)	історія галузі, основні економічні показники галузі, ступінь конкуренції в галузі, характеристика прибутковості галузі
Стратегія підприємства	оцінка діючої стратегії, конкурентоспроможності підприємства, виявлення проблем, що вимагають детального вивчення
Фінансовий стан	організація ведення обліку, аудиторські висновки, організація і управління фінансами, експрес-аналіз фінансової звітності, виявлення проблем, пов'язаних з управлінням фінансами, які вимагають більш детального вивчення
Маркетинг (форма і організація збуту продукції)	маркетингові ретроспективи, бюджет і контроль маркетингу, робота підприємства на цільових ринках, опис маркетингових проблем, що вимагають детального опрацювання
Виробнича діяльність	організаційна структура виробництва, характеристика виробничих потужностей та технологій, управління якістю, виявлення виробничих проблем, що вимагають детального вивчення

Дослідження і розробки	організація, управління та досвід впровадження інновацій
Кадрове забезпечення	організація і управління людським капіталом, система мотивації, опис кадрових проблем, що вимагають детального вивчення.
Система управління	управлінська структура підприємства, система та процедури прийняття рішень, інформаційного забезпечення, виявлення управлінських проблем, які потребують детального опрацювання
Загальна ефективність діяльності	визначення якісних показників, розробка та запровадження програм підвищення ефективності діяльності.

Крім, того експрес-діагностика, в рамках представлення аутсорсингових послуг, має враховувати можливість застосування стандартних інформаційних пакетів, представлених на ринку автоматизованих управлінських систем підприємства. Саме, за допомогою яких, можна ефективно досліджувати діяльність підприємства і побудувати його економічну модель з метою планування стратегії підприємства, а також забезпечити безперервний процес отримання інформації про зовнішнє оточення, про стратегічні ринки збуту. Дана система інформаційно забезпечує керівництво даними про споживачів, продуктах, стану ціноутворення, наявних конкурентів, систему оцінки (аудиту), оперативне відстеження змін, виконання проєктів, генерацію звітів.

Експрес-діагностика економічного стану підприємства має забезпечувати подвійну функцію: по-перше формувати структуру інформаційної бази обліку, по-друге визначати параметри застосування інформаційних систем управління підприємством.

В Україні значна частка попиту на інформаційне консультування управління припадає на проєкти розвитку малого та середнього бізнесу, діяльність якого належать до різних секторів економіки. Багато подібних проєктів неможливо реалізувати силами штатних бухгалтерів чий досвід та кваліфікація організації дистанційної облікової роботи є недостатньою, внаслідок до роботи залучаються зовнішні спеціалісти аутсорсингових компаній.

Очевидно, що ІТ-ринок розвивається швидше, ніж ІТ-консалтинг в цілому, що призводить до збільшення обсягів проєктів, підвищенні попиту на консалтингові послуги у галузі цифровізації обліку. Інтенсивне зростання пояснюється перемиканням уваги з постачання обладнання на виконання складних проєктів з розробки ІТ-інфраструктури та підходів до управління. З іншого боку, замовники консалтингових послуг потребують поточного аналізу стану існуючих ІТ-технологій, удосконалення існуючої облікової системи, розгляд можливих перспективних варіантів її розвитку, і розрахунок необхідних для її впровадження витрат (людських, фінансових та ін.). Оцінюючи проєкти, більшість консультантів нерідко беруть до уваги лише його фінансову сторону, невраховуючи аспекти із залучення кваліфікованих кадрів та тривалість окупності.

У той же час існує стійка тенденція до потреби використання «чистого» ІТ-консалтингу (без передачі облікових функцій): ІТ-аудит, консультування з питань формування концепції розвитку інформаційних технологій інформаційного забезпечення управління, а також послуги з аналізу ризиків та постановки даних процесів на підприємстві. Завдання ІТ-консалтингу - забезпечення відповідності інфраструктури (мережевої, апаратної та програмної) підприємства-замовника його бізнес-процесам з метою створення ефективної платформи інформаційного забезпечення прийняття рішень. Відповідно, розвиток бізнесу, вихід на європейські ринки та підвищення конкурентоспроможності підприємств є основними чинниками, що стимулюють попит на ІТ-консалтинг.

Найближчими роками домінуючу роль, як і раніше, будуть мати проекти з управління безпекою підприємства (інформаційною, фінансовою). При цьому в центрі уваги, насамперед опиняться такі галузі, щодо постановки процесів управління ризиками та розробки політик, положень та посібників у галузі безпеки.

У зв'язку із загальною тенденцією до розширення сфери управління послугами також розвиватиметься напрямок, пов'язаний із розробкою системи управління в галузі ІТ. Дана система дозволяє охоплювати всі бізнес-процеси, ІТ-служби та приймати управлінські рішення щодо стратегічних проектів та повсякденної діяльності підприємства — від управління замовленнями до управління портфелем проектів, окремими проектами та ресурсами, а також розгортанням нових інформаційних систем та управлінням інвестиціями, фінансами.

Щоб зрозуміти цінність ІТ-консалтингу в сфері обліку для клієнтів, необхідно розглянути підходи до реалізації та просування цілісного консалтингового проекту. Певною мірою процес реалізації консалтингового проекту організації обліку, використовує всі базові принципи консалтингу, накопичений досвід та методики проведення розробки та запровадження загальних консалтингових проектів.

Аутсорсингові служби (підрозділи) мають застосовувати методологію консультування, тобто дотримуватися методологічного підходу до ідентифікації проблем підприємств-клієнтів та надання їм допомоги у плануванні та здійсненні ефективних змін. Варто зазначити, що у даний час очевидною є тенденція до поєднання експертного консалтингу (ситуація, коли до консультантів звертаються за порадою, керуючись їх досвідом, або необхідною інформацією) та процесуального (коли за результат відповідальний замовник, а консультант лише ділить з клієнтом повноваження та обов'язки). У цьому значну роль відіграє управління змінами, знаходження довгострокового вирішення проблем необхідного для виявлення актуальних проблем. Саме цей процес нерідко займає основну частину витрат часу та потребує активної участі

керівництва.

Орієнтовний портфель надання консалтингових послуг у сфері інформаційного забезпечення управління на сьогоднішній день включає найбільш затребувані послуги:

- аудит інформаційних систем та інформаційної безпеки;
- розробка концепції та проектування системи організації обліку, формування та подачі звітності в умовах дистанційної роботи;
- послуги із побудови інфраструктури інформаційного забезпечення ІТ-менеджменту підприємства.

Аудит інформаційних систем дозволяє узагальнити об'єктивні дані про їх поточний стан, дії та події, що відбуваються в них, оцінити рівень відповідності ІС певному критерію (внутрішнім стандартам підприємства, вимогам національних та міжнародних стандартів), а потім надати результати замовнику у вигляді списку рекомендацій.

До комплексу професійних послуг зі створення інфраструктури організації обліку відносять такі види послуг: аналіз існуючої інфраструктури, розробка вимог та рекомендацій, комплексне проектування, встановлення та налаштування пакету програмного забезпечення, монтаж та пусконаладження обладнання, розробка експлуатаційної та технічної документації, навчання та коучинг персоналу підприємства-замовника, оцінка ефективності існуючих систем, технічне обслуговування, підтримка та розвиток інфраструктури.

Створення концепції інфраструктури проекту заключається в постановці завдання, яке виражає ціль - продемонструвати замовнику застосування технологій для вирішення конкретних практичних завдань, виробити оптимальний шлях розвитку інфраструктури (особливо на етапах створення архітектури рішення та планування), створити план впровадження та оцінити необхідність ресурсів та терміни проекту. Іншими словами, такий проект є комплексом наступних складових: аналіз ситуації, надання рекомендацій (рішень) щодо побудови інформаційних систем та їх оцінка, правила створення ІТ-інфраструктури підприємства, основні архітектурні рішення та стандарти, модель організації інфраструктурою та вимоги до процесів управління. Результатом цього проекту, як правило, є розробка принципів переходу з існуючого стану ІТ-інфраструктури обліку підприємства в цільовий стратегічний елемент розвитку.

Висновки. Отже, грамотно побудовані та реалізовані аутсорсингові послуги мають забезпечити підвищенню продуктивності праці та ефективності роботи інформаційних систем клієнтів, знизити ризики під час модернізації існуючих систем та впровадження нових. А також, що головне, дозволить замовнику при використанні правильних підходів до реалізації отримати такі вигоди: мінімізувати операційні витрати, отримати фахову інформаційну

підтримку вирішення завдань бізнесу, підвищення інформаційної доступності при прийнятті рішень, забезпечити захист та керованість підприємством.

Експрес діагностика економічного стану підприємства має забезпечувати подвійну функцію: по-перше формувати структуру інформаційної бази обліку, по-друге визначати параметри застосування інформаційних систем управління підприємством в умовах застосування аутсорсингу.

Література:

1. Голов С.Ф. Управлінський облік: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 534с.
2. Головацька С. І. Теоретико-методичні засади обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління витратами / С. І. Головацька, П. О. Куцик // Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць / [редакц. кол.: Куцик П. О., Апопій В. В., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2019. – Вип. 25. – С. 25-33.
3. Скрипник М. І. Проблеми візуалізації бухгалтерських даних з метою проведення фінансового аналізу / М. І. Скрипник, М. М. Матюха // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей, м. Київ, 8 жовтня 2021 року. – Київ : КНУТД, 2021. – С. 81-82.
4. Радіонова Н. Й. Управління затратами підприємства у кризових умовах господарювання / Н. Й. Радіонова // Фінансове забезпечення розвитку суб'єктів підприємництва реального сектору економіки : колективна монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – С. 99-108.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

References:

1. Gholov S.F. (2018) *Upravlinsjkyj oblik: pidruchnyk*. [Management Accounting: Tutorial] Kyiv: *Tsentr navchalnoi literatury -Center for Educational Literature* [in Ukrainian].
2. Gholovacjka S. I. (2019). *Teoretyko-metodychni zasady oblikovo-informacijnogho zabezpechennja strategichnogho upravlinnja vytratamy* [Theoretical and methodical principles of accounting and information provision of strategic cost management] S. I. Gholovacjka, P. O. Kucyk *Pidpryjemnytstvo i torhivlia : zbirnyk naukovykh prats - Entrepreneurship and trade: collection of scientific works* – Lviv : Vyd-vo LTEU, – Vyp. 25 [in Ukrainian].
3. Skrypnyk M. I. (2021) *Problemy vizualizaciji bukhghaltersjkykh danykh z metoju provedennja finansovogho analizu* / M. I. Skrypnyk, M. M. Matjukha. [Problems of visualization of accounting data for the purpose of financial analysis / M.I. Skrypnyk, M. Matiukha]. - *Materialy III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii» - Materials of the III International Scientific and Practical Conference "Problems of Integration of Education, Science and Business in Globalization": Abstracts of Reports*, Kyiv : KNUTD [in Ukrainian]
4. Radionova N. J. (2017) *Upravlinnja zatratamy pidpryjemstva u kryzovykh umovakh ghospodarjuvannja* / N. J. Radionova [Management of enterprise costs in crisis conditions / N. J. Radova]. - *Finansove zabezpechennia rozvytku subiektiv pidpryjemnytstva realnoho sektoru ekonomiky: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. V. P. Ilchuka. - Financial support for the development of entrepreneurship of the real sector of the economy: collective monograph* - Chernigov: CMNTU [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrajiny «Pro bukhghaltersjkyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukraini» vid 16.07.1999 r. # 996-XIV*. [Law of Ukraine «About Accounting and Financial Reporting in Ukraine» from 16.07.1999 r. # 996-XIV] – (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].

УДК 33:338.26

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-162-167](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-162-167)

Скрипник Лілія Русланівна доктор філософії за спеціальністю «Економіка», Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Васильківська, 17, м. Київ, 01001, тел.: (044) 258-05-24, <http://orcid.org/0000-0001-7349-9496>

Чиж Олексій Михайлович здобувач вищої освіти 1-го року магістратури, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Васильківська, 17, м. Київ, 01001, тел.: (044) 258-05-24

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ, ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ОСНОВА ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Анотація. Землеустрій є найважливішими інструментами регулювання земельних відносин в Україні. Так, саме у порядку проведення землеустрою здійснюється формування земельних ділянок як об'єктів нерухомого майна та зміна їх призначення, встановлення та зміна меж адміністративно-територіальних утворень, встановлення природоохоронних та інших обмежень у використанні земель, внесення відомостей про землі та території до Державного земельного кадастру тощо. Особливо актуальною вказана проблема є в період становлення ринку землі.

Саме в умовах становлення ринку земель інвентаризацію можна розглядати з двох позицій. З одного боку, інвентаризація є способом миттєвого одержання відомостей про наявні земельні ділянки для їх подальшого використання в обліку, з іншого – це постійний нагляд та сукупність робіт, спрямований на встановлення правового режиму та фактичного стану використання земельних ділянок, їх меж, розмірів, складу угідь з метою виявлення земель, що не використовуються, використовуються нераціонально або не за цільовим призначенням, та розроблення заходів з усунення причин порушення земельного законодавства.

Стаття є дослідженням поняття інвентаризації, як інформаційної основи територіального планування землекористування. Визначено, що інвентаризація дозволяє встановити відповідність між відображенням фактів господарського життя в обліку та реальністю і підвищує якість та аналітичну цінність облікових даних. З'ясовано, що інвентаризація земель має проводитися у відповідності до вимог законодавства України, терміни її проведення залежать від інформаційних потреб суспільства.

Ключові слова: інвентаризація, землеустрій, земельні ділянки, інформаційна основа.

Skrypnyk Liliia Ruslanivna, Doctor of Philosophy in Economics, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Vasylkivska St., 17, Kyiv, 01001, tel. : (044)258-05-24, <http://orcid.org/0000-0001-7349-9496>

Chyzh Oleksiy Mykhailovych, graduate of the 1st year of master's degree, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Vasylkivska St., 17, Kyiv, 01001, tel. : (044) 258-05-24

INVENTORY AS AN INFORMATION BASIS OF TERRITORIAL PLANNING OF LAND USE

Abstract. Land management is the most important tool for regulating land relations in Ukraine. Thus, it is in the order of land management is the formation of land as real estate and change their purpose, establishing and changing the boundaries of administrative-territorial entities, establishing environmental and other restrictions on land use, entering information about land and territory in the State Land Cadastre etc. This problem is especially relevant during the formation of the land market.

It is in the conditions of the land market formation that the inventory can be considered from two positions. On the one hand, inventory is a way to instantly obtain information about available land for further use in accounting, on the other - it is a constant supervision and a set of works aimed at establishing the legal regime and the actual state of land use, their boundaries, size, composition in order to identify land that is not used, used irrationally or not for its intended purpose, and to develop measures to eliminate the causes of violations of land legislation.

The article is a study of the concept of inventory as an information basis for spatial planning of land use. It is determined that the inventory allows to establish the correspondence between the reflection of the facts of economic life in accounting and reality and increases the quality and analytical value of accounting data. It was found that the land inventory should be carried out in accordance with the requirements of the legislation of Ukraine, the timing of its implementation depends on the information needs of society.

Key words: airport planning, rational land use of air transport, use of airfield area, risk assessment and the implications of the Airport project.

Постановка проблеми. Питання інвентаризації земель сільськогосподарського призначення в Україні наразі постало дуже гостро, оскільки на землях даного виду продовжується процес перерозподілу і розмежування продуктивних угідь, що реалізуються на засадах різного типу власності. Даний факт пов'язаний з децентралізаційними процесами, які ще не завершилися та переходом землі від державної до колективної та приватної форм власності. Така ситуація значно ускладнила процеси встановлення меж

земельних ділянок та їх законодавчо визначеного статусу, і, як наслідок, виникли перешкоди щодо інвентаризації об'єктів землеустрою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика організаційно-правового забезпечення проведення інвентаризації земель ставала центральним предметом досліджень в роботах таких представників земельно-правової науки, як А. А. Алексенко, В. Я. Даугуль, О. С. Дорош, Н. В. Дудяк, М. І. Лакатош, А. Г. Мартин та інших. Окремі аспекти правової регламентації інвентаризації земель були предметом уваги в роботах таких правників: В. І. Андрійцева, Д. В. Бусуйок, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, П. Ф. Кулінича, В. В. Носіка, М. В. Шульги та інших.

Мета статті – комплексне та всебічне дослідження поняття інвентаризації, як інформаційної основи територіального планування землекористування.

Виклад основного матеріалу. В умовах становлення ринку земель інвентаризацію можна розглядати з двох позицій. З одного боку, інвентаризація є способом миттєвого одержання відомостей про наявні земельні ділянки для їх подальшого використання в обліку, з іншого – це постійний нагляд та сукупність робіт, спрямований на встановлення правового режиму та фактичного стану використання земельних ділянок, їх меж, розмірів, складу угідь з метою виявлення земель, що використовуються нераціонально, та розроблення заходів з усунення причин порушення земельного законодавства.

Інвентаризація земель проводиться відповідно до законодавчих, нормативно-правових актів України, зокрема порядок проведення інвентаризації земель визначає Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 476 «Про затвердження порядку проведення інвентаризації земель». Відповідно, до цієї постанови інвентаризація земель проводиться спеціальними юридичними та фізичними особами за рішенням органу місцевого самоврядування.

Інвентаризація земель проводиться з урахуванням принципів плановості, достовірності та повноти даних, послідовності і стандартності процедур, доступності використання інформаційної бази, узагальнення даних з додержанням єдиних засад та технології їх оброблення.

Об'єктами інвентаризації земель є територія України, адміністративно-територіальних одиниць або їх частин, масив земель сільськогосподарського призначення, окремі земельні ділянки. Під час проведення інвентаризації масиву земель сільськогосподарського призначення здійснюються заходи, визначені статтею 35 Закону України «Про землеустрій» [5].

Державна інвентаризація земель в сучасних умовах покликана вирішити такі основні завдання: забезпечення повноти відомостей про всі земельні ділянки, кадастрові зони та квартали, адміністративно – територіальні утворення в межах України у державному земельному кадастрі; забезпечити валідацію наявних семантичних та картографічних відомостей про вже

сформовані земельні ділянки, стосовно яких державою зареєстровано правовстановлюючі документи; забезпечити виявлення та реєстрацію обмежень у використанні земель (територіальних зон) навколо існуючих режимоутворюючих об'єктів [2].

На практиці проведення інвентаризації земель здійснюється у п'ять основних етапів.

1. Перший етап – це закупка послуг із інвентаризації земель.

2. Другий – одержання вихідної інформації для проведення інвентаризації земель.

3. Третій – проведення вишукувальних та топографо-геодезичних робіт.

4. Четвертий – складання документації із інвентаризації земель.

5. П'ятий – використання документації із інвентаризації земель.

Під час проведення інвентаризації земель використовуються матеріали аерофотозйомки, лісовпорядкування, проекти створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, схеми формування екомережі, програми у сфері формування, збереження та використання екомережі [4].

Підготовчі роботи базуються на зборі та аналізі виконавцем робіт вихідної земельно-кадастрової та картографічної інформації для проведення інвентаризації земель, виготовлення робочого інвентаризаційного плану.

В робочому інвентаризаційному плані зазначаються межі:

- об'єкта інвентаризації;
- адміністративно-територіальних одиниць, що увійшли в склад об'єкта інвентаризації;
- територій, визначених проектами їх формування і встановлення меж місцевих рад;
- земель усіх форм власності;
- земельних ділянок, які внесені до Державного земельного кадастру;
- обмежень (обтяжень) у використанні земель;
- земельних угідь [3].

Відповідно до приписів ЗКУ технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель погоджується територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, і затверджується замовником технічної документації. Якщо за матеріалами інвентаризації формуються земельні ділянки, то технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель погоджується у такому ж порядку як і проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок. Після погодження технічної документації проводиться реєстрація земельних ділянок, що формуються за матеріалами інвентаризації у Державному земельному кадастрі [6].

За результатами інвентаризації формується справа з землеустрою (звіт), що містить необхідні землевпорядні документи і карту (план) території, на якій

відображені розташування, розміри, межі земельних ділянок, межі обмежених у використанні частин, а також міцно пов'язані з землею об'єкти нерухомості.

Висновки. Отже, інвентаризація є елементом системи управління земельними ресурсами, що забезпечує інформаційну основу прийняття адекватних управлінських рішень у сфері регулювання земельних відносин, ефективного використання та охорони земель. Становлення та розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення вимагає подальших наукових досліджень обліково-аналітичного характеру щодо ефективного інформаційного забезпечення системи управління земельними ресурсами.

Література:

1. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 05.06.2019 № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF#Text>.
2. Мартин А. Г. Інвентаризація земель: як її здійснювати в сучасних умовах [Електронний ресурс] / А. Г. Мартин. URL: http://www.zsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2254:2011-05-27-14-48-38&catid=62:2011-01-12-14-57.
3. Стасюк С. О. Забезпечення інвентаризації земель у розрізі об'єднаних територіальних громад Одеської області: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр». Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій» / С. О. Стасюк. Керівник: к. екон. н., доц. Мовчан Т. В. / ОДАУ. Одеса, 2019. 67 с.
4. Дорош О. С. Інвентаризація земель: методичні підходи до її проведення. Агросвіт. № 11. 2015. С. 24–30.
5. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.
6. Земельний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

References:

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Poryadku provedennya inventaryzatsiyi zemel' ta vyznannya takymy, shcho vtratyly chynnist', deyakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Procedure for conducting the land inventory and recognizing as invalid some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
2. Inventaryzatsiya zemel': yak yiyi zdiysnyuvaty v suchasnykh umovakhч [Inventory of lands: how to implement it in modern conditions]. (n.d.). base.garant.ru. Retrieved from http://www.zsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2254:2011-05-27-14-48-38&catid=62:2011-01-12-14-57. [in Ukrainian].
3. Stasiuk, S.O. (2019). Zabezpechennya inventaryzatsiyi zemel' u rozrizi ob'yednanykh terytorial'nykh hromad Odes'koyi oblasti [Ensuring the inventory of land in terms of united territorial communities of Odessa region]. Master's thesis. Odessa: ODAU [in Ukrainian]
4. Dorosh, O.S. (2015). Inventaryzatsiya zemel': metodychni pidkhody do yiyi provedennya [Land inventory: methodological approaches to its implementation]. Agrosvit – Agrosvit, 11, 24-30 [in Ukrainian].

5. Закон Ukrainy «Pro zemleustriy» [Law of Ukraine «On land management»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://law.work.gov.ua/laws/show/858-15> # Text. [in Ukrainian].

6. Kodeks Ukrainy «Zemel'nyy kodeks Ukrainy» [Land Code of Ukraine «Code of Ukraine»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://law.work.gov.ua/laws/show/2768-14> # Text. [in Ukrainian].

УДК 334.722:364.46

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-168-179](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-168-179)

Чернега Інна Іванівна доктор економічних наук, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Уманський національний університет садівництва, вул. Інституцька, 1, м. Умань, 20300, тел.: (097) 927-91-09, <https://orcid.org/0000-0001-5573-8617>

Бленда Наталія Олександрівна доктор філософії з економіки, викладач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Уманський національний університет садівництва, вул. Інституцька, 1, м. Умань, 20300, тел.: (067) 733-19-69, <https://orcid.org/0000-0001-7991-4910>

Непочатенко Олександр Анатолійович кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Уманський національний університет садівництва, вул. Інституцька, 1, м. Умань, 20300, тел.: (04744) 3-87-89, <https://orcid.org/0000-0001-5049-983X>

Коротєєв Микола Анатолійович кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Уманський національний університет садівництва, 20300, м. Умань, вул. Інституцька, 1, тел.: (097) 905-47-28, <https://orcid.org/0000-0001-8739-285X>

Мальована Марія Миколаївна аспірант, Уманський національний університет садівництва, вул. Інституцька, 1, м. Умань, 20300, тел.: (047) 444-69-84, <http://orcid.org/0000-0001-8919-5745>

Пономарьова Марина Сергіївна кандидат економічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології. Державний біотехнологічний університет. м. Харків, 61002, вул. Алчевських, 44. тел.: (066) 761-88-43, <https://orcid.org/0000-0001-8463-821X>

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК СУЧАСНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Протягом останніх років чималу увагу зосереджено на темі підприємництва, оскільки за дослідженнями аналітиків, по всьому світу підприємництво значною мірою сприяє економічному зростанню і розвитку будь-якого суспільства або країни в цілому. Для ведення підприємницької діяльності переважна більшість вибирає сферу за своїм фахом з розумінням та впевненістю в тому, що їхній вид діяльності пропонуватиме кращі комерційні і психологічні вигоди, ніж звичайні одноманітні великі корпорації та агрохолдинги.

На сучасному етапі розвитку нашої країни ринок не в змозі вирішити всі економічні проблеми, оскільки законодавчо визначені заходи та засоби вирішення соціальних проблем не є ефективними під час розв'язання поточних соціальних питань. Неспроможність ринку та уряду вирішити економічні проблеми сприяє виникненню й розвитку соціального підприємництва. Соціальне підприємництво в останні роки стало модною конструкцією. Це підтверджено успіхами в різних сферах (охорона здоров'я, освіта, фінанси, культура тощо). Ця концепція стає все більш очевидною на комерційних ринках, в академічних дискурсах та під час формування політики. Створюючи різноманітні способи поєднання ресурсів, форм обміну та взаємодії між людьми, соціальні підприємства є центром соціальних інновацій, вони є важливими для нашого суспільства.

Соціальне підприємництво направлене на управління соціальними перетвореннями і вирішення конкретних соціальних проблем, розширення можливостей трансформаційного прогресу в межах усієї соціально-економічної системи території. Крім того, у цей час перспективним є об'єднання різноманітних наявних можливостей соціальних мереж, інформаційних технологій (ІТ) для побудови мережі у всіх секторах і топографічних межах.

Ефективність господарювання нерозривно пов'язана із соціальною відповідальністю та набуває особливої актуальності в контексті стратегічного розвитку аграрної економіки країни. Важливим фактором для зростання соціального підприємництва є соціальний тиск, який змушує людей робити щось для суспільства і свого сьогодення, водночас маючи грошову винагороду, що забезпечить впевненість у майбутньому.

Ключові слова: підприємництво, соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальні проблеми, соціальна ефективність, соціальна діяльність, підприємницька діяльність, соціальний вплив.

Cherneha Inna Ivanivna, Doctor of Economics, Associate Professor of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities, Uman National University of Horticulture, 20300, Uman, st. Institutskaya, 1, tel.: (097) 927-91-09, <http://orcid.org/0000-0001-5573-8617>

Blenda Natalia Oleksandrivna, Doctor of Philosophy in Economics, Lecturer of the Department of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities, Uman National University of Horticulture, 20300, Uman, st. Institutska, 1, tel.: (067) 733-19-69, <http://orcid.org/0000-0001-7991-4910>

Nepochatenko Oleksandr Anatoliyovych, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities, Uman National University of Horticulture, 20300, Uman, st. Institutska, 1, tel. : (04744) 3-87-89, <https://orcid.org/0000-0001-5049-983X>

Koroteev Mykola Anatoliyovych, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities, Uman National University of Horticulture, 20300, Uman, st. Institutska, 1, tel. : (097) 905-47-28, <https://orcid.org/0000-0001-8739-285X>

Malovana Maria Mykolayivna, graduate student, Uman National University of Horticulture, 20300, Uman, st. Institutska, 1, tel.: + 38-047-444-69-84, <http://orcid.org/0000-0001-8919-5745>

Ponomareva Marina Sergeevna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Pedagogy and Psychology. State Biotechnological University. 61002. Kharkiv. street Alchevskikh, 44. tel.: (066) 7618843, <https://orcid.org/0000-0001-8463-821X>

FUNDAMENTALS OF FORMATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MODERN FORM OF MANAGEMENT

Abstract. In recent years, considerable attention has been focused on the topic of entrepreneurship, because according to analysts, around the world, entrepreneurship contributes significantly to the economic growth and development of any society or country as a whole. To conduct business, the vast majority choose the field of their profession with understanding and confidence that their business will offer better commercial and psychological benefits than the usual monotonous large corporations and agricultural holdings.

At the current stage of development of our country, the market is not able to solve all economic problems, as legally defined measures and means of solving social problems are not effective in solving current social issues. The inability of the market and the government to solve economic problems contributes to the emergence and development of social entrepreneurship. Social entrepreneurship has become a fashionable design in recent years. This is confirmed by successes in various fields (health, education, finance, culture, etc.).

This concept is becoming increasingly apparent in commercial markets, academic discourses, and policy-making. Creating a variety of ways to combine resources, forms of exchange and interaction between people, social enterprises are the center of social innovation, they are important for our society.

Social entrepreneurship is aimed at managing social transformations and solving specific social problems, expanding opportunities for transformational progress within the entire socio-economic system of the territory. In addition, it is promising at this time to combine the various available opportunities of social networks, information technology (IT) to build a network in all sectors and topographic boundaries.

Economic efficiency is inextricably linked with social responsibility and is especially relevant in the context of the strategic development of the country's agricultural economy. An important factor for the growth of social entrepreneurship is social pressure, which forces people to do something for society and their present, while having a monetary reward that will provide confidence in the future.

Key words: entrepreneurship, social entrepreneurship, social enterprise, social problems, social efficiency, social activity, entrepreneurial activity, social influence.

Постановка проблеми. У науковій літературі термін «соціальне підприємництво» розглядають як глобальне явище, яке запозичує еkleктичну суміш бізнесу, благодійності та моделей соціального руху для прийняття рішень з питань проблем громади і надання сталого нового соціального значення [1]. Багатьох науковців, які вивчають питання соціального підприємництва, надихнула новаторська робота професора Юнуса [2] стосовно мікропідприємств, яка була випущена в Бангладеш, а погляди Юнуса стали впливовими з точки зору концептуалізації. Він визначає «соціальне підприємництво» в широкому розумінні як інноваційну ініціативу, що допомагає людям [2]. Відомий Фонд соціального підприємництва Шваба також зазначає, що соціальне підприємництво – це «використання практичних, інноваційних та стійких підходів для користі суспільства із концентрацією на маргіналізованих та бідних» [3]. По суті, соціальне підприємництво прагне не лише включити в економіку маргіналізованих, а й фактично створити масштабні соціальні зміни інноваційним способом. Але погляди науковців щодо процесу формування соціального підприємництва дещо різняться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального підприємництва є об'єктом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних учених-економістів, серед яких суттєвий внесок у вивчення теоретико-методичних і практичних аспектів формування соціального підприємництва зробили такі відомі науковці: О. Абрамова, К. Альтер, М. Грановеттер, Грегорі Діз, С. Дугаров, М. Йоганн, М. Ігнасі, О. Мелень, А. Переда, М. Маклін, М. Юнус та інші.

Нове трактування «соціального підприємництва» було запропоновано на авторитетній конференції Тиждень соціальних медіа (Social Media Week), що відбулася у жовтні 2013 р. в Лондоні. Соціальне підприємництво визначили одним із п'яти основних трендів 2014 р. [4]. Найпоширенішим є визначення соціального підприємництва Грегорі Дізу. Науковець виділив п'ять факторів, що його визначають:

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальних цінностей (блага);
- 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання;

4) рішучість дій, яка не обмежена ресурсами;

5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – і перед безпосередніми споживачами – і перед суспільством [5].

Серед інших науковців, які займалися вивченням цього питання, слід назвати М. Грановеттера (Mark Granovetter, 1985). Учений дійшов висновку, що економічна діяльність здійснюється в рамках соціального контексту, а отже, економічна діяльність підприємства залежить від культурного контексту, в якому її сформовано. Підприємницька зосередженість в межах соціального підприємництва дозволяє повною мірою використовувати інформацію, отриману в процесі діяльності інших осіб, за рахунок чого можна визначити можливості, які не були знайдені іншими [1]. Дослідник дотримувався думки, що підприємці можуть одержати важливу інформацію за допомогою своїх соціальних мереж, тим самим удосконалюючи рівень успіху й визнання можливостей. Коли підприємницька поведінка узвичаїться в соціальних мережах, зв'язок між цими соціальними мережами, підприємцями й асоціацією між ресурсами та можливостями зможе стимулювати або обмежувати підприємницьку поведінку.

Мета статті – дослідження особливостей формування соціального підприємництва як сучасної форми господарювання, форм, складових компонентів та напрямів соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Науковці М. Йоганна та М. Ігнасі (Mair Johanna and Marti Ignasi, 2006–2016) [6] спрямували свої роботи на вивчення основ соціального підприємництва. Головна ідея їх досліджень полягає у структуризації соціального підприємництва. Учені вважають, що соціальне підприємництво можна розглядати як процедуру створення цінності за рахунок інтеграції ресурсів у нових напрямках. Ці механізми ресурсів пропонуються для виявлення і використання можливостей для виробництва соціальної цінності, мотивуючи соціальні зміни або задоволення соціальних потреб. Знання про соціальне підприємництво може бути збільшене лише за рахунок використання різноманітних теоретичних аспектів і перестановки різних методів дослідження. Оцінка соціальної ефективності та впливу є одним з максимальних завдань для фахівців і дослідників у галузі соціального підприємництва. Соціальне підприємництво може набувати різних форм залежно від соціально-економічних і культурних умов. Називаючи це по-різному, автори вказували на важливість концепції включеності до вивчення соціального підприємництва [6].

Учені дослідники А. Переда, та М. Маклін (Ana Maria Peredo and Murdith McLean, 2006) [7] визначають, що соціальне підприємництво здійснюється з відповідною гнучкістю, де людина чи група людей мають наміри виключно щодо створення соціальної цінності або здатності розпізнавати і використовувати можливості для створення особливої цінності. Науковцями визначено межі соціального підприємництва, його функції, що узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Діапазон соціального підприємництва

Соціальні цілі	Комерційні цілі
Виключно соціальні	Ні
Соціально-економічні	Отримання прибутку безпосередньо для соціальної вигоди (інтегрованої) або для підтримки підприємства (додатково)
Переважаю соціальні, але не виключно соціальні	Прибуток частково приносить користь підприємцям та/або партнерам
Головна соціальна мета серед інших цілей	Прибуток приносить користь підприємцям і є першочерговою ціллю
Підпорядковані іншим	Отримання прибутку є головною метою

Джерело: сформував автор за джерелами [1, 5, 7, 11].

Науковець Б. Викаса (Bala Vikasa, 2011) [8] визначила динамічну природу соціального підприємництва та сформулювала два можливо суперечливих поняття. По-перше, соціальні результати і наслідки мають першорядне значення, тобто наслідки соціальної діяльності потрібно брати до уваги і по-друге, акцент слід робити на створенні прибутку і ринкової вартості поряд із соціальними результатами. Автор пропонує гібридну систему, яка охоплює підприємництво і комерційні методи поряд з некомерційними управлінськими підходами і бізнесом та соціальними цілями. Також визначає концепцію соціального підприємництва та його взаємозв'язок з іншими типами підприємств (рис. 1).

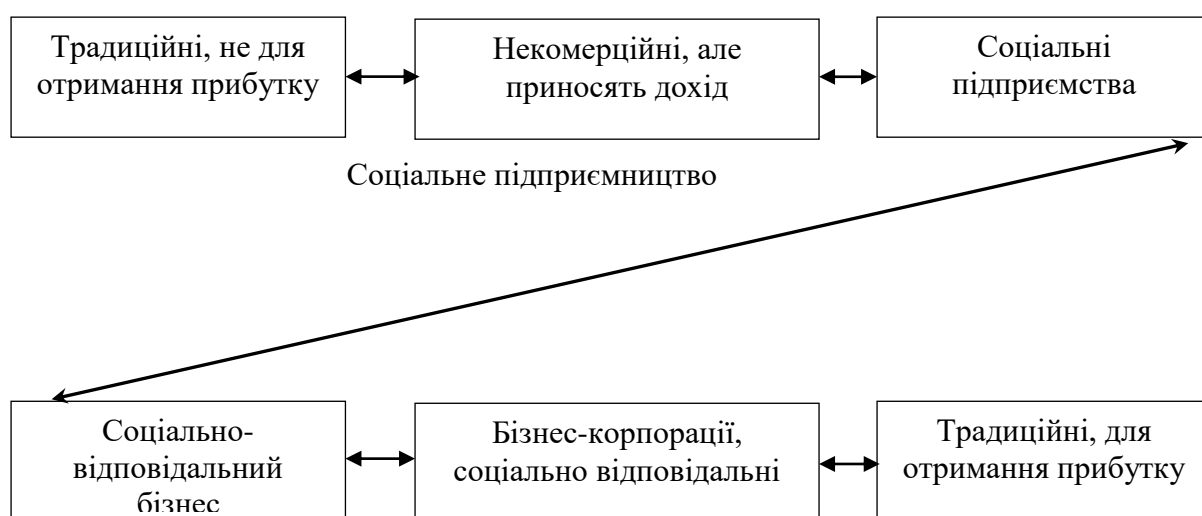

Рис. 1. Форми підприємництва

Джерело: за джерелом [9].

Соціальне підприємництво – це бізнес, метою якого є вирішення соціальних проблем. Прибутки соціального підприємництва спрямовуються головним чином на розвиток бізнесу, громадські справи чи на вирішення гострих суспільних проблем. Соціальне підприємництво – це система господарювання, складовими якої є соціальні підприємства. Соціальні підприємства – це соціально орієнтовані суб'єкти підприємництва, діяльність яких спрямована на досягнення добробуту територіальних громад (соціальні, екологічні й етичні цілі) завдяки використанню системного взаємозв'язку розвитку соціального підприємництва і розвитку місцевої економіки [10].

Складовими компонентами соціального підприємництва є соціальні підприємства, власниками або співзасновниками яких є недержавні неприбуткові громадські організації. Такі підприємства діють за всіма законами бізнесу і приносять прибуток, тому не вважаються благодійними організаціями. Вони поширюються на такі галузі, як освіта, охорона навколишнього середовища, боротьба з бідністю, захист прав людини тощо. Можна виділити такі критерії соціального підприємництва:

1) соціальна або екологічна спрямованість діяльності на вирішення конкретних соціальних проблем, стійкі позитивні соціальні результати. У теперішній час, коли екологічні проблеми є одними з основних глобальних проблем, екологічне підприємництво можна розглядати як підкатегорію сталого підприємництва, яке, у свою чергу, є підкатегорією соціального підприємництва;

2) прибуткова діяльність, самоокупність і фінансова стійкість, що сприяє незалежності від зовнішнього фінансування;

3) реінвестиція доходу в бізнес на вирішення соціальних проблем;

4) інноваційна діяльність, яка спрямована на застосування нових підходів у розв'язанні соціальних проблем;

5) масштабованість і тиражованість, що передбачає збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному та міжнародному рівні) і розповсюдження досвіду (моделі) з метою збільшення соціального впливу;

6) підприємницький підхід – здатність соціального підприємця бачити провали ринку, знаходити можливості акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які матимуть довгостроковий позитивний вплив на суспільство в цілому [10].

Науковці, що вивчають соціальне підприємництво, визначають різні напрями його дослідження: історичні аспекти підприємництва, типологію, особливості і характеристики соціального підприємництва [4] (табл. 2).

Таблиця 2

Напрями дослідження соціального підприємництва

Автори	Напрямки дослідження
Аран (Aron), 2013 Благов (Blahov), 2014 Остин (Austin), 2006 Нек (Neck), 2009	Визначення сутності і поняття соціального підприємництва.
Керлін (Kerlin), 2006	Проведення порівняльного аналізу соціального підприємництва.
Николас (Nicholls), 2009	Аналіз документації соціальних підприємств.
Бак'ю (Bacq), 2011 Чої (Choi), 2004 Краус (Kraus), 2013 Сантос (Santos), 2012 Тапсел (Tapsell), 2010	Дослідження концепцій і теоретичних аспектів соціального підприємництва.
Благов (Blahov), 2010 Лепутрк (Lepoutrc), 2011 Смит (Smith), 2010 Захра (Zahra), 2009	Побудова типології соціального підприємництва та дослідження його видів.
Діаз (Diaz), 2012 Свансон (Swanson), 2010 Вигуна (Wiguna), 2014	Проведення аналізу соціальних підприємств, виявлення особливостей і зон соціального підприємництва.
Лан (Lan), 2014	Визначення ролі соціального підприємництва в розвитку аграрного сектору.
Чілл (Chill), 2014 Томсон (Tompson), 2002	Дослідження етики соціального підприємництва, визначення характеристик соціальних підприємств.

Джерело: сформовано автором за джерелами [1, 4, 6, 9, 12].

Аналіз запропонованих у різних публікаціях тлумачень поняття соціального підприємництва дозволив сформулювати визначення, що поєднує в собі багато аргументів і доказів. Зокрема, соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність (або процес), що формує можливість гібридного партнерства, спрямована на встановлення соціальної відповідальності і вирішення проблем у системі соціального захисту, що забезпечує соціальні зміни і генерацію громадських цінностей зі створенням нових організацій або інноваційних шляхів в управлінні вже діючих організацій [11].

Типологія соціальних підприємств, на думку К. Альтера [12], орієнтується на місію або на рівень інтеграції соціальних програм та бізнес-процесів. Орієнтовані на реалізацію соціальної місії підприємства набувають форми вбудованих соціальних підприємств. Як правило, такі підприємства визначають синергетичні властивості: вони створюють соціальну цінність для програми та генерують економічну цінність для субсидювання соціальних програм, організацій або операційних розробок. Комерціалізація соціальних послуг –

розповсюджена форма місії таких підприємств. Соціальне підприємство, не пов'язане з місією – це підприємство, підприємницька діяльність, яка має соціальну директиву з «маркетинговим або брендинговим значенням», вона займається послугами некомерційних організацій, де представлена домінуюча мотивація для підприємця. Соціальні підприємства, не пов'язані з місією, як правило, мають форму зовнішніх соціальних підприємств [12].

Вбудовані соціальні підприємства – це підприємства, для яких реалізація соціальних програм є основним видом підприємницької діяльності. Їх діяльність «вбудована» в діяльність соціальних програм і займає центральне місце в їх місії. Відносини між підприємницькою діяльністю і соціальними програмами всеохоплюючі – фінансових та соціальних переваг досягають одночасно. Вбудовані соціальні підприємства, як правило, орієнтовані на місію; господарська діяльність є центральною в місії організації.

Інтегровані соціальні підприємства – ті підприємства, у яких соціальні програми перетинаються з підприємницькою діяльністю. Організації створюють інтегровані соціальні підприємства як механізм фінансування для підтримки операцій некомерційних організацій і збереження їх місії. У багатьох випадках інтегровані соціальні підприємства розширюють або поліпшують місію організації, дозволяють їй досягти більшого соціального впливу. Розширення місії може бути досягнуто шляхом комерціалізації соціальних послуг, організації або надання нових послуг клієнтам.

Зовнішні соціальні підприємства – підприємства, у яких соціальні програми відрізняються від бізнес-діяльності. Некомерційні організації створюють зовнішні соціальні підприємства для фінансування своїх соціальних послуг або експлуатаційних витрат. Діяльність таких підприємств є «зовнішньою» залежно від діяльності організації, але підтримує свої соціальні програми через додаткове фінансування. Зовнішні соціальні підприємства, як правило, не використовують важелів розподілу витрат або програм синергії, тому вони повинні бути прибутковими, щоб відповідати своїй меті. Вони створюють економічну цінність для збереження соціального значення. Ураховуючи зміст і завдання соціального підприємництва, виділяють декілька моделей соціальних підприємств.

Модель підтримки підприємців. Такі підприємства надають фінансові послуги для відкриття власного бізнесу, а потім продають свої продукти чи послуги на відкритий ринок. Використовують таку модель на основі програм розвитку малого та середнього бізнесу з використанням консалтингових фірм, що надають професійні послуги, постачальників технологій та продукції.

Модель посередника ринку. Такі підприємства постачають свої послуги з метою забезпечення їм доступу до ринків. Тобто йдеться про вдосконалення продукту, допомогу у виробництві чи збуті, кредитування тощо [11]. Традиційні види бізнес-підприємств, які використовують цю модель –

маркетингові організації, споживчі організації, які реалізують сільськогосподарські продукти.

Модель працевлаштування. Відповідно до цієї моделі компанії надають можливість працевлаштування та професійного навчання людям, які не можуть створити конкуренцію на традиційному ринку праці (люди з фізичними вадами, соціально не захищена молодь, колишні засуджені). Таку модель широко застосовують громадські організації різного спрямування. Традиційні підприємства, які використовують модель працевлаштування: компанії міського благоустрою, кав'ярні, кур'єрські компанії тощо.

Модель фінансування послуг. Організації продають товари та надають послуги, а отриманий дохід використовують на фінансування соціальних програм. Застосовують таку модель найчастіше громадські організації. Дуже часто такі підприємства є результатом поєднання матеріальних активів (будівлі, земля чи обладнання) або нематеріальних (ноу-хау, бренд) активів.

Модель «зв'язковий ринку». Такі компанії сприяють торговельним відносинам між своїми клієнтами та зовнішнім ринком. Соціальне підприємство діє як брокер, виконуючи роль зв'язувальної ланки, за що й отримує оплату. У цьому випадку соціальне підприємство не продає чи не збуває продукти своїх клієнтів, а лише є посередником між клієнтом і ринком. Модель часто використовують для комерціалізації соціальних послуг чи для отримання вигоди від нематеріальних активів, таких як торговельні відносини, а дохід соціальних підприємств витрачаються на фінансування послуг клієнтам, неспроможним їх оплатити. До підприємств, які використовують таку модель, відносять підприємства із дослідження ринку, експортно-імпортних операцій та брокерських послуг.

Висновки. Отже, соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність, що формує можливість гібридного партнерства, спрямована на встановлення соціальної відповідальності і вирішення проблем у системі соціального захисту. Соціальне підприємництво доцільно розглядати як процедуру створення цінності за рахунок інтеграції ресурсів у нових напрямках. Оцінка соціальної ефективності та впливу є одним з максимальних завдань для фахівців у галузі соціального підприємництва.

Література:

1. Nicholls A., The Legitimacy of Social Entrepreneurship: Reflexive Isomorphism in a PreParadigmatic Field, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 2010. P. 611–633.
2. Yunus M., Moingeon, B., Lehmann-Ortega L. Building Social Business Models // *Lessons from the Grameen Experience*. 2010. P. 308–325.
3. Advancing social innovation worldwide. URL: <https://www.schwabfound.org> (дата звернення: 18.06.2021).
4. Social Entrepreneurs & Change-Makers Share Advice & Lessons Learned to Inspire You to Change the World. URL: <https://growensemble.com/social-entrepreneurs/> (дата звернення: 06.07.21).
5. Dees J. G., Battle Anderson B. Framing a Theory of Social Entrepreneurship: Building on Two Schools of Practice and Thought // *Research on Social Entrepreneurship: Understanding and*

Contributing to an Emerging Field. Washington, DC: Aspen Institute. 2006. P. 39–66.

6. Mair Johanna, Ignasi Marti and Marc J. Ventresca. Building inclusive markets in rural Bangladesh: how intermediaries work institutional voids // *Academy of Management Journal*. 2012. 55 (4). P. 19-50.

7. Peredo A. M., Murdith McLean. Social entrepreneurship: A critical review of the concept// *Journal of World Business*. 2006. 41 (1), P. 56-65.

8. Bull M. Challenging Tensions: Critical, Theoretical and Empirical Perspectives on Social Enterprise // *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*. 2008. Vol.14, No.5. P. 268-275.

9. Chahine T. Introduction to Social Entrepreneurship. Boca Raton, FL: CRC Press – Taylor & Francis Group. 2016. P. 22.

10. Дугаров С. Соціальне підприємництво – це бізнес за рішенням місцевих проблем // *Економіка і життя: журнал*. URL: <http://ukrsprava.com/index.php?newsid=6540> (дата звернення: 03.02. 2022).

11. Мелень О. В., Абрамова О. В. Мале підприємництво в Україні: проблеми та можливість ефективного функціонування // *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. 2016. Вип. 16. Ч. 2. С. 61–63.

12. Alter K. Social Enterprise Typologies. Virtue Ventures LLC. URL: <http://www.4lenses.org/setypology> (дата звернення: 10.11. 2021).

References:

1. Nicholls A., (2010). The Legitimacy of Social Entrepreneurship: Reflexive Isomorphism in a PreParadigmatic Field, *Entrepreneurship Theory and Practice*, P. 611–633.

2. Yunus M., Moingeon, B., Lehmann-Ortega L. (2010). Building Social Business Models // *Lessons from the Grameen Experience*. P. 308–325.

3. Advancing social innovation worldwide. URL: <https://www.schwabfound.org> (access date: 18.06.2021).

4. Social Entrepreneurs & Change-Makers Share Advice & Lessons Learned to Inspire You to Change the World. URL: <https://growensemble.com/social-entrepreneurs/> (access date: 06.07.21).

5. Dees J. G., Battle Anderson B. (2006). Framing a Theory of Social Entrepreneurship: Building on Two Schools of Practice and Thought // *Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field*. Washington, DC: Aspen Institute. P. 39–66.

6. Mair Johanna, Ignasi Marti and Marc J. Ventresca. (2012). Building inclusive markets in rural Bangladesh: how intermediaries work institutional voids // *Academy of Management Journal*. 55 (4). P. 19-50.

7. Peredo A. M., Murdith McLean. (2006). Social entrepreneurship: A critical review of the concept // *Journal of World Business*. 41 (1), P. 56-65.

8. Bull M. (2008). Challenging Tensions: Critical, Theoretical and Empirical Perspectives on Social Enterprise // *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*. Vol.14, No.5. P. 268-275.

9. Chahine T. (2016). Introduction to Social Entrepreneurship. Boca Raton, FL: CRC Press – Taylor & Francis Group. P. 22.

10. Dugarov S. Sotsialne pidpriemnytstvo – tse biznes za rishenniam mistsevykh problem [Social entrepreneurship is a business for solving local problems]. // *Ekonomika i zhyttia: zhurnal – Economics and Life: Journal*. URL: <http://ukrsprava.com/index.php?newsid=6540> (access date: 03.02. 2022). [in Ukrainian].

11. Melen O.V., Abramova O.V. (2016). Male pidpriemnytstvo v Ukraini: problemy ta mozhlyvist efektyvnoho funktsionuvannia [Small business in Ukraine: problems and the possibility

of effective functioning]. // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University. 16. Ch. 2. S. 61–63. [in Ukrainian].

12. Alter K. Social Enterprise Typologies. Virtue Ventures LLC. URL: <http://www.4lenses.org/setypology> (access date: 10.11. 2021).

УДК: 351: 331.101.262:33

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-180-190](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-180-190)

Яровой Тихон Сергійович доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", вул. Львівська, 23, м. Київ, 03115, тел.: (044)-490-95-05, <https://orcid.org/0000-0002-7266-3829>

Шопша Микола Миколайович старший викладач кафедри психології, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, вул. Фрометівська 2, 03039, тел.: (044)-490-95-05, <https://orcid.org/0000-0002-4361-039X>

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ЕКОНОМІКИ

Анотація. В статті обґрунтована доцільність адаптації позитивного світового досвіду щодо удосконалення управління інтелектуальними ресурсами економіки країн світу. Систематизовано найбільш вагомі дієві практики, які мають результативність з точки зору управління та розвитку інтелектуальних ресурсів економіки. Проблема організації управління формуванням і використанням інтелектуальних ресурсів на основі аналізу зарубіжного досвіду є: недосконала нормативно-правова база щодо формування та використання інтелектуальних ресурсів; фінансове забезпечення розвитку інтелектуальних ресурсів; захист інтелектуальної власності; технологічне переоснащення наукомістких галузей виробництва; формування «мозкових центрів» та посилення їх взаємодії з органами державної влади. Виконано аналіз застосування технологій управління інтелектуальними ресурсами: освіта та наука, що впливають на формування та створення передумов для ефективного використання ІР, застосування яких відбувається через різні соціальні державні програми від дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти і науки; та відіграють провідну роль у розподілі ресурсів, визначають напрями розвитку і змінюють економічну структуру господарського механізму. Систематизовано науково-обґрунтовані пропозиції щодо можливостей використання світового досвіду організації управління інтелектуальними ресурсами економіки через: удосконалення нормативно-правової бази системи управління формуванням й використанням ІР; поліпшення фінансового забезпечення розвитку ІР за допомогою організації ендамент-фондів; становлення «мозкових центрів», посилення їхньої взаємодії із органами

державної влади; підтримка технологічного переоснащення наукомістких галузей виробництва.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, управління, державна політика, розвиток, освіта, ендаумент-фонди.

Yarovi Tikhon Serhiiovych Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of International Relations and Political Consulting, Open International University of Human Development "Ukraine", 23 Lvivska St., Kyiv, 03115, tel .: (044) -490-95 -05, <https://orcid.org/0000-0002-7266-3829>

Shopsha Mykola Mykolayovych Senior Lecturer of the Department of Psychology, PJSC "Interregional Academy of Personnel Management", Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, tel .: (044) -490-95-05, <https://orcid.org/0000-0002-4361-039X>

EFFECTIVENESS OF INTELLECTUAL RESOURCES MANAGEMENT OF THE ECONOMY

Abstract. The article substantiates the expediency of adapting the positive world experience to improve the management of intellectual resources of the world economy. The most important effective practices that are effective in terms of management and development of intellectual resources of the economy are systematized. Problems of the organization of management of formation and use of intellectual resources on the basis of the analysis of foreign experience are: imperfect normative-legal base concerning formation and use of intellectual resources; financial support for the development of intellectual resources; protection of intellectual property; technological re-equipment of knowledge-intensive industries; formation of "brain centers" and strengthening their interaction with public authorities. The analysis of application of technologies of management of intellectual resources is carried out: education and science influencing formation and creation of preconditions for effective use of IP which application occurs through various social state programs from preschool, general secondary, vocational and higher education and science; and play a leading role in the allocation of resources, determine the directions of development and change the economic structure of the economic mechanism. The scientifically substantiated offers concerning possibilities of use of world experience of the organization of management of intellectual resources of economy through: improvement of normative-legal base of system of management of formation and use of IP are systematized; improving the financial support of IP development through the organization of endowment funds; formation of "brain centers", strengthening their interaction with public authorities; support of technological re-equipment of knowledge-intensive industries.

Keywords: intellectual resources, management, state policy, development, education, endowment funds.

Постановка проблеми. Покращення конкурентоспроможності економіки України за умов формування і використання інтелектуальних ресурсів є основною метою країни. З цього приводу актуальним є вивчення зарубіжного досвіду в організації управління формування і використання інтелектуальних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук напрямів та заходів щодо удосконалення управління інтелектуальним капіталом України представлено у наукових працях таких вітчизняних науковців як: О. Амосова, В. Базилевича, І. Білоус, Н. Гавкалова, В. Гейця, Б. Дергалюк, Ю. Зайцева, С. Кісь, Н. Кравчук, Л. Курило, Л. Лазебник, Г. Ляшенко, Е. Лібанової, В. Мандибури, Р. Марутян, Ю. Пахомов, О. Попело, В. Савчука, Л. Федулової, А. Чухно, В. Якубенко та ін.

Проте, в умовах активної інтелектуалізації й діджиталізації національних господарств, потребує розробки стратегія розвитку інтелектуального капіталу України враховуючи позитивний досвід провідних країн світу.

Мета статті – обґрунтування науково-прикладних засад формування та реалізації стратегічних векторів управління інтелектуальними ресурсами задя розвитку економіки України у контексті реалізації досвіду провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу.

До актуальних проблем організації управління формуванням і використанням інтелектуальних ресурсів в Україні у порівнянні із зарубіжними країнами належать:

- удосконалення нормативно-правової бази щодо формування та використання інтелектуальних ресурсів;
- поліпшення фінансового забезпечення розвитку інтелектуальних ресурсів через організацію ендаумент-фондів;
- посилення захисту інтелектуальної власності;
- розвиток технологічного переоснащення наукомістких галузей виробництва;
- формування «мозкових центрів» та посилення їх взаємодії з органами державної влади.

Проаналізуємо ці проблеми через призму зарубіжного досвіду:

1) розвиток інноваційної діяльності США перебуває на якісно високому рівні, оскільки проблема підвищення конкурентоспроможності в усьому розмаїтті її аспектів постійно знаходиться в центрі уваги державних діячів і ділових кіл. Сьогодні якість влади, лідерство та управління є найважливішими чинниками конкурентоспроможності країни. Прикладом може

бути практично вся Скандинавія, яка своїм високим рейтингом конкурентоспроможності кидає виклик усталеному стереотипу, що країни з високими податками і надзвичайно розвиненою системою соціального забезпечення (тобто з високим соціальним навантаженням на бюджет), країни так званого соціального капіталізму, не можуть бути конкурентоспроможними [1-2].

Головною конкурентною перевагою Скандинавських країн є висока якість політичного й макроекономічного управління, що забезпечує соціальну згуртованість населення, стабільність і передбачуваність бізнес-середовища, низький рівень інфляції та профіцит держбюджету, низький рівень корупції, сприятливий ґрунт для динамічного зростання інновацій і малого бізнесу, пріоритетного розвитку науки та освіти [3].

Від ефективного використання ІР значною мірою залежить і конкурентоспроможність країни на світових ринках. Наявність значної кількості добре підготовлених інтелектуальних ресурсів є однією з конкурентних переваг України. Позитивною тенденцією розвитку інноваційної системи в нашій державі є якісна зміна освіти, оскільки студентів навчають мислити і діяти категоріями інноватики, пристосовуючи принципи академічності та методичної практичності, які можна реалізувати через кооперацію науковців та освітян, спроможних сформулювати сучасні знання та навички. Досягти цього можливо застосовуючи новітні освітні технології - інтеграцію потенціалу академічної науки та вищої школи.

Негативними тенденціями є: відсутність фінансування наукових розробок, обмеженість попиту на наукові розробки з боку реального сектору економіки, корупція та відсутність державної підтримки інноваційної сфери. Проте спостерігаються і позитивні зрушення - збільшення частки фінансування інноваційних проектів з місцевих бюджетів, якісні зміни в освіті (опанування студентами категорій інноватики), створення ресурсозберігаючих технологій.

Створення нових знань у сфері науково-технічної діяльності забезпечить формування передових науково-технічних розробок та їх інноваційне використання у майбутньому.

Загальносвітове зміцнення системи охорони інтелектуальної власності, а також прийняття законодавства, що забезпечить поліпшення процесу передачі технологій, - це додаткові фактори, які сприяють збільшенню патентування в навчальних установах різних країн світу. Наприклад, у США до 1980 року результати НДДКР фінансованих з держбюджету, були федеральною власністю. Це не створювало у науковців та інженерів, що працюють у державних університетах і лабораторіях або одержують фінансову підтримку від держави, особливої зацікавленості в трансфері технологій. Загострення конкуренції на світовому ринку й погіршення торговельного балансу США змусили конгрес піти на зміну чинного законодавства та прийняття низки нових федеральних законів, таких як [2; 45]:

1. Bayh-Dole Act, що передбачає передачу права власності від держави університетам (неприбутковим організаціям) на результати НДДКР, які були зроблені при фінансовій підтримці уряду, та надає право цим університетам патентувати винаходи і надавати ліцензії.

2. Stevenson-Wydler Act, активізував участь лабораторій у процесах науково-технічної кооперації із промисловістю за рахунок поширення інформації про отримані в них наукові результати.

3. Federal Technology Transfer Act, який визначав порядок передачі технологій у федеральних лабораторій, що перебували в оперативному управлінні уряду.

4. National Competitiveness Act, який був націлений на підтримку національної конкурентоспроможності державних лабораторій під керуванням неурядових контрактерів (університетів і промислових фірм).

Це законодавство ефективно сприяло інноваційному розвитку держави внаслідок збільшення кількості ліцензій, які стали надавати університети приватним фірмам та компаніям. Два останніх закони визначили порядок укладання ліцензійних угод і поділу роялті федеральними лабораторіями під час проведення спільних проектів з представниками промисловості та бізнесу.

Для інноваційного розвитку нашої держави необхідно на прикладі зарубіжних країн, по-перше, збільшити фінансування науки та виконання науково-дослідних робіт; по-друге, оновлення технологічної бази; по-третє, державна підтримка інноваційної сфери через систему прийняття законів та внесення доповнень до існуючих.

2) проблема фінансування наукової та соціальної сфери не дає можливості Україні повноцінно конкурувати на світовому ринку. На Заході для вирішення цієї проблеми були створені ендаументи або ендаумент-фонди (endowment fund), які функціонують десятками років і є успішними інструментами фінансування соціальної, освітньої та наукових сфер.

В США основним документом, що регулює діяльність ендаумент-фондів є Уніфікований закон про інституціональні фонди (The Uniform Management of Institutional Funds Act (UMIFA) - 1972 р.); в новій редакції це «The Uniform Prudent Management of Institutional Funds Act (UPMIFA)» - 2006 р.. Як визначено в UPMIFA, ендаумент - фонд - це інституціональний фонд, який не повністю використовується інститутом для фінансування поточної діяльності за договором дарування (пожертвування). Фонд створюється інститутом виключно в благодійних цілях. За рахунок коштів таких фондів створюються і функціонують університети, лікарні, бібліотеки, музеї, театри, екологічні та спортивні організації. На нашу думку, ендаументи - це ринковий механізм фінансування важливих соціальних проектів.

За кордоном ендаументи створювались, перш за все, для підтримки вищих навчальних закладів. Саме для цієї сфери накопичували найбільше коштів.

Основний капітал ендаумента Гарвардського університету становить більше 3 дотримуючись прикладу законодавчих змін у США наприкінці 1990 рр. років, інші країни світу реформували правила фінансування досліджень і закони зайнятості для того, щоб дозволити дослідницьким інститутам реєструвати, володіти й ліцензувати інтелектуальну власність, створену за допомогою коштів, виділених на дослідження урядом. В Австрії, Данії, Німеччині та Японії основним наслідком цих змін було скасування так званих „професорських привілеїв”, які надавали вченим право володіти патентами.

Право власності було передано університетам, тоді як винахідники із числа науковців одержували в обмін частку доходів від роялті. У Канаді, де в різних провінціях діють різні норми, що регулюють власність університетів на інтелектуальну власність, здійснено узгодження політики стосовно НДДКР, фінансованих за рахунок федеральних коштів уряду на контрактній основі [6].

В Ірландії й Франції, де установи зазвичай (але не завжди) зберігають право власності за собою, уряд вибрав шлях надання установам інструкцій з управління інтелектуальною власністю для стимулювання більш послідовної практики. Зокрема, у Франції в межах реалізації національної технологічної політики в 1983р. у Національному центрі наукових досліджень був створений підрозділ, який відповідав за практичне використання результатів НДДКР та повинен був забезпечити ефективне співробітництво науковців і промислових підприємств. Проте його діяльність виявилася неефективною.

Згідно з новим підходом було створено спільні лабораторії з промисловими компаніями на принципах рівноправного партнерства, де науковці проводили дослідження, а представники промисловості відповідали за розробки та їхнє впровадження. Фінансування таких досліджень здійснювалося спільно державою та фірмами. \$25 млрд., Уельського - \$15 млрд., Принстонського і Стенфордського університетів - більше \$10 млрд.

3) Підвищення конкурентоспроможності національної економіки можливе лише завдяки її технологічному переоснащенню та підйому наукомістких галузей виробництва, що створюють високу додану вартість. Важливу роль у цьому процесі відіграє трансфер технологій, який став найприбутковішою статтею експорту таких країн, як США, Японія, Фінляндія, Ізраїль, Великобританія та є дієвим механізмом сприяння поширенню торгівлі, міжнародному науково-технічному співробітництву.

Розробка нової технології або нового технологічного процесу надає країнам тимчасову перевагу в боротьбі за експортні ринки, що буде діяти доти, поки іншими країнами не буде подоланий цей технологічний розрив.

Тобто, чим вищий науково-технічний рівень країни та ступінь розвитку системи охорони інтелектуальної власності, тим більше нових товарів і технологій вона експортує, забезпечуючи лідерство за всіма складовими конкурентоспроможності. Науково-технологічне лідерство на міжнародному

рівні проявляється в розширеному експорті науково - технічних і інформаційних результатів (ліцензій, патентів), у нарощуванні вивозу готової продукції, у розширенні сфер науково - технічної та технологічної кооперації, забезпеченні високого рівня технологічного потенціалу [3; 7].

4) У сучасному суспільстві загальнонаціональний інтелектуальний ресурс виступає головним чинником розвитку, що впливає на конкурентоспроможність економічних систем. Тому соціально-політичні зміни в будь-якій країні потребують послуг незалежних інформаційно-аналітичних центрів (мозковий центр), функцією яких є задоволення потреб держави в акумуляції її інтелектуального ресурсу. Мозковий центр - це некомерційні, незалежні науково- дослідні інститути, створенні для проведення досліджень і набуття об'єктивних знань, метою яких є розробка відповідних механізмів, що впливають на громадську думку і державну політику.

Для більш ефективної діяльності «фабрик думки» в Україні необхідно:

- відкритість системи прийняття рішень на рівні державної влади, та готовність політичної влади співпрацювати з зовнішніми джерелами інформації і проектів;

- краще фінансування і забезпечення матеріально-технічної бази «фабрик думки»;

- розроблення системи професійної підготовки публічно-політичного аналітика;

- підвищення грамотності кадрів, що впливає на рівень знань працівника та кваліфікацію в спілкуванні з закордонними колегами або для використання в напрацюванні закордонних «фабрик думки»;

- уміння писати аналітичні доповіді, а саме, консультаційні тексти, здатність формулювати рекомендації в адресній та проектній формі, володіння технологіями просування ідей і проектів у публічну політику та доведення своїх дій до конкретних законодавчих або виконавчих рішень і корпоративних або інституціональних проектів;

- готовність ділових структур працювати в режимі прикладних політичних досліджень, нових ділових і політичних стратегій, нестандартних організаційних рішень;

- розвиток комунікацій між «фабриками думки» усередині їхньої професійної діяльності, розроблення спеціального журналу, що в майбутньому серед «мозкових центрів» стане місцем корпоративного обміну думками;

- використання мережі Інтернет і інших сучасних комп'ютерних та мережних технологій для презентації своїх результатів і комунікації в процесі самих досліджень.

Фінансування провідних українських Think tanks в основному зовнішнє. Найвпливовішими та високопродуктивними серед мозкових центрів є ті організації, що одержували фінансову, технічну і кадрову допомогу від західних донорських організацій, таких як: USAID, OPIC.

Сьогодні в Україні немає постійних, усталених державною владою (як цілісним інститутом) форм співробітництва з аналітичними центрами. Різні гілки, органи та суб'єкти влади в тих випадках, коли вони вдаються до співробітництва з аналітичними центрами, використовують різні його форми.

Основними пропозиціями та рекомендаціями, які б допомогли органам державної влади в процесі створення зовнішньополітичного курсу країни є:

- збільшити участь експертів мозкових центрів у консультативно-дорадчих органах при Президенті України;
- сприяти участі експертів мозкових центрів у робочих групах з підготовки стратегій і концепцій розвитку України, що затверджуються указами Президента;
- залучати експертів «фабрик думок» до публічних заходів, що проводяться під егідою Президента (семінари, круглі столи, конференції);
- сприяти проведенню соціологічними службами окремих аналітичних центрів загальнонаціональних досліджень на замовлення Президента;
- долучати представників «фабрик думок» до участі у підготовці та експертизі законопроектів;
- збільшити участь представників аналітичних центрів в науково-експертних, громадських радах при парламентських Комітетах;
- долучати аналітичні центри до участі у підготовці парламентських слухань;
- сприяти участі «фабрик думок» у робочих групах з підготовки важливих державних рішень та документів;
- забезпечити участь експертів мозкових центрів у громадських слуханнях;
- збільшити участь представників «фабрик думок» в консультативних громадських структурах при міністерствах і відомствах.

Висновки. Взаємодія «фабрик думок» і органів державної влади має нерегулярний характер та, зазвичай, обмежується залученням окремих експертів центрів до участі в роботі дорадчих органів і розробці окремих документів. Якісні зміни в ситуацію принесло б надання взаємодії між мозковими центрами та органами державної влади регулярного характеру, збільшення кількості залучень експертів до участі у робочих групах підготовки стратегій і концепцій розвитку країни, законопроектів та інших важливих державних рішень та документів.

Отже, державна політика України має бути спрямована на:

1. нарощення і використання інтелектуальних ресурсів для забезпечення розвитку економіки та її конкурентних переваг на світовому ринку;
2. підвищення ефективності інноваційної діяльності, впровадження механізмів активізації інтелектуальних ресурсів сучасного рівня і включення їх

у відтворювальний процес. Важливим у цьому відношенні для України є позитивний досвід інших країн зі створення локальних центрів, в яких діють сприятливі пільгові умови для реалізації всіх стадій інноваційного процесу. Саме створення таких оазисів для науково-технічних розробок та їх комерціалізації може закласти передумови для продукування таких інтелектуальних результатів, які дійсно зможуть забезпечити прорив країни в інноваційному розвитку [4];

3. нарощення інтелектуального потенціалу: розширення можливостей вищої освіти, залучення все більшої частки населення до різних форм навчання, диверсифікація джерел і зростання обсягів фінансування освіти і науки, реалізація комплексних заходів з підвищення якості загальногуманітарної та професійної підготовки кадрів [8; 9; 10; 11];

4. створення ендаумент-фондів як одного із ефективних інструментів фінансування соціальної, освітньої та наукової сфер;

5. технологічне переоснащення та підйом наукомістких галузей виробництва, що створюють високу додану вартість;

6. створення мозкових центрів для проведення досліджень і набуття об'єктивних знань для розробки механізмів впливу на громадську думку і державну політику та інтелектуальний супровід ухвалення управлінських рішень. Формування національного ринку інтелектуальних ресурсів забезпечить

Україні статус інтелектуальної держави, яка матиме можливість забезпечити соціально-економічний розвиток за умови відтворення і комерціалізації інтелектуальних ресурсів індивідів, підприємств та суспільства в цілому. Інтелектуальні ресурси при їх правильному використанні є найбільш ефективними ресурсами, які виступають «ефективною добавкою» для всіх інших ресурсів інноваційної економіки. Тому інтелектуальні ресурси, на відміну від інших ресурсів, володіють універсальними якостями підвищення ефективності всіх ресурсів на всіх етапах відтвореного циклу, надаючи соціально-економічному розвитку можливості стійкого, збалансованого та соціально-орієнтованого розширеного відтворення на інноваційній основі.

Література:

1. Столяр О. Розвиток дипломатичної служби в контексті європейського вибору України. Внутрішні й зовнішні аспекти євроінтеграційної політики України: матеріали конгресу за міжнар. участю (Київ, 17-18 жовт. 2013 р.) / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенко, І.А. Грицяка, С.В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2013. С. 97-98.

2. Амосов О.Ю., Гавкалова Н.Л. Підготовка кадрів для державної служби як засіб формування інтелектуального капіталу державної служби. 2009. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/200902/09aouykd.pdf> (дата звернення 03.09.2020).

3. Марутян Р. Інтелектуальні ресурси державного управління в системі забезпечення державної влади. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 277-286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zpnadu_2012_1_30 (дата звернення 03.09.2020).

4. Білоус І.М. Захист прав інтелектуальної власності: український і зарубіжний досвід. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 11. С. 20-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2016_11_4 (дата звернення 03.09.2020).

5. Попело О.В. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект і сучасні тенденції розвитку в Україні. Економіка і регіон. 2015. № 2. С. 66-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2015_2_14 (дата звернення 03.09.2020)

6. Курило Л. І. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. Академія муніципального управління. 2006. URL: http://www.rusnauka.com/NIEK_2006/Economics/9_17570.doc.htm.

7. Кісь С. Я. Наукові основи інтелектуалізації діяльності підприємств: дис. докт. ек. наук : 08.00.04. / Кісь С. Я. Івано-Франківськ, 2016. 494 с.

8. Кравчук Н. О. Споживчий капітал як елемент інтелектуального капіталу: сутність та структура. Ефективна економіка. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2199>. (дата звернення 03.09.2020)

9. Акімова Т.Ю. Залучення молоді до прийняття рішень: організаційно управлінський аспект // Наукові перспективи: журнал № 5(11) 2021. С 10-25

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5\(11\)-10-25](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5(11)-10-25)

10. Акімова Т. Ю. Нормативно-правові засади розвитку громадянського суспільства в Україні // Публічне управління та регіональний розвиток: журнал. 2021. № 13. С 560-580. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.01>

11. Акімова Т.Ю. Розвиток лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти // Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»): журнал. 2022. № 1(6) 2022. С 12-25. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6))

References:

1. Stolyar, O. (2013). Rozvytok dyplomatychnoi sluzhby v konteksti yevropeiskoho vyboru Ukrainy [Development of diplomatic service in the context of Ukraine's European choice]. Vnutrishni y zovnishni aspekty yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy – Internal and external aspects of Ukraine's European integration policy : Proceedings of the congress with international participation. (pp. 97-98). Kyiv: National Academy for Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian].

2. Amosov, O.Yu. and Havkalova, N.L. (2009). Pidhotovka kadriv dlia derzhavnoi sluzhby yak zasib formuvannia intelektualnoho kapitalu derzhavnoi sluzhby [Training for the civil service as a means of forming the intellectual capital of the civil service]. www.dbuapa.dp.ua. Retrieved from <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2009-02/09aoykdu.pdf> [in Ukrainian].

3. Marutian, R. (2012). Intelektualni resursy derzhavnoho upravlinnia v systemi zabezpechennia derzhavnoi vlady [Intellectual resources of public administration in the system of state power]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 1, 277-286. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2012_1_30 [in Ukrainian].

4. Bilous, I.M. (2016). Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti: ukrainskyi i zarubizhnyi dosvid [Protection of intellectual property rights: Ukrainian and foreign experience]. Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seria: Pravo – Bulletin of Mariupol State University. Series: Law, 11, 20-27 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2016_11_4 [in Ukrainian].

5. Popelo, O.V. (2015). Intelektualnyi kapital: teoretychnyi aspekt i suchasni tendentsii rozvytku v Ukraini [Intellectual capital: theoretical aspect and current trends in Ukraine]. Ekonomika i rehion – Economy and region, 2, 66-78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2015_2_14 [in Ukrainian].

6. Kurylo, L.I. (2006). Intellectual capital: a theoretical aspect [Intellectual capital: theoretical aspect]. www.rusnauka.com. Retrieved from http://www.rusnauka.com/NIEK_2006/Economics/9_17570.doc.htm [in Ukrainian].
7. Kis, S.Ya. (2016). Scientific bases of intellectualization of activity of the enterprises [Scientific bases of intellectualization of activity of the enterprises]. Doctor's thesis. Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas [in Ukrainian].
8. Kravchuk, N.O. (2013). Consumer capital as an element of intellectual capital: essence and structure [Consumer capital as an element of intellectual capital: essence and structure]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 7. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2199> [in Ukrainian].
9. Akimova, T.Ju. (2021). Zaluchennja molodi do prijnattja rishen': organizacijno upravlins'kij aspekt [Involving young people in decision-making: organizational and managerial aspect]. *Naukovi perspektivi - Scientific perspectives*, 5(11) 2021, 10-25 [in Ukrainian].
10. Akimova, T. Ju. (2021). Normativno-pravovi zasadi rozvitku gromadjanskogo suspil'stva v Ukraїni [Normative and legal principles of civil society development in Ukraine]. *Publichne upravlinnja ta regional'nij rozvitok - Public administration and regional development*, 13, 560-580 [in Ukrainian].
11. Akimova, T.Ju. (2022). Rozvitok liderstva u majbutnih social'nih pracivnikiv v umovah zakladu vishhoї osviti [Leadership development in future social workers in the conditions of higher education institution]. *Perspektivi ta innovacii nauki (Serija «Psihologija», Serija «Pedagogika», Serija «Medicina») - Perspectives and innovations of science (Series "Psychology", Series "Pedagogy", Series "Medicine")*, 1(6) 2022, 12-25 [in Ukrainian].

Журнал

«Наука і техніка сьогодні»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Техніка», Серія «Фізико-математичні науки»)*

Випуск № 1(1) 2022

Формат 60x90/8. Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець:

Громадська організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»
Свідоцтво серія ДК/№957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68, м. Київ, 04070.

Підготовлено рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл., м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
e-mail: gotoprint@gmail.com